

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория
и критика

2026/3-4

ГАЛЕРИЯ САБ
АНТОНИ ГАУДИ
СТУДЕНТСКИ ПРОЕКТИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ
КНИГОПИС
ВЪЗПОМЕНАНИЯ

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

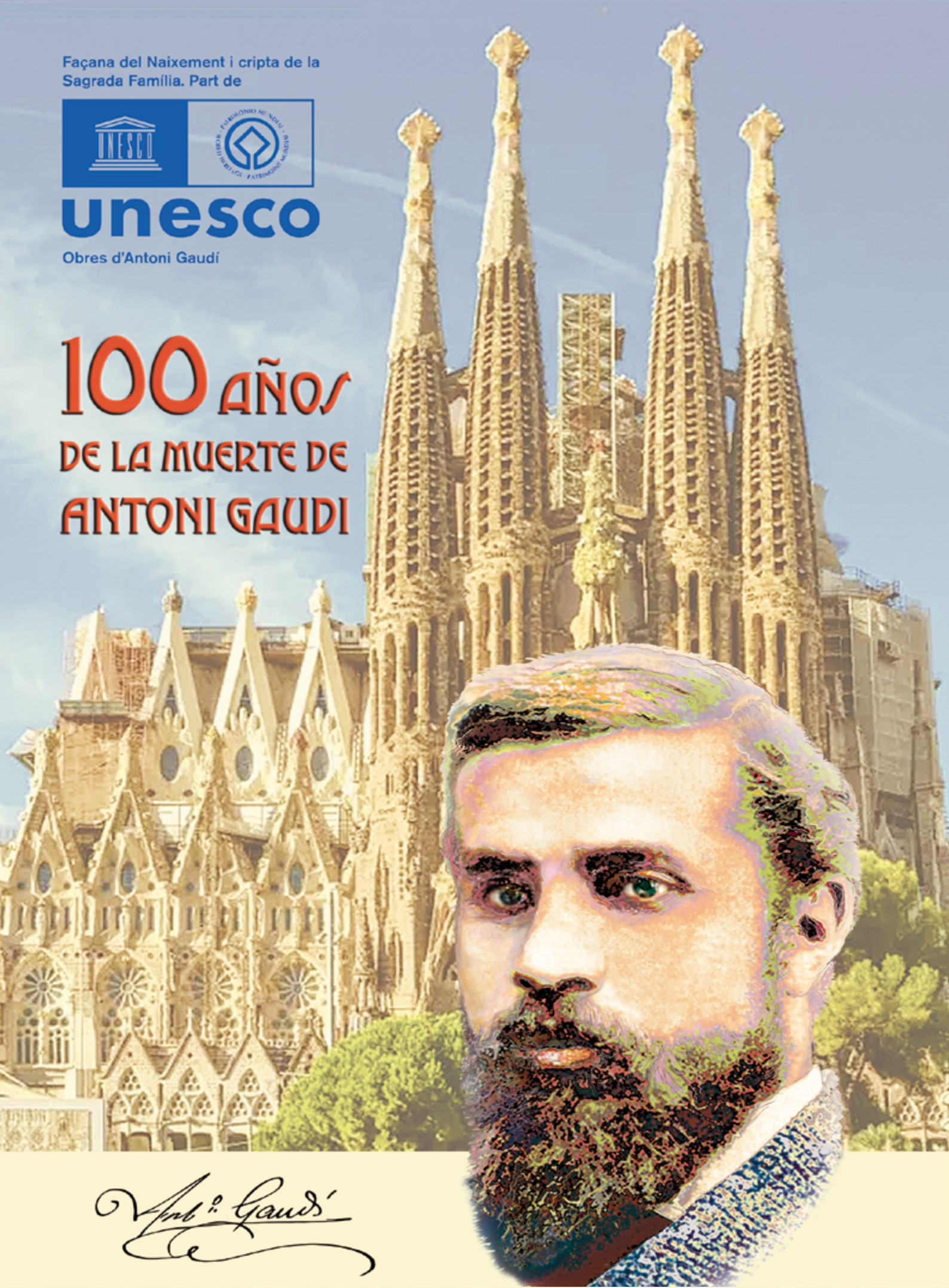
Façana del Naixement i cripta de la
Sagrada Família. Part de

unesco

Obres d'Antoni Gaudí

100 años
DE LA MUERTE DE
ANTONI GAUDÍ

Ant. Gaudí

Досегът до изобразителното изкуство на един човек започва още в ранна детска възраст. Постепенно, имайки нужда от себеизява, той се насочва съзнателно към тази позната вече нему област. Допълвайки я през годините с хармонията на музиката и постулатите на математиката, наблюдавайки природата и овладявайки различни занаяти, се ражда архитектът. И той в своите проекти влита всичко възприето до момента и го трансформира съобразно функцията и материалите, за да създаде удобна за обитаване среда. Колекцията от картини собственост на Съюза на архитектите в България е израз на неговата роля не само като професионална организация, но и като пазител на ценни художествени произведения, които разкриват културния диалог между различни изкуства, поколения и творци. Тя предлага многопластов прочит на художественото наследство – като история на стилове и имена, като визуален разказ за България и като изследване на дълбоките връзки между изградената и изобразената среда. Затова този брой започва с представянето на тази сбирка, една немалка част от която са дарените от наследниците платна на наш колега, изявил се и като архитект, и като художник.

Със следващия раздел отбелязваме стогодишнината от нелепия край на живота на гениалния архитект и ваятел Антони Гауди. Канонизирането му като светец през тази година е признание за влиянието, което проектираните от него форми, вдъхновени от натурата и вярата, граничещи с лудостта, създадената техника „тренкадис“, оказват за развитието на сградостроителството не само в Барселона, но и в цял свят, и на поколения творци.

Дипломните проекти на бъдещи членове на творческата ни общност от университетите УАСГ и АТУ намират място в третия блок статии. Те показват разнообразието от подходи и професионалния потенциал на младите архитекти и техните ландшафтни партньори, които с увереност и креативност търсят устойчиви решения за съвременната среда. Високото ниво на подготовка, ангажираността към обществените и екологичните теми и желанието за развитие в сферата на архитектурата са залог за утвърждаване на значението на професията в създаването на по-качествени интериори и екстериори.

Изследванията и реализациите на вече утвърдени професионалисти са представени в четвърти блок. Контекстът на градския хотел, отразяващ динамиката на социалните, икономическите и културните трансформации при баланс между следването на международните бранд стандарти и утвърждаването на локална идентичност в едно общо цяло. Креативното и вещо боравене с пропорции, човешкия мащаб, естествени материали, текстури и бюджети, с насочване на идеята от стандарт към локална и материална иновативност, при които вътрешната среда дава възможност за собствена идентичност и е отговор на критериите на световните хотелски законодатели.

Мястото на малкия градски хотел, разположен в обема историческа сграда, като форма на адаптивна употреба, която позволява с дизайнерски средства да се промени жизненият цикъл на сградата. Този специфичен тип интериорно приспособяване е комплексен процес, изискващ баланс между съхраняването и опазването на ценните архитектурни елементи и съобразяването с нормативните изисквания.

Разположеният на емблематичен софийски булевард нов жилищен комплекс съчетава модерни обемно-пространствени решения с първокласни материали и технологии, създавайки хармония между естетика, функционалност, озеленени пространства и комфорт. Затвърждава позицията си на еталон в строителството на нови домове.

Историята на най-големия инфраструктурен обект на столицата, осигуряващ ефективен транспорт на огромни потоци пътници, облекчаващ трафика, подобряващ екологичната обстановка, правещ града по-благоустроен и по-добро място за живот – метрото, си партнира в рубриката „Книгопис“ с първи том от равностметката за търсенията и откритията за исторически устойчивата, обществено определена същност на архитектурата, за професията, за живота на архитекта, за защитаването на собствените възгледи в това, което е създавал и от позицията, в която се е намирал, за натрупания опит през повече от 50 години творчество на именит колега, преподавател, писател, художник и общественик. И двете книги могат да бъдат пътеводител, учебник и наръчник за бъдещите поколения.

Последните страници са посветени на български архитекти. Едната от тях благословена с дълъг жизнен път, а другата отишла си без време. Но и двете добре познати с достоен професионализъм и стремеж да бъдат разбрани и следвани съвременните тенденции. Проектите им имат индивидуален почерк при възстановяването на стари и изграждането на нови естетични, уютни, функционални и вписващи се в природно-географските и културно-историческите измерения на селищата структури и обема.

АРХИТЕКТУРА

3 - 4

2026

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА СЕДЕМДЕСЕТ И ТРЕТА

СЪДЪРЖАНИЕ

Издание на Съюза на архитектите в България.
Списание "Архитектура" е включено в националния референтен
списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране
на НАЦИД.

Тираж: 1000

Адрес: 1504 София, ул. „Кракра“ 11, e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu
ISSN 0324-1254

Издателски съвет:

проф. д-р. арх. Валери Иванов – Председател

чл.-кор. проф. арх. Атанас Ковачев д.а.н.

проф. д-р. инж. арх. Пеньо Столаров

проф. д-р арх. Стела Ташева

доц. д-р. ланд.-арх. Веляна Найденова

доц. д-р. арх. Анета Василева

д-р. арх. Анета Славова

д-р. арх. Мария Диамангиева

зл. ас. д-р арх. Росица Браткова

зл. ас. д-р урб. Ирина Мутафчийска

Главен редактор: арх. Евгения Кукушева

Дизайн и предпечат: РА „Яйцето“, office@theegg.bg

Коректор на броя: Лора Султанова

Печат: Мултипринт ООД

Първа и четвърта корица: „RUHOUSE II“ – фасади

Втора корица: „Антони Гауди – 100 г.“, автор Г. Деведжиев

Трета корица: „Портрет на Кольо Фичето“, художник Ив. Соларов

4 ГАЛЕРИЯ САБ

6 СЪВРЕМЕННИТЕ ХУДОЖЕСТВЕНИ ГАЛЕРИИ ДНЕС. ОГРОМНОТО УСКОРЕНИЕ В
АРХИТЕКТУРАТА И КУЛТУРАТА
д-р арх. Анета Славова

20 РЕСТАВРАЦИЯ НА КАРТИНИ. ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ, ОСНОВНИ ПОДХОДИ И
СЪВРЕМЕННИ ТЕХНИКИ. ОБУЧЕНИЕ ПО РЕСТАВРАЦИЯ
доц. д-р Силвия Варадинова

28 БЪЛГАРСКИ ХУДОЖНИЦИ ОТ XX ВЕК В СБИРКАТА НА САБ
арх. Петър Диков

34 АЛЕКСАНДЪР ДУБОВИК: – АРХИТЕКТ И ХУДОЖНИК
инж. Наталия Бондаренко

39 ИЗВЕСТИЕ ЗА ТВОРЧЕСТВОТО НА АРХ. АЛЕКСАНДЪР ДУБОВИК ВЪВ ВАРНА
Християн Облаков

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА СЕДЕМДЕСЕТ И ТРЕТА

3 - 4

2026

СЪДЪРЖАНИЕ

АНТОНИ ГАУДИ	43
АРХИТЕКТЪТ НА ГОСПОД <i>Георги Деведжиев</i>	44
ТРЕНКАДИС, ДУШАТА НА ПАРК „ГЮЕЛ“. ОТ НЕСЪВЪРШЕНСТВОТО КЪМ РАДОСТТА <i>проф. арх. Киара Курти</i>	54
СТУДЕНТСКИ ПРОЕКТИ	65
НАЙ-ДОБРИТЕ СТУДЕНТСКИ ПРОЕКТИ ЗА 2025 Г., ОТЛИЧЕНИ ОТ ДРУЖЕСТВОТО НА САБ <i>д-р арх. Снежина Георгиева</i>	66
ДИПЛОМНИ ПРОЕКТИ НА ЛАНДШАФТНИ АРХИТЕКТИ ОТ УАСГ И ЛТУ <i>ланд. арх. Веселина Калайкова</i>	72
ИЗСЛЕДВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ	79
ГРАДСКИЯТ ХОТЕЛ - БРАНД СТАНДАРТИ ИЛИ ЛОКАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ <i>доц. д-р арх. Александрина Ненкова</i>	80
ИНТЕРИОРНА АДАПТАЦИЯ НА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО В ДИЗАЙН-ХОТЕЛ В СОФИЯ <i>доц. д-р арх. Александрина Ненкова</i>	91
„RUHOUSE II“ – СИМВОЛ НА МОДЕРНАТА АРХИТЕКТУРА И КОМФОРТ <i>доц. д-р арх. Евгени Рафаилов</i>	100
КНИГОПИС	107
„МЕТРОТО В СОФИЯ. АСПЕКТИ НА РАЗВИТИЕ“ <i>проф. д-р инж. Стоян Братоев</i>	108
„АРХИТЕКТЪТ – ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО В ДВЕ ЕПОХИ“ <i>проф. д-р арх. Тодор Булев</i>	111
ВЪЗПОМЕНАНИЯ	115
ОВЛАДЯНАТА ХАРМОНИЧНОСТ НА АРХИТЕКТ СВЕТЛА СТАТКОВА <i>Диана Джунева</i>	116
ТИХОТО НЕНАТРАПЧИВО ПРИСЪСТВИЕ НА АРХ. МАРИЯ КАРАЗЛАТЕВА, КОЕТО НЕ МОЖЕШЕ ДА ОСТАНЕ НЕЗАБЕЛЯНО <i>д-р арх. и урб. Диана Иванова, арх. Таня Кренчева</i>	120

*Източниците на илюстрациите не са упоменати, когато са на автора.

*Текстовете на английски език са на авторите на статиите.

ГАЛЕРИЯ САБ

д-р арх. Анета Славова
доц. д-р Силвия Варадинова
арх. Петър Диков
инж. Наталия Бондаренко
Християн Облаков

СЪВРЕМЕННИТЕ ХУДОЖЕСТВЕНИ ГАЛЕРИИ ДНЕС ОГРОМНОТО УСКОРЕНИЕ В АРХИТЕКТУРАТА И КУЛТУРАТА

Анета Славова

Д-р арх. Анета Славова е с професионална практика повече от четири десетилетия, изследовател, архитектурен педагог. Има докторска степен с интердисциплинарна тема: "Организация на Проект за Нов тип обучение по архитектурно проектиране". Професионалното развитие активно е свързано с проектиране и реализиране на сгради и комплекси като автор и ръководител екип. Автор е на монография "Алтернативна стратегия за архитектурно проектиране, Design Studio ПЛАУСС" която е резултат от научни проучвания и изследвания. Ръководи „Интегра Консулт Проект“ и Фондация „Архплей Академи“ за културно-образователни сгради и алтернативно архитектурно образование. Автор е на пилотни проекти и научно изследване за новото Българско Читалище у нас и бъдещата му трансформация. Приоритетни са изследвания и реализации в екип за Новите училищните сгради у нас, 145-то СО, Младост -1, София, 2014 г.

Изследователските интереси произтичат от целенасочена, равноотдалечена позиция между архитектурната теория и практика и са фокусирани върху иновациите в методологиите на проектиране, както и търсенето на нови връзки с други дисциплини в рамките на изследователските и архитектурни практики. Член е на САБ и КАБ, на издателския съвет на сп. „Архитектура“.

Свидетели сме на нов свят, в който с навлизането в третото хилядолетие архитектурата става „ракетна наука“, архитектите правим иновационен скок от климатичната криза, от COVID към изцяло нов свят, който изисква нов архитектурен отговор. Появи се и търсенето на „специализирано ново знание“. От класическото архитектурно формообразуване и типологични функции в миналото до вливането на авангардни знания във всеки нов проект и реализация. Архитектите се превръщаме в екип от изследователи. Неслучайно големите архитектурни бюра по света имат и паралелна структура за научни изследвания, които прилагат за всяка нова тяхна сграда. Толкова бързи са промените и в технологиите, и в новите нагласи в обществото.

С удоволствие приех да подготвя статия за художествените галерии и експозиции за сп. „Архитектура“ по повод изключителни картини, портрети, собственост на САБ. За тях бе открита и специална изложба в Софийския университет, където това богатство бе споделено за по-широката публика. Но тази тема е отново неизчерпаема и за това свидетелстват изключителните световни примери на успешни съвременни сгради като художествени галерии, които прерастват в музеи за съвременно изкуство. Бих се фокусирала върху някои аспекти, не

само любопитни, а и полезни за архитектурната практика у нас. Вече няма готови рецепти, учебници, информацията ни залива откъм актуалност, различност, нестандартност, иновативност. Добре е да имаме начини да можем да правим анализа и верния прочит на случващото се. Но за това трябва огромни усилия в изследването на нашата архитектурна професия почти цял живот.

Целта на статията е да се идентифицират настъпилите основни значими промени в архитектурата на съвременните културни сгради и появата на тенденции в посока на трансформация и модернизация на архитектурно-експозиционната среда в новите музеи. По този начин да могат да се използват за генериране на идеи и концепции в процеса на проектиране на нови музейни сгради или реконструкция на съществуващи. Големият смисъл да се дискутират настъпилите невероятни смислови промени е в израстването на крайния ползвател, обществото като цяло. Случайна ли е зависимостта от реализацията на изключително много сгради за култура и духовното развитие на обществото като цяло, не само на отделни единици. Създава се един качествен фон, на който се проектират човешките взаимоотношения и просперитет.

Не бих си и помислила, че представеното от мен е под наслов „така се прави“. Напротив, това е отговорът на новото време – специализирано знание и творчески импулс в архитектурата днес. На практика типологиите в обществените сгради отиват в историята в познатия от нас вид. Това е нормално на фона на неудържимата нова световна подредба и развитие. Предишните функционални структури отново са частична база, за да се стъпи върху тях, да се анализира случващото се, да проучваме като изследователи и да създаваме нови иновативни хибриди, за които няма граница, стига да не се губи смисълът. Класическата свобода на изкуството на архитектите вече има нова стратегия в новото хилядолетие.

Светът очаква от нас решения за съзидателна промяна, да променим дизайнерската практика, да променим архитектурните концепции и ги подчиним на новите технологични възможности и на хората. Тези промени са лавина от случващи се иновации и променяща се реалност. Налице е Шокът от новото! В ерата на знанието, идеите за творчество, иновации, цел и смисъл в архитектурата се променят бързо. Това е новият „модерен пробив“!

Днес архитектурата отново е пред световна криза – всеобхватна, която обхваща аспекта на застроената среда и архитектурните бюра

трябва да търсят нови отговори и нови източници на знания, за да могат да анализират и прилагат дизайнерско мислене по мащабен начин като „модерния пробив“...! Архитектурата формулира основни ценности, демократични стремежи в обществото. Това дава нов смисъл на пространствата около нас, нова роля и йерархия. Нова философия на обитаване на обществените сгради. Посещавайки Скандинавските страни, силно впечатление прави, наблюдавайки и изследвайки, силата на тяхната архитектура върху хората. Тя се надгражда върху раменете на т.нар. скандинавски хуманизъм с общи идеи за благополучие, които са в основата на архитектурната професия днес. На тази философия основните съставки на пространството не са бетон или стомана, а отношенията между хората и пространствата, между човешките емоции и пространствени атмосфери.

В този ред на мисли, къде са културата и културните сгради днес у нас, как се случват те, имаме ли достойни представители на съвременни художествени галерии за младото поколение и в близкото бъдеще, което е дошло.

Темата за съвременните културни сгради е неизчерпаема, самият увод в статията засегна частично голямата проблематика в света на архитектурата. Моето мнение, е че култура-

Робърт Хюз е австралийски писател, изкуствовед и телевизионен водещ. С първата си книга „Шокът от новото“ (The Shock of the New - 1980) се стреми да отговори на широката публика на въпроса защо модерното изкуство е важно и какви са идеите му. В късните си години той разглежда финансовите аспекти на съвременното изкуство и посоката, в която то се движи

Robert Hughes is an Australian writer, art critic and television presenter who seeks to answer the question why modern art is important and what its ideas are. He examines the financial aspects of contemporary art and the direction in which it is moving

та и културните сгради у нас ще изведат нацията на верния, стабилен път на развитие. Имаме такива дарования като артисти, писатели, актьори, художници, музиканти, танцьори, изпълнители... безценно наследство, които да подкрепяме и създадем адекватна среда за тях и хората, в която да се случва магията на изкуството, за да се превърне този процес в стратегия за национална сигурност, както е и при други нации. Тогава и образованието ще направи отскок в една хармонична културна среда за всички.

В този контекст съвременните художествени галерии днес са много повече от места за експониране на изкуство — те стават социални, културни, образователни и икономически платформи, арт средища, които активно оформят градската среда и начина, по който хората взаимодействат с културата днес. И отново можем да кажем, че архитектурата и в художествените галерии приютява посетителите като нов дом, като приятно място с топлина, човечност, интрига и преживяване, едно богато раз-

нообразие от активности могат да се случат в тях. Това не са старите затворени, почти като храмове, художествени сгради. Днес махалото е точно в противоположната посока и имаме максимално достъпни, отворени сгради, средата в които прелива от хуманност и щастие за хората. По този начин се създава друго едно явление в съвременните градове, където цялата съвкупност от културни и образователни сгради и структури създават едно ново „learning city“, една нова, непозната среда, където всички участници като сгради/среда и ползватели създават и взаимно участват в едно цяло, където се случва и процесът на „learning city“ за мястото. Силно нараства потребността от тази нова креативна среда. Появяват се галерии буквално до галерии, с взаимно допълващи се нови дейности в тях. Такъв е примерът с New Museum of Contemporary Art на ОМА в Ню Йорк, построен почти като продължение на съществуващия съвременен музей за изкуство на SANAA. Това е вътрешна потребност на обществото, духовност, богато разнообразие от дейности и арт ежедневие за всички, нова потребност.

*Музеят за модерно изкуство на SANAA в Ню Йорк и Новият музей за съвременно изкуство на ОМА
SANAA's Museum of Modern Art in New York and OMA's New Museum of Contemporary Art*

Говорим не само за изложби, а за комплекс от дейности, които съчетани със съвременното изкуство дават прекрасни резултати. Новите галерии и музеи с образователните програми, срещи, временни изложби, лекции, библиотеки, работилници, многофункционални зали, дневни приемни пространства с кафе, ресторанти на места... не ни ли напомнят на нашите читалищни сгради... носители на култура и образование за хората, които можем да превърнем в успешни културни центрове у нас. Тенденциите се припокриват, стига да ги откриваме.

Новите музеи нарастват по отношение на посетители, изложби и дейности. Разнообразните им ангажменти, включително обширните образователни програми, превръщането им в културни инкубатори и разбира се, световният обмен на изкуство в тях превръщат институцията в културна лаборатория.

Тогава каква да бъде средата на художествените галерии днес?

Тази уникална по дух и съдържание сграда се стреми към **отвореност и достъпност** – неелитарна среда, привличаща различни по интереси публики. Целта е изкуството да е по-близо до хората, да се споделя от тях, за да има растеж и развитие. **Интерактивността е друга цел**, за да може да се включи посетителят в едно приключение, участие в дигитални инсталации, VR работилници. Флексибилността е характерна страна за съвременните обществени сгради и тук в частност гъвкавостта е императив, за да може пространствата да се трансформират според изложбата, събитието.

Но какво би представлявала една съвременна галерия без **социалния контекст** като нов смисъл в нея – галерията като място за срещи, събития и диалог, създаване на арт общност, фокус и при възможност за присъствие и на други изкуства в тези сгради. Пример за такъв подход е реконструираната Tate Modern в Лондон – бивша електроцентрала, превърната в уникален съвременен културен хъб с отворени обществени

*Tate Modern в Лондон, Herzog & de Meuron
Tate Modern in London, Herzog & de Meuron*

Музеят за модерно изкуство на SANA A В Ню Йорк
SANA A's Museum of Modern Art in New York

Музей за съвременно изкуство „Гугенхайм“ В Ню Йорк, арх. Франк Лойд Райт
Guggenheim Museum of Modern Art in New York, arch. Frank Lloyd Wright

*Музей за съвременно изкуство „Жорж Помпиду“ в Париж, арх. Р. Роджърс и арх. Р. Пиано
Museum of Contemporary Art „Georges Pompidou“ in Paris, architect R. Rogers and arch. R. Piano*

пространства от големите архитекти Herzog & de Meuron. Там присъствахме правостоящи в галерията и наблюдавахме кратък балетен спектакъл в пространството на голямата рампа, в турбинната зала. Това наистина бе запомнящо се преживяване и свързване максимално с изкуството.

А в Националната художествена галерия в Лондон? Може да чуете камерна класическа музика между големите изложбени пространства в сградата като музикална пауза, награда за посетителите. Този невероятен синтез на изкуствата, използван умело и от кураторите, менажерите на подобни сгради създава допълнителна емоционалност, споделеност, разнообразие и запомнящо се участие на самия посетител в подобен диалогичен път през изкуството.

Новите активности продължават и със **смесване на различни функции** – галерия, сцена и образование... Така получаваме и по-силна **социална ангажираност**. Споменатата New Museum of Contemporary Art в НЮ ЙОРК на световноизвестната архитектурна фирма SANAA е един достоен пример за нови допълнителни функции към основната на самите изложби, **нова добавена стойност за обществото**.

Сградата е изтъкана от силен контекст на синтез на култура и образователни дейности. Това я прави успешна, търсена и силно посеща-

ема от всички възрасти. Обучението се случва в горните нива постоянно под различна форма. На последното ниво е **многофункционално демократично празно пространство**, което служи за невероятни интересни интерактивни събития на местната арт общност от всички възрасти, уъркшопове, използва се също и като ресторант, събития с прекрасна гледка и тераса, особено вечер до късно. Всички тези нови функции, образователни програми, семинари и събития, запознават посетителите от всички възрасти със съвременното изкуство. Публиката може да стане част от самото „правене“ на изкуство чрез умела комбинация от иновации и нови функции. Тук е залегнал друг принцип на **децентрализацията на културните сгради и събития**, на отдалеченост за изкуството от големите центрове на населеното място, толкова необходими за нашите големи градове.

Изключително активно се случват големите реконструкции на исторически сгради и не само. Тази **връзка с локалната идентичност и история на мястото** дава невероятни идеи и реализации по цял свят, където архитектите са модератори на иновативни идеи.

Смелите идеи за необходимостта от социална интеграция на посетителите може да се проследи още в проектите на Франк Лойд Райт, Льо Корбюзие. По-специално в сградата на Музея „Гугенхайм“ в Ню Йорк арх. Райт използва кон-

структивни елементи, типични за музей - осветено със свод централно пространство, стълби, трансформирани в рампи, споделеност и общуване както между посетителите, така и с произведенията на изкуството и дизайна. Този проект създава по нов модерен начин връзката между изкуството, пространството и зрителя в архитектурата.

Друг знаков пример в развитието на съвременните музеи и художествени галерии е първият уникален по рода си многофункционален културен център „Жорж Помпиду“ в Париж. Съдържа освен гъвкави огромни изложбени зали и библиотека, временни изложби, кинотеатър, кафене, магазини, малък театър, ресторант. В този аспект музеят се стреми да привлича по нов начин, да забавлява, информира, да бъде приятно място за срещи и в същото време запазва висок културен статус. Реакцията тогава, при избора на журито в международния конкурс за тази сграда, с над 500 проекта, е била повече от скандална. Парижани за пореден път са били против „това, което трябва да се построи“ в Париж. Но днес резултатът е двойно по-голямото посещение на културна сграда и признание за делото на великите архитекти – Ричард Роджърс и Ренцо Пиано. Знаково е площадното арт пространство, винаги изпълнено с импровизирани арт спектакли и публика.

Съвременните изложбени галерии търсят осветеността, отварянето, остъкляването и преливането на пространството вътре-вън. Изключителна иновация в тази авангардна по дух и концепция сграда е и смелото изнасяне на съдържанието от инсталации и комуникации отвън на фасадата, съвсем открито, като част от дизайна и експозицията.

В работата по проектите на тези сгради и изложби се включва и съвместна работа на архитекта и сценарист, куратор на изложбата, дизайнер за включване на уникални „пространствени фокуси“ в музейното пространство и формирането на пространствени мизансцени в тях; формиране на „интегриран сценарий“ за възприемане на изложбата с проектиране на ходови линии и емоционални впечатления за зрителите. Тези екстраординарни „паузи“ в експозициите са запомнящи се.

Формирането на архитектурната среда в съвременния арт музей е динамичен процес и отразява непрекъснато променящите се външни фактори като развитие на технологиите, начините на предаване и получаване на информация, за да преживеем невероятно процеса при посещението в подобна арт среда. Яркостта на пластичния израз на експозиционното пространство се определя от „изложбения сцена-

рий“ и образува почти театрален спектакъл. Днес за всяка изложбена колекция се търсят адекватни форми за интерпретация и представяне пред публиката с активното кураторско участие.

Новото време създава и новите архитектурни принципи, функционална структура. Да отбележим – НЕ ПРАВИЛА, а ПРИНЦИПИ. Те ни държат на гребена на вълната, карат ни да бъдем в крак с новото, характерното, важното и всеки да интерпретира по свой начин прочита на едно такова пространство. В днешния непрестанно променящ се свят всеки архитект може да се изгуби, ако не споделя чисто професионално **верни архитектурни принципи**.

Бих споделила по-важните от тях за тези сгради, а именно - ключови принципи при проектирането на съвременни галерии:

Приемното незабравимо пространство - социално, обществено, артистично, изложбено, арт/музикална сцена с биофилен дизайн, информационен блок със сувенири, богата колекция тематични книги, почивка с кафе – Всичко това е „сърцето на сградата“ и добавената стойност за хората. Това не е старото фоайе с виндфанг, а новата публична Дневна, *public living room*, покритият културен площад за града и мястото. Обществената Дневна, **важната социална роля**, която играе приемното пространство за съвременната градска трансформация. Ако пандемията ни е научила на нещо, то е, че човешкият живот е обезценен без социални връзки и опит от взаимодействия „лице в лице, един срещу друг“. Тези пространства са част от градската акупунктура - силно чувствителни места, те взаимодействат с откритите площи и събират изкуства, хора, технологии, култура, креативни дейности, за да се **създаде оживен обществен културен център в сградата**.

Този подход се използва и като дъвигател за трансформиране на градските центрове в открити „дневни“ за хората, където се събират на открито и общуват, например площадът в Лондон пред Националната художествена галерия.

Публичните Дневни в новите трансформирани обществени сгради са едно ново възраждане на общността. Те са белег на новата „гражданска архитектура“ в обществените сгради. Допълващите активности в тях като временни изложби, кафе, сувенири, богати книжарници, наблюдаваме дори малки луксозни ресторанти към панорамни тераси..., импровизирани сцени, всичко това е емоционално преживяване в една наистина щастлива архитектурна среда. Към това само ще добавя: **Светлината** – естествена и контролирана, изключително важни за възприемането на изкуството. **Гъвкави прос-**

Национална художествена галерия, Лондон
National Gallery of Art, London

пространства – подвижни стени, модулни зали, мобилност на пространства и мебели. **Потокът на посетителите** – ясна, но не принудителна ходова линия. **Контекстуалност** – връзката с градската среда, „духа на мястото“, местни традиции. **Естествена вентилация**, проведена успешно в тези понякога огромни структури от затворени пространства за успешна експлоатация. **Co-working пространства** – съвременните галерии не са само изложбени пространства, а поемат и нови дейности като *co-working* пространства, арт резиденции (креативни места работилници, лекции, кино, перформанси, детски образователни програми, дигитални лаборатории и още непрекъснато обогатяващи се арт активности). **Нова кураторска култура и умения**, променящи се подходи – интегритет с архитектите автори. Иновациите не са модерност само, а ключова мотивация да спечелим бъдещите поколения в XXI в., като мултимедия и дигитално изкуство, участие на публиката, използване на AI и интерактивни технологии, програми за образование на общностите.

Тенденции в съвременните художествени галерии

По-значителни тенденции във формирането на архитектурната среда на съвременните музеи създават основа за търсене на нови архитектурни идеи за организиране на експозиционното пространство, формирането на концептуални модели в образователния и професионалния дизайн, а също така могат да послужат като основа на архитектурното планиране и модернизирание на съществуващи музейни комплекси.

Такива са:

- ☐ **Хибридни пространства** с галерия/изложбени площи, кафе, събития/сцена
- ☐ **Устойчива архитектура** със зелени материали, енергийна ефективност, социална ефективност, строителство сглобяемо, биофилен дизайн, рециклирани материали
- ☐ **Децентрализация** извън традиционните културни центрове в населените места
- ☐ **Дигитализация** с онлайн изложби и NFT платформи
- ☐ **Социална ангажираност** – теми като екология, идентичност, политика
- ☐ **Икономическа ангажираност** към местната икономика, и др.

КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ И „ОРАНЖЕВА ИКОНОМИКА“

Съвременните успешни галерии са мощен инструмент за културен туризъм:

- ☐ Привличат международни посетители от цял свят;
- ☐ Създават бранд на града;
- ☐ Стимулират местната икономика (хотели, ресторанти, инфраструктури, услуги).

Бих отправила поглед към възлови моменти от световната практика и местни примери.

Ярък пример е ефектът на *Guggenheim Museum Bilbao* за трансформация на индустриален град в туристическа дестинация.

Съвременните галерии са мощен инструмент за културен туризъм, привличат посетители от цял свят, създават бранд на града, стимулират местната икономика - нова инфраструктура, градоустройство с нова жилищна структура, паркове и зелени площи, хотели, ресторанти, транспорт, арт събития, културен обмен, търговия, образование, други културни нови сгради, услуги и много други.

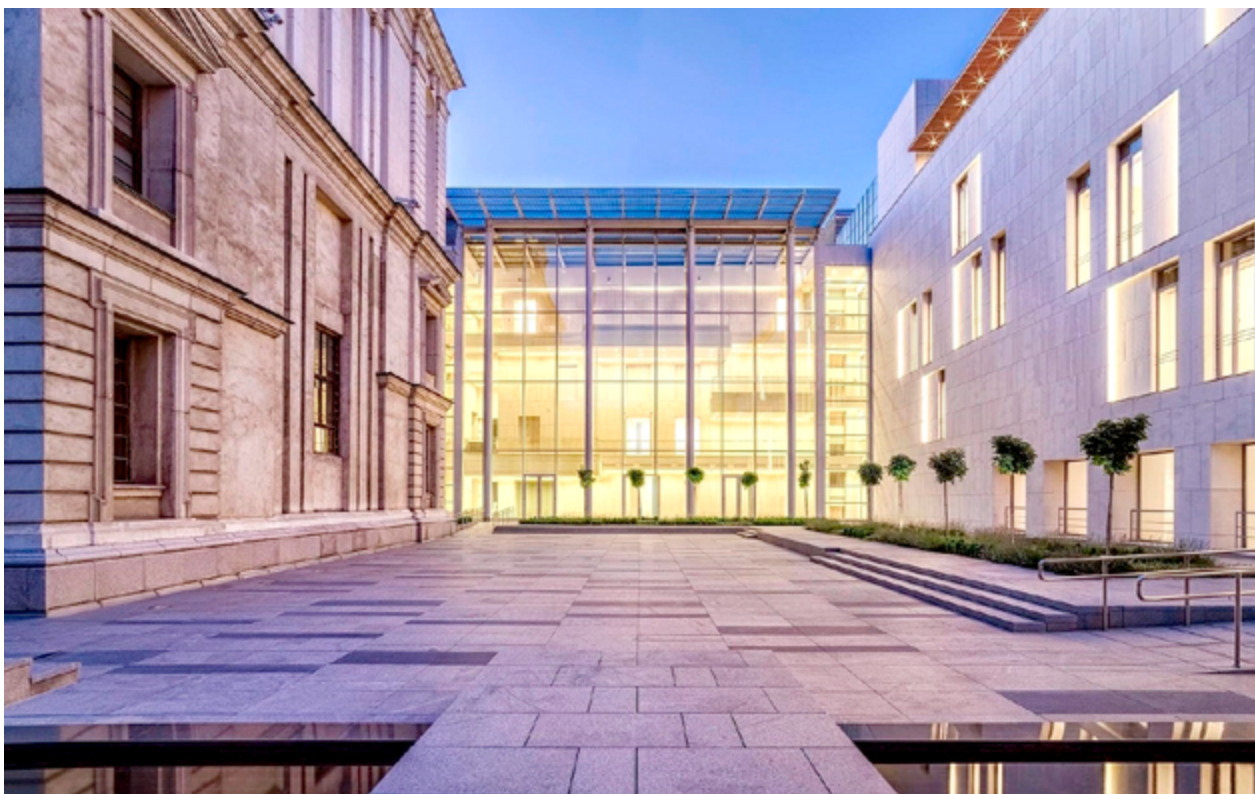
Един достоен съвременен пример като феномен е ефектът на *Guggenheim Museum* в Билбао. Блестящ пример, превърнал се в емблема за град, вдигайки го на крака от една неурбанизирана индустриална градска тъкан - развалина преди това и феномен след реализацията на сградата на големия архитект Франк Гери. Архитектурно, икономическо, обществено, културно световно явление... И в основата му е Сграда, Културна Сграда, Нова Среда за хората, Нов Смисъл, Културен туризъм в действие... „Гугенхайм“ създаде развиваща се икономика на Билбао, създаваща урбанизирана градска тъкан и просперитет на едно умно управление и общество. Заслугата за реализацията на тази сграда още преди Франк Гери има кметът и мъдрото ръководство на града, които в противовес на желанието на изстрадалите икономически хора в града, протестиращи да не се харчат техни средства, решават да строят по предложение на фондация „Гугенхайм“ този съвременен, екстраординарен проект. Така мъдрите решения имат своя печеливш край.

Добрата архитектура неведнъж е вдигала на крака икономика... ще спомена само бегло случая с рецесията например в Дания през 80-те години. Изключително важно е политиките да осъзнаят мощните лостове, които има архитектурата и заедно да вървят успешно към просперитета на един град и народ. Тогава отново едно мъдро управление решава да включи АРХИТЕКТУРАТА в действие. Резултатите са блестящи и до днес! Обществото се обръща към примера на операта в Сидни, Новата триумфална арка в Париж, дело на датски архитекти, които събраха световната общност и караха хората, туристите от цял свят да посещават тези сгради и до днес. Това естествено рефлектира положително отново върху икономиката и просперитета на съответните градове в Дания. От тогава до днес в Дания работят едни от най-силните в света новаторски архитектурни екипи – „Съвременни научни архитектурни лаборатории“ ги наричам пред моите студенти. Цялото общество цени високо качествената архитектура, защото тя създава и по-добро качество на живеене. Това е в основата на „Щастие то

Архитектурата“ в тяхното общество и датчаните са за кой ли път на първо място в света като щастлива нация. От тогава в Дания, Копенхаген се построиха едни от емблематичните за световната архитектура като нови ПРИНЦИПИ за обществени, жилищни, промишлени сгради, които издигнаха икономиката, уважението към професията и разбира се, щастливия живот на една нация...

Колко е просто... и колко е трудно у нас да се случват тези смели решения, по-точно правилни принципи на съвременната архитектура. Не говорим за „блясъка на сложните окачени фасади на бизнес сгради, претрупани скъпи колоритни решения“ за офиси и небостъргачи. Говорим за основни хуманни принципи, около които се случва животът на една успешна обществена сграда, адресирана към хората, ползвателите. Като винаги поставям КУЛТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ СГРАДИ - ПЪРВОСТЕПЕННИ В ЙЕРАРХИЯТА ПО ЗНАЧИМОСТ, неслучайно.

Ние можем да се гордеем с професията си на архитекти, но правим ли необходимото за обществото и широката публика, за вдигане на културно-образователното ниво на всички възрасти. Нека сами преценим например една от най-новите съвременни сгради у нас – Национална галерия „Квадрат 500“, най-новата и мащабна културна сграда у нас. Преди години четох в сп. „Култура“ интервю и отзивите на самите работещи там, че не могат да покрият големите експлоатационни разходи и при това няма големи посещения... В контекста, сградата я описват като непечелеща и не добре посещавана спрямо очакванията... Защо? Отговорът на първо място е АРХИТЕКТУРЕН. На втори план е бизнес менажирането и т.н. Какво липсва на тази толкова красива и стойностна сграда, съдържаща прекрасни наши и чужди творби, достойнство за един народ? Липсват принципи, които описах по-горе... Липсва покритият културен площад, вместо това има вътрешно открито пространство в центъра, където есенният вятър гони листата между няколко скулптури... Липсва кафето с възможност хората да се срещат, общуват, споделят това, което са видели, липсват преживяването още от входа на тази толкова скъпа сграда, арт пространството с временни изложби, места за почивка и срещи, зеленина, дигитални арт преживявания, малката библиотека със специален интернет абонамент за скъпи мрежи и т.н. Не на последно място са децата, които за всички успели нации са приоритет. Защо и у нас не виждаме рисуващи деца с табличка, лист хартия и моливи на пода, пред големите страховити произведения, да се потопят в тази вселена и се превърнат за малко в истински художници? Защо не ползваме добрите практики, успешните примери? Ето затова няма да има голямо

*Национална галерия за чуждестранно изкуство „Квадрат 500“
National Gallery for Foreign Art „Square 500“*

*Арх. Сър Норман Фостър, British Museum, Лондон
Arch. Sir Norman Foster, British Museum, London*

посещение и сградите за култура, икономически ще се затрудняват. И хората отново няма да имат културен подслон за свързване... Надявам се този анализ се разбира в полза на развитието, а не като самоцелна критика.

Основно е **приемното пространство**, въздействието и преживяването, т.н. *public living room*, както го видяхме в предишни мои статии и в предишни броеве на сп. „Архитектура“, акцентирано за училищните сгради – атриума, в бъдещата концертна зала на София – покритото културно площадно пространство за хората, в читалищата новата обществена Дневна и надявам се сами откривате новия пореден принцип на богатото приемно пространство за хората и в художествените галерии и музеи. За всички изброени нови типажни сгради написах тези статии в нашето професионално сп. „Архитектура“ и тази „скрита вътрешна логика, гръбнак“ в процеса на създаване на съвременна успешна архитектура за хората, работеща като нов смисъл, се повтаря като подход и успешен двигател. И при това „Квадрат 500“ е спечелила на национален конкурс. Нима не сме виждали покритото приемно пространство на Архитект Сър Норман Фостър в *British Museum*? Разликата е огромна в единия и в другия случай, преди това и след покриването на вътрешното пространство на Британския музей.

Едно покритие, което вярвам, че мъдро ще бъде добавено за това централно вътрешно пространство, сърцето на сградата за „Квадрат 500“. Ето това се казва „пропусната полза за българската архитектура“, както загрижено пишеше проф. д-р арх. Стафан Попов в поредицата статии за Комплекса на Външно министерство, Националната опера, националната Централна гара София.

С нетърпение очакваме в съседната голяма реконструкция на Националната художествена академия да видим дали ще има това безценно **ПОКРИТО КУЛТУРНО ПЛОЩАДНО ПРОСТРАНСТВО ЗА ХОРАТА**, за студентите, за града.

Архитектурата сама по себе си се превръща не само в културен магнит. Това е ново явление в професията, която доказано се е превърнала в обществен и икономически двигател и тези постижения на успешната съвременна архитектура са назовани и от Световната организация на ЮНЕСКО като „оранжева икономика“. Културата, скъпата архитектура не е разход на пари, а изключително стойностна инвестиция в обществото, в бъдещите поколения. Ето защо тези въпроси за **ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА СЪВРЕМЕННИТЕ ОБЩЕСТВЕНИ СГРАДИ**, включително и художествените галерии, са ключови за всяко общество. Това е и мисия на архитектурната гилдия у нас, да дискутира, да внедрява тези

настъпили качествени промени в професията и да възпитава чрез създадената среда младите хора, децата ни и възрастните в XXI в., а на практика сме в третото хилядолетие...

Съвременните художествени галерии често са част от културен хъб, съвременни културно-образователни хибриди. Те не са само изложбено пространство, а **жив организъм, комбиниращ култура, социалност и икономика**. Тези културни градски фокуси изграят ключова роля в **градското развитие и идентичност, контекста и „духа на мястото“**. Най-успешните галерии днес са тези, които успяват да съчетаят силна архитектурна концепция, активно участие на публиката и устойчив икономически модел. Освен с новия смисъл, съдържание и контекст, като изграят ключова роля в културното обноваване на градовете, тези сгради са с изключителна архитектура и художествен образ. Функционират като мост между локалното и глобалното изкуство. Обикновено у нас са ограничени бюджетите за културни сгради, затова архитектите сме изправени пред **създаване на по-голяма креативност** за едно и също пространство.

Бих споделила един световен пример като изключителна иновативна и амбициозна визия за съвременно изкуство в синтез с архитектурата. В напредналите европейски общества, където културните сгради са приоритети, наблюдаваме истински иновации в мисленето и философията, което илюстрира, че няма граници за човешкото въображение. В една такава революционна реализация може би споделим да назовем Депото за световноизвестната колекция на *Boijmans Van Beuningen* в *Museumpark*, Ротердам, свързващ изкуството под различни форми.

В търсенето на оригинално прагматично решение дори за съхранение на изкуство, се появи тази уникална сграда в центъра на Ротердам, първото в света напълно достъпно арт депо, проектирано от архитектурната фирма MVRDV. Целта е била да се предложи поглед зад кулисите на музейния свят и да се направи цялата колекция от произведения на изкуството достъпна за обществеността. Отразяващият кръгъл обем реагира на заобикалящата го среда, особено с огледалната окачена фасада. Депото разполага с изложбени зали, градина на покрива ресторант, както и с огромно количество място за съхранение на изкуство и дизайн. Депото е новата дизайнерска икона за Ротердам. От циркулационния маршрут, стълбите и асансьора можете да видите произведенията на изкуството от различни ъгли. Повече от 154 000 произведения на изкуството. Можете да видите цялата колекция, подредена не по период или художествено движение, а въз основа на клима-

MVRDV, ДЕПО, Роттердам, иновативен екстериор и интериор
MVRDV, DEPO, Rotterdam, innovative exterior and interior

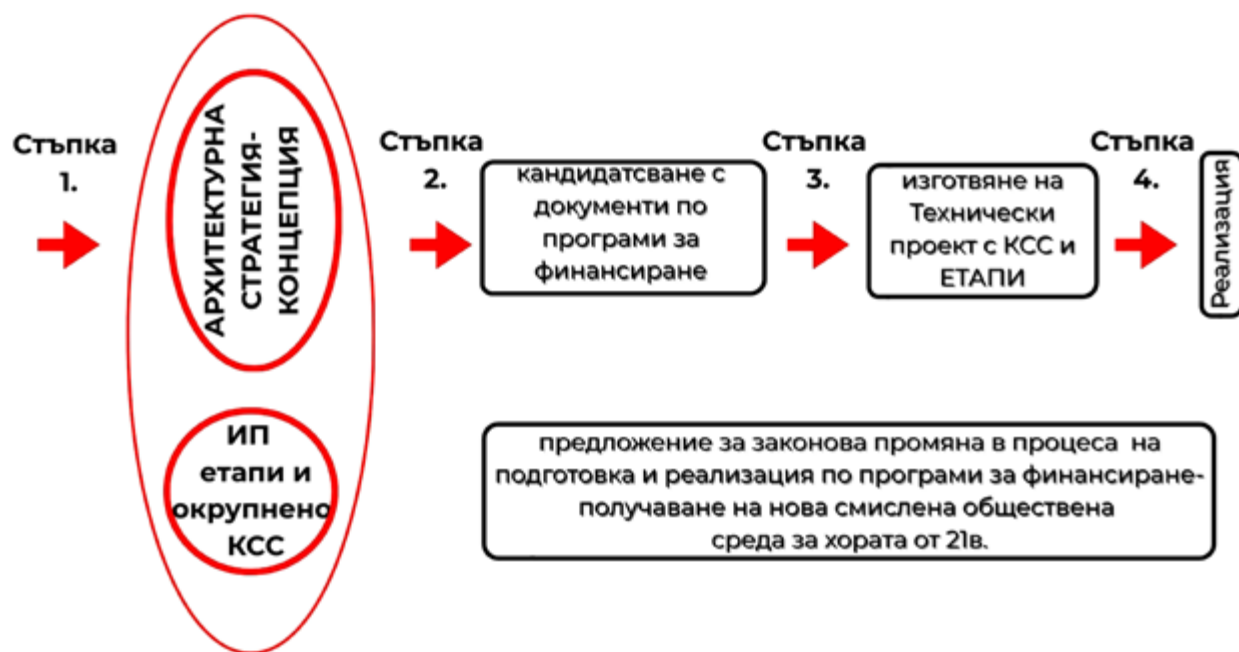

MVRDV, ДЕПО, Ротердам, интериор
MVRDV, DEPO, Rotterdam, interior

тичните изисквания за картините. Озгледаната фасада на депото, която отразява околния град, създава впечатляващ екстериор, но интериорът е също толкова впечатляващ. Невероятна е грацията в интериорното пространство, където посетителите са активни участници във феномена среда за изкуство. Сградата на депото е проектирана с висока степен на устойчивост. Тя е построена от материали, добивани по устойчив начин, като например рециклирани агрегати в бетона. Изборът на иновативни материали и технологии води до изключително ефективно потребление на енергия. Сградата използва топлообменник, свързан със земята, съдържа нова система за климатичен контрол и има система за съхранение на дъждовна вода, която осигурява вода за покривната градина и за водата в тоалетните. Депото е оборудвано и с LED осветление и безводни писоари. Покривът е засаден с дървета (брези и борове), треви и седуми, а слънчеви панели на покрива захранват сградата с електричество. На последния етаж на депото ще намерите ресторант. През деня е музейно кафене, а вечер - специален ресторант с панорамна гледка към Ротердам.

Съвременната художествена галерия предефинира средата, функцията и смисъла на новите сгради за изкуство и арт музеи. Те отговарят на **съвременните очаквания за устойчивост, достъпност и кураторска гъвкавост и подкре-**

пийки нови изложбени формати, образователни програми, изследователски инициативи и дългосрочни партньорства. Съвременните художествени галерии и музеи се замислят като място за изследване на глобалното съвременно изкуство и неговите развиващи се наративи, както чрез физически преживявания, така и чрез дигитално взаимодействие. Проектите интегрират архитектура и ландшафт, за да насърчат посетителите да забавят темпото, да се ангажират и да се свържат. Демократичните им пространства са отворени и достъпни пространство за изкуство, обучение и обществен живот, съчетавайки закрити галерии с открити пространства, за да служи като място за граждански и културни срещи. Колеги, дошло е време за промяна на мислене и действия. Бих си позволила да предложа решение, което ще ни освободи от „оковите“ на обществените поръчки. Нека те да останат, но да са финален етап, след идейни конкурси за нови концепции за обществените сгради. Какво ще спечелим? След проведени конкурси за концепции/идеи да се организира обществената поръчка, но ще се знае каква промяна ще се реализира и вложените средства няма да са „наслуки“. Не колко мивки и тоалетни чинии трябва да се сменят. Трябва да сменим мисленето първо ние, после политиките и накрая цялото общество. За да повторим успешния пример, който дадох за „оранжевата икономика“

Предложение за законова промяна в процеса на подготовка и реализация по програми за финансиране - по получаване на нова смислена обществена среда за хората от XXI в.
Proposal for a legislative change in the process of preparation and implementation of funding programs - to obtain a new meaningful public environment for people of the 21st century

CONTEMPORARY ART GALLERIES TODAY. THE HUGE ACCELERATION IN ARCHITECTURE AND CULTURE

Arch. Aneta Slavova, Ph.D.

World Architecture and Culture are in a huge acceleration. The feedback of the great achievements in the creation of cultural buildings and environments is spiritual, educational, economic, social prosperity. Art Galleries and Art Museums fall into this significant category. An incredible rebound and new meaning is invested in them. The changes in the philosophy of these buildings are great today and the new realizations categorically prove this development. The synthesis of contemporary architecture, art, new technologies, social focus, urbanized sustainable environment in the New Art Buildings and Museums contribute to a rich meaningful significant development not only of the environment, but also of the societies themselves that realize it.

РЕСТАВРАЦИЯ НА КАРТИНИ. ИСТОРИЧЕСКО РАЗВИТИЕ, ОСНОВНИ ПОДХОДИ И СЪВРЕМЕННИ ТЕХНИКИ. ОБУЧЕНИЕ ПО РЕСТАВРАЦИЯ

Силвия Варадинова

Доц. д-р Силвия Варадинова е родена през 1976 г. Завършва специалност „Реставрация“ в НХА през 2002 г. От 2003 до 2007 г. е редовен докторант в катедра „Реставрация“.

От 2024 г. е доцент в катедра „Реставрация“ на НХА. Преподава по дисциплините Реставрация на кавалетна живопис – икони и кавалетни картини и Реставрация на произведения върху хартиена основа. От 2024 е завеждащ катедра „Реставрация“.

В периода 2002 - 2023 г. участва в екипите за реставрацията на стенописи в Катедрален храм „Света Неделя“ гр. София, храм „Св. Николай“ (Руска църква), София, храм „Св. Георги“ гр. Перник, „Св. Николай“ с. Сомовит. Участва в екипа за реставрацията на иконостас и икони в храм „Св. Теодор Тирон“, гр. Правец и в храм „Архангел Михаил“, с. Лесново. Участва в екипа за позлатяването на куполите на Храм-паметник „Александър Невски“, гр. София и Храм-паметник „Рождество Христово“, гр. Шипка. Участва в екипа за позлата на гипсови орнаменти – читалище „Еленка и Кирил Д. Аврамови“, гр. Свищов и позлата на гипсови рамки на огледала в Тронната зала на Княжеския дворец, София.

През 2023 г. е ръководител на проект за реставрацията на стенописите в храм „Св. Николай“, с. Долен. Ръководи реставрацията на картини по проект „Дейности по опазване на движимото културно наследство в музеите и художествените галерии“, Исторически музей, гр. Брацигово.

През 2022 г. участва в проекти свързани с изложбите: „Жените художници. Нови хоризонти между двете световни войни“, СГХГ, и „ОТЗВУЦИ. Христо Берберов (1875 - 1948) и неговото наследство“, СБХ.

Реставрацията на картини представлява сложна интердисциплинарна практика, чиято основна цел е съхраняването на художественото наследство чрез стабилизиране на материалната структура и възстановяване на визуалната цялост на произведенията, без да се компрометира тяхната историческа и естетическа автентичност. В този смисъл тя не може да бъде разглеждана единствено като техническа дейност, а следва да се мисли като методологически обусловен процес, в който се срещат принципите на изкуствознанието, естествените науки и етиката. Както подчертава Чезаре Бранди, реставрацията е „моментът на методологично признаване на произведението на изкуството в неговата физическа и историческа двойственост“ (Brandi 1963), което предполага внимателен баланс между материалната субстанция и нейната културна интерпретация.

Историческото развитие на реставрационните практики показва постепенен преход от интуитивни намеси към научно обосновани и

етически регламентирани подходи. В периода до XVIII в. дейностите по възстановяване на картини са били поверявани на художници, които са третирали произведенията според естетическите норми на своето време, без ясно съзнание за необходимостта от запазване на оригиналната авторска идея. Това често е водело до прерисувания, композиционни изменения или дори до пълна трансформация на първоначалния художествен замисъл (Philippot 1996). Едва през XIX в., в контекста на формирането на националните музеи и институционализирането на културното наследство, започва да се утвърждава по-консервативно отношение към произведенията, съпроводено с първи опити за систематизация и документиране на реставрационните намеси (Bomford et al. 1989).

Решаващ поврат настъпва през XX век, когато се формира съвременната теория на реставрацията, базирана на ясно дефинирани принципи като минимална намеса, обратимост и разпознаваемост на интервенциите. В този

Фиг. 1 Реставрация на маслена картина, катедра „Реставрация“
Restoration of an oil painting, Department of Restoration

Фиг. 2 Реставрация на икона, категория „Реставрация“
Restoration of an icon, Department of Restoration

контекст италианската школа, и по-специално трудовете на Бранди, оказват съществено влияние върху международната практика, като подчертават необходимостта от уважение към историческата автентичност и от ограничаване на субективната интерпретация. Допълнително международни документи като Атинската и Венецианската харта институционализират тези принципи и ги превръщат в нормативна рамка за опазване на културното наследство (Jokilehto 1999). Тези два документа представят едни от най-важните принципи и изисквания към специфичната дейност на реставрацията. Те служат и като основа за по-нататъшното развитие на етичните принципи, отразени в конвенциите от Хага и Париж. Все по-ясно се осъзнава важността и богатството на световното културно наследство. Регламентират се основните насоки и мерки за опазване, съхранение и защита на конкретните културни паметници в документи на различни професионални организации UNESCO, ICOM, ICCROM. Документите на Е.К.К.О. развиват и представят етичния кодекс за професията реставратор.

Практическата реализация на реставрацията на картини включва серия от последователни и взаимосвързани етапи, започващи с подроб-

на фотодокументация, отразяваща моментното състояние на произведението, както и изследване на произведението. Съвременните аналитични методи, като рентгенография, инфрачервена рефлектография и спектроскопски анализи, позволяват да се разкрият подслоевите на живописата, използваните материали и техниката на художника, както и да се идентифицират по-късни намеси и увреждания (Eastaugh et al. 2008). Тази информация е от ключово значение за вземането на информирани решения относно характера и степента на реставрационната намеса.

Особено деликатен е процесът на почистване, при който се премахват замърсявания, пожълтели лакове и несъответстващи предходни реставрации. Тази операция изисква изключителна прецизност и задълбочено познаване на химичните свойства на използваните разтворители, тъй като съществува риск от увреждане на оригиналния живописен слой (Mills & White 1994). Като алтернатива на класическите методи на почистване са гел системите, които предоставят на реставраторите по-голям контрол при провежданите от тях операции и са още един инструмент за постигането на оптимални резултати в процеса на рестав-

Фиг. 3 Реставрация на произведения от метал, категория „Реставрация“
Restoration of metal works, Department of Restoration

рация. Гелове представляват твърд носител на вещества с поръозна структура, която има свойството да задържа течности, те са високовискозна колоидна дисперсия. Физическите качества на гела го определят като миксотропно вещество, което притежава свойства и на течност, и на твърдо тяло (Stulik, Miller, Khanjian, Khandekar, Wolbers, Carlson, Petersen, 2004). Основните съставни компоненти, които изграждат гела са два. На първо място е течността, която обикновено представлява около 95% от теглото. Другата основна съставка е полимер, който задържа течността и изгражда 3-измерна система. Употребата на различните видове гелове придобива все по-голяма популярност сред реставраторите и постоянно се разширява обхватът на приложението им. Гелове се разделят на няколко основни групи:

Хидрогелове – при тях течната част се състои изцяло от вода. Могат да съдържат различни почистващи компоненти до 2% от общия обем. Такива са ензимите, хелатори (натриев цитрат, 3-амониев цитрат), микроемулсии и др.

Органогелове – при тях течната част се състои от разтворител, като разтворителят

може да бъде полярен или неполярен.

Хидро-органогелове – при тях се използва полярен разтворител, а другият основен компонент е синтетичен полимер, най-често поливинил алкохол, разтворен във вода.

Гел системите могат да се използват локално или цялостно върху произведението. Употребата на различните видове гелове придобива все по-голяма популярност сред реставраторите и постоянно се разширява обхватът на приложението им. Гелове намират приложение и при други реставрационни намеси, като отстраняване на стари дублажи и неоригинални хартии, извличане на адхезиви на водна основа или на основата на разтворители, извличане на петна с различен произход и др.

Многобройните публикации свидетелстват за използването им не само при реставрацията на кавалетна живопис. Гелове навлизат и в реставрацията на стенописи, все по-често се употребяват в реставрацията на произведения от хартия, текстил, както и при почистването на археологически обекти като керамика, камък, метал.

Следващият етап често включва консолидира-

Фиг. 4 Провеждане на изследване с инфрачервена спектроскопия, катедра „Реставрация“
Conducting research with infrared spectroscopy, Department of Restoration

не на грунда и живописния слой, при което се стабилизират участъци с лопежи или отделяне от грунда от текстилно платно чрез използване на подходящи адхезиви.

При силно увредено и деструктирало платно се прилага техниката на дублиране. Най-общо дуближът представлява прилепване на ново платно към гърба на оригиналното. Слепенето на материалите се дължи както на приложения адхезив, така и на силите на привличане на граничните повърхности. Залепването се създава в резултат на втвърдяване на положения лепилен слой, при което и двете основи частично или изцяло се пропиват с избрания адхезив.

Освен цялостни дуближи се извършват и локални - т.нар. ивични, при които се поставят ивичи плат по краищата на картината за подсилването им при изпълването на картината върху подрамката. Ивичите се прилепват или върху гърба на платното чрез изтъняване на нишките от единия край, за да не се получава ръб от лицевата страна или се прилага залепване ръб с ръб, като най-често това се прилага, когато картината е двустранна. Има случаи и на прилепване на вставки с различни размери и форма, поставяни най-често при разкъсвания и пробиви на картината. При тази манипулация залеп-

нените вставки почти винаги се отпечатват откъм лицевата страна на картината и това е сериозен недостатък на посочения метод. И при трите разновидности на дуближа се използват както природни така и синтетични адхезиви.

Критериите при избора на адхезивите, използвани при дублиране на картини, са се променяли през различните периоди както в зависимост от вида на използваните материали, така и от различните изисквания за постигане на оптимално добри резултати. Всички съвременни тенденции са насочени към подобряване условията на съхранение на различните произведения на изкуството. Но когато е необходима пряка интервенция, материалите трябва да отговарят на някои основни изисквания:

- да бъдат напълно прозрачни и безцветни, за да може оригиналът, който се третира да запази първоначалния си вид;
- да имат достатъчно добра адхезивна сила дори и след значителен период от време;
- да не се поддават на деструкция и промяна на цвета под въздействието на различни фактори;

Фиг. 5 Провеждане на изследване с Раманова спектроскопия, катедра „Реставрация“
Conducting research with Raman spectroscopy, Department of Restoration

- да притежават реверсивност - при необходимост да могат лесно да се отстраняват;
- да не променят качествата на картините;
- да не променят качествата на веществата, изграждащи структурата на произведенията.

Естествено стареене на всички органични материали е неизбежен процес, който води след себе си непрекъснатост в процеса на борба за продължаването живота на произведенията на изкуството. Всички тези процеси трябва да се основават и на задълбочени изследвания върху вида и характера на изграждащите материали. Периодично в реставрационната практика се появяват нови материали. Тяното приложение като консолиданти или адхезиви се предхожда от детайлни тестове за определяне степента на стареене, съвместимостта им с други материали и обратимостта им. Въпросът за обратимостта е често обект на дискусия. Правени са различни оценки за обратимостта на материалите и са разделяни в различни класове според „полезния им живот на действие“ (Appelbaum, В. 1987). И все пак об-

ратимостта на материалите никога не може да бъде стопроцентова, тъй като при взаимодействието им с компонентите, изграждащи картината, те навлизат в структурата им в различна степен. Не може да се пренебрегне фактът, че картините са изградени от различни по характер и свойства материали, които реагират по различен начин на адхезивите за дублиране, и това винаги трябва да се отчита. Друг фактор, който трябва да се отбележи, е, че самите картини, нуждаещи се от реставрация, и по точно материалите, от които са изградени, също са започнали да деструктират в по-малка или в по-голяма степен.

В случаите, когато са налице загуби на живописен слой, се пристъпва към цветовата реинтеграция на загубите, като съвременната практика предпочита техники, които позволяват разграничаване на новите намеси от оригинала при по-внимателно наблюдение. Такива са например методите *tratteggio* и *puntinato*, при които възстановяването се извършва чрез линейни или точкови структури, създаващи оптична цялост от дистанция, но оставащи разпознаваеми отблизо (Brandi 1963). Финалният етап обикновено включва нанасяне на защитен лак, който има както консервационна, така и естетическа функция, като съвременните материали се подбират

с оглед на тяхната стабилност и обратимост.

Не на последно място, реставрацията на картини е дълбоко обвързана с етични въпроси, които изискват внимателно балансиране между различни често противоречиви цели. Въпросът за степента на допустима намеса, за границите на реконструкцията и за ролята на реставратора като интерпретатор остава централен в съвременните дебати. В този смисъл реставрацията не е неутрален процес, а културно обусловена практика, в която всяко решение отразява определена ценностна система и разбиране за значението на художественото наследство (Micoz Vicas 2005).

В последните десетилетия развитието на нови технологии допълнително разширява възможностите на реставрационната практика. Дигиталните методи позволяват създаване на виртуални реконструкции, които могат да допълнят или дори да заместят физическата намеса в определени случаи, докато нанотехнологиите предлагат нови решения за почистване и консолидиране с висока степен на контрол и ефективност (Baglioni et al. 2015). Тази нарастваща интердисциплинарност показва необходимостта от сътрудничество между специалисти от различни области и утвърждава реставрацията като динамична и постоянно развиваща се научна дисциплина.

Реставрацията на картини представлява еволюираща практика, в която исторически натрупаният опит и съвременните научни постижения се преплитат в стремежа към съхраняване на културната памет. В тази връзка е от изключителна важност обучението на специалисти в тази област. В България специалност „Реставрация“ се изучава единствено в Националната художествена академия вече 53 години. Продължителността на обучение в катедра „Реставрация“ е със срок от пет години и на завършилите студенти се присъжда магистърска степен след средно образование. Учебните програми през изминалите години са претърпели доста промени. Най-съществената промяна в обучението е приета на акредитацията през 2020 г. (Белишки 2024). Разработени са и са приети нови учебни планове в три направления на специализация, а именно:

– Реставрация на произведения на кавалетната живопис, стеннопис и декоративни стенни повърхности. В това направление основните изучавани дисциплини са „Реставра-

ция на кавалетна живопис върху текстилна основа“, „Реставрация на кавалетна живопис върху дървена основа и полихромнирана дървена пластика“, „Реставрация на стенна живопис и декоративни стенни повърхности“ (Фиг. 1, 2).

– Реставрация на културни ценности от хартия, фотография и книги. В това направление основните изучавани дисциплини са „Реставрация на произведения върху хартиена основа“, „Реставрация по фотография“, „Реставрация на фотография“.

– Реставрация на културни ценности от камък, керамика, метал и стъкло. В това направление основните изучавани дисциплини са „Реставрация на керамика“, „Реставрация на произведения от камък“, „Реставрация на произведения от метал“, „Реставрация на произведения от стъкло“ (Фиг. 3).

Основна дисциплина, която се изучава през целия петгодишен курс на обучение е дисциплината „Реставрационна експертиза и материалознание“. Студентите се запознават с принципните на физико-химичните процеси, които протичат при естественото стареене и увреждане на материалите, както и с възможните начини за ограничаване и забавяне скоростта на тези процеси. След успешно завършване на курса на обучение студентите могат да идентифицират материалите, от които са изградени произведенията, да подбират най-подходящите реставрационни материали – разтворители, лепила, лакове, консолиданти, свързватели и др., да разбират химизма на взаимодействието им с оригиналните материали, и на тази основа могат да прилагат най-подходящите реставрационни техники и материали. В катедрата се извършват: Микрохимични изследвания, Изследвания със стереомикроскоп, Изследвания с инфрачервена спектроскопия, Изследвания с Раманова спектроскопия, Специализирани фотографски изследвания (Фиг. 4, 5). Тези техники на анализ се използват за идентифициране на пигменти, свързватели и лакове.

Програмите имат баланс между теоретичните и практическите часове, което осигурява солидна професионална подготовка на бъдещите реставратори. Подготовката на специалистите е съобразена със съвременните международни стандарти и изисквания към професията реставратор. Студентите имат възможност да специализират в чуждестранни университети чрез програмата за академичен обмен „Еразъм+“.

Библиография

Белишки, С. (2024). 50 години специалност „Реставрация“ в Националната художествена академия, София, с. 7–19.

Силвия Варадинова-Панадаки, Стефан Белишки, Иво Райков (2020). „Техника на моделиране на китове на живописни произведения чрез използване на калъпи от силиконови смоли“. сп. Реставрация, бр. 1.

Панайотов, П. (2002). Лепила и материали за защитно-декоративни покрития, С., с. 48.

Appelbaum, B. (2007). *Conservation Treatment Methodology*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Appelbaum, B. (1987). *Criteria for Treatment: reversibility*. JAIC, Vol. 26, № 2, pp. 67.

Baglioni, P., Chelazzi, D., Giorgi, R. (2015). *Nanotechnologies in the conservation of cultural heritage: A compendium of materials and techniques*. *Accounts of Chemical Research*, 48(3), 807–815.

Bomford, D., Dunkerton, J., Gordon, D., Roy, A. (1989). *Art in the Making: Italian Painting Before 1400*. London: National Gallery Publications.

Brandi, C. (1963). *Teoria del restauro*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura.

Down, L. Jane. (1984). *Adhesive Testing at the Canadian Conservation Institute, Past and Future*. *Adhesives and Adhesion – Consolidants and Consolidation*. Paris Congress, 2-8 September, pp. 18-21.

Eastaugh, N., Walsh, V., Chaplin, T., Siddall, R. (2008). *Pigment Compendium: A Dictionary and Optical Microscopy of Historical Pigments*. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.

E.C.C.O., 2024. *E.C.C.O. Professional Guidelines (III) Education* [online].

Jokilehto, J. (1999). *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Mills, J., White, R. (1994). *The Organic Chemistry of Museum Objects*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Mucos Vicas, S. (2005). *Contemporary Theory of Conservation*. Oxford: Elsevier Butterworth-Heinemann.

Philippot, P. (1996). *Restoration from the perspective of the humanities*. In: Stanley Price, N., Talley, M. K., Vaccaro, A. M. (eds.). *Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, 216–229.

PAINTING RESTORATION. HISTORICAL DEVELOPMENT, BASIC APPROACHES AND MODERN TECHNIQUES. RESTORATION TRAINING

Assoc. Prof. Silvia Varadinova, Ph.D.

The restoration of paintings aims to preserve artistic qualities by stabilizing the material structure and restoring the visual integrity of the works, without compromising their historical and aesthetic authenticity. The process is interdisciplinary, as the practical implementation of the restoration of paintings is preceded by detailed photo documentation reflecting the current state of the work, various analyses are performed - spectroscopic analyses, microchemical analyses of the pigments and canvas, and others, which allow the stratigraphy, materials used and the artist's technique to be determined, as well as to identify later interventions and damage. The information collected is key to making informed decisions about the nature and extent of restoration intervention.

БЪЛГАРСКИ ХУДОЖНИЦИ ОТ XX ВЕК В СБИРКАТА НА САБ

Петър Диков

Роден в гр. София, 19.09.1953 г. Завършва архитектура във ВИАС. Работи като: КНИПИТУГА (Комплексен научноизследователски и проектантски институт по териториално устройство, градоустройство – архитектура) – проектант, научен сътрудник, ръководител ателие.

НЦТСУ (Национален център по териториално и селищно устройство) – зам. генерален директор.

НЦТРЖП (Национален център по териториално развитие и жилищна политика) – зам. генерален директор.

НЦТР – прокуриснт.

“ПроАрх” ЕООД – управител.

НЦТР ЕАД (Национален център по териториално развитие) – изпълнителен директор.

Столична Община – НАГ – Главен архитект.

Институт за градско планиране – изпълнителен директор.

• Ръководител на проекти и реализации – териториално устройство, градоустройство, архитектура.

• Ръководител на научни и нормативни разработки.

• Ръководител на конкурсни разработки.

Публикации – сп. „Архитектура“, информационен бюлетин на КНИПИТУГА, бюлетин ТСУА, периодичен печат.

Председател на УС на САБ.

През март 1965 г., преди 60 години, е учреден Съюзът на архитектите в България (САБ).

САБ с настоящото си име и статут е продължител на творческите традиции и приемник на Българското техническо дружество (основано през 1885 г.) и правопреемник на Българското инженерно-архитектно дружество (основано 1893 г.), на Дружеството на българските архитекти (основано 1926 г.), на Съюза на българските инженери и архитекти (основан 1937 г.) и на Научно-техническия съюз (за периода от основаването му 1949 до 1965 г.) – по отношение дейността на Дружество „Архитектура“. САБ е член на Международния съюз на архитектите (UIA) и на Архитектурния съвет на Европа (CAE). Той е доброволна творческо-професионална организация на архитекти, която се устройва и действа в съответствие със законите на Република България и Устава си. Представява своите членове и защитава техните творческо-професионални интереси.

Колекцията от картини е израз на ролята на Съюза на архитектите в България не само като професионална организация, но и като пазител на ценни художествени произведения, които разкриват културния диалог между различни изкуства, поколения и творци. Тя предлага многопластов прочит на художественото наследство – като история на стилове и имена, като визуален разказ за България и като изследване на дълбоките връзки между изградената и изобразената среда.

Експозицията „Български художници от XX век“ е селекция от произведения на живописиста, подбрани от фонда на САБ, която представя не само пластични тенденции в българската живопис през миналия век, но и особения диалог между архитектура и изобразително изкуство.

Образът на отечеството ни, отразен в живописните платна – пейзажи, градски и селски мотиви, архитектурни силуети и природни гледки, изграждат визуална карта на страната през

погледа на художниците. Тези произведения не са просто документални изображения, а художествени интерпретации, в които пространството е осмислено емоционално и пластично. В тях ясно се долавя чувствителността към архитектурния ландшафт, към духа на мястото, към съотношението между природната и построяната форма.

Част на изложбата прави паралел между архитектурата и живописата чрез няколко портрета на знакови фигури в българската архитектурно-строителна история, създадени от изтъкнати художници. Представени са Никола Кожухаров с портрет на арх. Йордан Миланов, Иван Кирков с портрет на арх. Георги Овчаров, Иван Соларов с портрет на Кольо Фичето, както и портрет на Алекси Рилец по скулптурата на проф. Секул Крумов от художниците Пе-

тър Трендафилов и Румяна Койчева. Включени са и творби на утвърдени имена от нашата художествена история, сред които Дечко Узунов, Борис Денев, Борис Колев, Стоян Василев, Олга Вълнарова, Тодор Хаджиниколов, Любен Петров, Иван Христов и други.

Особено място заемат и платната на Александър Дубовик – архитект и художник по образование и практика. САБ притежава голяма част неговите картини, които свидетелстват за органичното единство между проектантското мислене и живописната форма.

В своята цялост сегашното представяне е първото от много следващи го, целящи популяризиране на събраното през годините в Съюза на архитектите в България сред членовете на дружествата на организацията в София и в страната и сред широката общественост.

BULGARIAN ARTISTS OF THE 20TH CENTURY IN THE COLLECTION OF THE UNION OF ARCHITECTS IN BULGARIA

Arch. Petar Dikov

The collection of paintings is an expression of the role of the Union of Architects in Bulgaria not only as a professional organization, but also as a guardian of valuable works of art that reveal the cultural dialogue between different arts, generations and artists. It offers a multi-layered reading of the artistic heritage – as a history of styles and names, as a visual narrative about Bulgaria and as an exploration of the deep connections between the built and depicted environments.

In its entirety, the current showing is the first of many to follow, aimed at popularizing what has been collected over the years in the UAB among the members of the organization's societies in Sofia and in the country, and among the general public.

Откриване на изложбата в галерия "Алма матер" / Opening of the exhibition at the Alma Mater Gallery

Дечко Узунов
1899–1986

Роден е в Казанлък. През 1919 г. е приет за студент в Държавното художествено-индустриално училище в класа на проф. Петко Клисуров. През 1922 г. заминава за Мюнхен на специализация при проф. Карл фон Маар.

Завършва образованието си в Художествената академия, София през 1924 г. В класа на проф. Стефан Иванов. От 1926 до 1932 г. работи като щатен художник в Министерството на просветата, когато започва да преподава живопис в Художествената академия. Извънреден професор е от 1937 г. и редовен – от 1942 до 1963 г.

Художественото наследство, оставено от Дечко Узунов, е изключително разнообразно откъм теми, жанрове и видове. Твори живопис, графика, илюстрация и оформление на книги, сценография, декоративна и монументална живопис. Работи в жанровете портрет, голо тяло, пейзаж, натюрморт, фигурална композиция с исторически, библейски, митологични и съвременни сюжети.

Рисува стенописи в казанлъшката църква „Св. Йоан Предтеча“, във фойето на хотел „Казанлък“ като дар за своите съграждани, в карловския Дом на културата, в Старозагорската опера, в Народната опера, Народния театър, НДК и Съдебната палата в София.

Участва в почти всички общи художествени изложби на държавното „Родно изкуство“ в България и чужбина. Прави самостоятелни изложби.

„ТРАКИЙКА“
„THRACIAN“, artist Dechko Uzunov

Олга Вълнарова
1914–2012

Олга Вълнарова е родена на 3 юли 1914 година в София. Завършва специалност „Живопис“ в Художествената академия в София през 1940 г. В класа на проф. Дечко Узунов. Специализира в Париж през 1941 г. в академията на Андре Лот.

След завръщането ѝ в България следват множество изложби – Хамбург (1960), Япония (1965), Австрия – Витгенщайн, Париж (1978), София (Шипка 6 – 1983, 1989, 1997, 2010) и др. През 1994 г. организира самостоятелна изложба в Cité internationale des arts – Париж.

От 1954 до 1969 г. е художествен редактор в издателство „Народна просвета“. Рисува натюрморти, пейзажи от България, интериори. В картините ѝ имат отражение западните течения, с които тя се запознава по време на специализацията си в Париж, пречупени през собствения ѝ творчески мироглед. Увелича се от кубизма и конструктивизма, които умело синтезира в картините си.

Носител е на награда „Кирил и Методи“ I степен; награда „Златен век“ за принос в развитието на българската култура; награда от фондация „Европейски форум“; награда за цялостно творчество от Съюза на българските художници; първа награда от Световната хайку асоциация – Япония.

Нейни творби са притежание на редица галерии и колекционери в България, Европа и по света.

„ПЕЙЗАЖ ОТ РОДОПИТЕ“
„LANDSCAPE OF THE RHODOPES“,
artist Olga Valnarova

Стоян Василев
1904–1977

Стоян Василев е роден на 16 април в Пазарджик. Завършва живопис в Художествената академия в София през 1927 г. В класа на проф. Цено Тодоров. Работи в областта на пейзажа. В годините от 1928 до 1935 живее, твори и работи като учител в Прогимназията и Мъжката гимназия „Иван Аксаков“ в Пазарджик. Инициира създаването на Културно-просветно дружество „Родно изкуство“. Работи и като уредник в Археологическия музей „Иван Войводов“ към Читалище „Виделина“. Между 1935 и 1946 г. живее, твори и работи като учител в Мъжката гимназия във Велико Търново „Св. Кирил“. Дългогодишен преподавател по живопис в Търновския университет „Св. Кирил и Методий“. Членува в Дружеството „Дом за изкуство и просвета“. През 1937 г. специализира в Германия за запознаване с новостите в обучението по предмета „рисуване“ в училищата. Пенсионира се като учител през 1954 г. През 1963 г. е един от инициаторите за създаване на самостоятелна художествена сбирка към тогавашния Народен музей в Пазарджик. Член на Дружеството за съвременно изкуство и СБХ. Има 32 самостоятелни изложби в България и 3 в Хамбург, Берлин, Франфуркт на Майн. Участва в общи художествени изложби.

Никола Кожухаров
1892–1971

Завършва живопис в Държавното художествено-индустриално училище в София при Иван Мърквичка през 1915 г. Специализира в Парижката академия за изящни изкуства при Фернан Кормон. Преподавател (1924–1929) и професор (1929–1962) по рисуване в Художествената академия в София и във Висшия педагогически институт във Велико Търново (1962–1967). Създава композиции на исторически, военни и битови теми. Един от основоположниците на баталния жанр в българското изобразително изкуство. Едни от най-ценните му платна са със сюжети от българския фолклор.

Работи като сценограф в Старозагорския театър (1914) и Народния театър в София (1924); и в областта на стенописата. Заедно с Димитър Гюдженов през 1959–1960 г. извършват цялостно изографисване на катедралния храм „Св. Димитър“ в Стара Загора. През 1961 г. рисуват стените на храма „Св. Николай Чудотворец“ във Варна. През 1962 г. изписва храма „Св. Йоан Рилски“ в Търговище и през 1965 г. храма „Св. Петка“ в Русе. Автор е и на няколко монументални пластички – паметника „Победен щурм“ във Видин и паметника на Гюро Михайлов в Плодив (1938).

„ТЪРНОВО, ЗИМА“
„TARNOVO, WINTER“, artist Stoyan Vassilev

ПОРТРЕТ НА АРХ. АЛЕКСАНДЪР МАЛИНОВ
PORTRAIT OF ARCH. ALEXANDER MALINOV,
artist Nikola Kozuharov

Борис Денев
1883–1969

Роден е във Велико Търново. Изявява се като самоук художник и през есента на 1909 г. открива първата си самостоятелна изложба в Рисувалното училище в София. След това специализира живопис в Мюнхен при проф. Лео фон Льофц, Карл фон Маар и Анджело Янк.

През лятото на 1912 г. постъпва доброволец в Двадесети пехотен Търновски полк като санитар. В третата си самостоятелна изложба през 1913 г. представя рисунките си с военна тематика във Военния клуб. От 1914 до 1925 г. чрез конкурс заема длъжността на военен художник при Генералния щаб на армията.

В периода 1925–1926 г. прави обиколка на Италия, Франция и Гърция.

След завръщането си е учител в Първа мъжка гимназия в София. Редактира детска литература.

Членува активно в дружеството „Родно изкуство“ и участва в организирането на няколко наши изложби в чужбина, включително в качеството на комисар на българския павилион на Венецианското биенале през 1942 г.

През 1931 г. Денев получава Кирило-Методиевата награда за живопис от Академията на науките и изкуствата в София.

Кина Гошева
1921–2006

Кина Гошева е родена в София в семейството на акад. Иван Гошев. Завършва Художествената академия при проф. Илия Петров през 1945 г. Същата година става редовен член на СБХ. От 1945 г. участва в почти всички общи и прави самостоятелни изложби у нас и в чужбина. Работи с масло, акварел, туш и смесена техника. Оставя множество картини с различни жанрови и стилови особености. Рисува пейзажи, портрети, натюрморти и графика. Талантът ѝ не остава незабелязан и нейни картини са в почти всяка частна колекция. Нейните творби са част и от фонда на Националната и Градската галерия, както и големите държавни галерии в страната.

„ТЪРНОВО, ЗАЛЕЗ“
„TARNOVO, SUNSET“, artist Boris Denev

„ЗИМА В ГОВЕДАРЦИ“
„WINTER IN GOVEDARTSI“, artist Kina Gosheva

Тодор Хаджиниколов
1920–1999

Тодор Хаджиниколов е роден в Пазарджик на 2 февруари 1920 г. Завършва изобразително изкуство в Художествената академия в София през 1943 г. при професорите Борис Митов и Никола Маринов. Работи като художник-постановчик в Българската кинематография между 1945 и 1964 г. Като художник работи предимно в областта на пейзажа. От 1949 г. участва в общи художествени изложби. Има самостоятелни изложби в Пловдив, Пазарджик, Силистра и София между 1949 и 1985 г.

За обширната си творческа дейност в изложбените зали на колективни изложби в градове като Париж, Москва, Буенос Айрес, Грузия е удостоен на два пъти с орден „Св. св. Кирил и Методий“ II ст. (1970) и I ст. (1980).

Тихомир Коджаманов
1892–1975

Тихомир Коджаманов е роден на 21 декември 1892 г. в Габрово. Израства и завършва гимназия във Видин. През 1913 г. завършва живопис в Художествено-индустриалното училище, София, при проф. Иван Мърквичка. Участва като военен художник в Балканската и Първата световна война и е носител на военни ордени и медали. Специализира във Виена от 1923 до 1925 г. Участва в иконописването на храма „Св. Александър Невски“ и зографисването на катедралния храм на Видин „Св. Димитър“. Работи предимно в областта на пейзажа – предпочитани от него са сюжети от крайбрежието на Дунав. Автор е и на портрети. Предпочитаните от него техники са маслото и акварелът. Дълго време работи като учител във Видин. Именно тук през 1911 г. организира първата си самостоятелна изложба с 60 пейзажа от Дунава. Следват 23 самостоятелни експозиции в София, Варна, Видин, Лом, Плевен, Пловдив и др. Участва и в общи художествени изложби. Творби на художника са притежание на галерии и частни колекционери в страната и зад граница.

„БАЛЧИК“
„BALCHIK“, artist Todor Hadjinikolov

„ГРАДЪТ Е ОТСРЕЩА“
„THE CITY HAS WELCOME“, Tihomir Kodzhamanov

АЛЕКСАНДЪР ДУБОВИК – АРХИТЕКТ И ХУДОЖНИК

Наталия Бондаренко

Наталия Бондаренко завършва Московския държавен технически университет „Станкин“ през 1979 г. със специалност „инженер-механик“.

В света на архитектурата, дизайна и строителството е от много години като собственик на печатни и дигитални издания. От 1994 г. публикува списание „АМС Аспекти“. Наред с него излизат списание WAM - информационен орган на Международната Академия по архитектура, което се разпространява в цял свят по линия на академията, списание „Хубавите къщи“, „Inside design & Market“, каталог „Технострой“.

Организатор е на редица форуми. Изложението за недвижими имоти „Две стехи“ е факт от 2008 година. Преди 15 години създава ежегоден тридневен семинар „Синергия на производители и архитекти“.

Член е на Управителния съвет и основател на Българо-австрийски мениджмънт форум.

арх. Александър Дубовик

Александър Иванов Дубовик (12.11.1894-28.02.1979, София) е изтъкнат български архитект и художник, чието творчество съчетава архитектурното мислене с изящното изкуство. На 23.03.1923 г. се дипломира във Висшето техническо училище в Берлин със златен медал и му е връчена наградата „Аг Астра“. По същото време следва в Kunsthochschule (Академия за изкуства) и Kunstgewerbeschule (Училище за художествени занаяти) в Берлин. Издържа се сам, като работи при: професор Петър Беренс - архитект, графичен и индустриален дизайнер; професор Херман Мутезиус - архитект, писател и дипломат; Оскар Кауфман - един от основателите на немския модернизъм в Баухаус, с репутация на театрален архитект; Ернст Бершман - архитект, фотограф и синолог, известен с изследванията и фотографията си на историческата китайска архитектура.

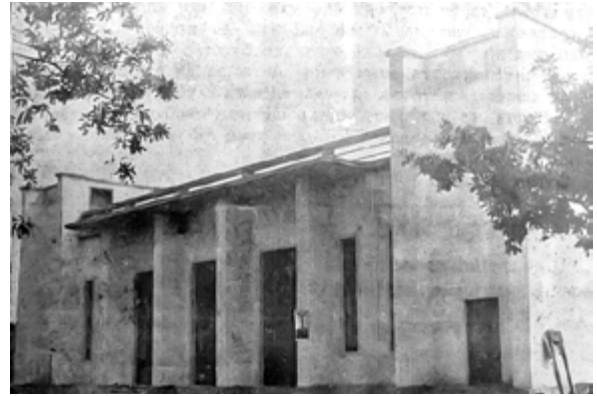
След завръщането си в България през 1923 г. арх. Дубовик е нает в Министерството на народната просвета, Земеделската банка, Софийския градски народен съвет и „Главпроект“ като проектант, секретар и началник отдел.

Нов корпус на Военното у-ще в София / New building of the Military Academy in Sofia

БИАД / Bulgarian Engineering and Architectural Society

*Клубно помещение на "Атлетик Слава 23"
Club room of "Athletic Slava 23"*

Училище "Отец Паусий" / "Otetz Paisii" School

Кооперация "Задруга" / "Zadruga" Cooperative

"Дворец на културата" в Перник / "Palace of Culture" in Pernik

„Софийско утро, бул. „М. Луиза“
"Sofia Morning, M. Luiza Blvd."

„Стара софийска махала през зимата“
"Old Sofia neighborhood in winter"

„Зимна привечер“
"Winter Evening"

„Старият Златоград“
"Old Zlatograd"

„Кремиковци днес“
"Kremikovtzi today"

„Спокойствие“
"Calmness"

„На пазара“
"At the market"

„Изобилие. Септември в село Бойчиновци“
"Abundance. September in the village of Boychinovtzi"

Проектира множество обекти в България и чужбина. По-значими самостоятелно реализирани преди 1944 г. са: едното крило на Военната академия (1938); Театър „Роял“ (1925), впоследствие преустроен на Театър на Народната армия; Сатиричен театър (преустроен от парна централа); читалище „Г. С. Раковски“; кооперация „Загруга“ на ул. „Раковски“ и ул. „Дондуков“; жилищна сграда на ул. „Цар Иван Асен“ 60, в която той живее до края на живота си; сградите на Балканска банка и Кредитна банка във Варна (1923–1926).

След промените е проектант на множество училища – три в София, в градовете Елин Пелин, Пиргон, Бухово, Годеч, Етрополе, Балчик, Клисурска и село Осойца. Първите детски домове в софийските квартали „Банишора“, „Надежда“, „Х. Димитър“ и на улиците „Булина ливада“ и „Брегалница“ са също негов проекти. Пострадалата след бомбардировки по време на Втората световна война сграда на БИАД в София на ул. „Раковски“ е възстановена по негов проект. Автор е и на няколко проекта за културни домове: в Мадан, Димитровград и Елхово. Дворецът на културата в Перник (1957) е притегателен център с многообразна културна дейност до днес. След построяването му се превръща в най-голямата и внушителна сграда с подобно предназначение за момента не само в България, но и на Балканския полуостров. Предвидено е на неговите сцени да се изграят най-големите театрални спектакли и постановки на опера и балет. В стилово архитектурно отношение са използвани елементи, близки до традиционните. Всички строителни материали – врачански, русенски, жабленски камък и гранит са български.

В художественото оформление вземат участие известни български скулптори и керамисти.

Александър Дубовик съчетава в художествените си творби модернизма с класически елементи. Въпреки че е известен предимно като архитект, той оставя значително наследство от картини. Голяма част от тях се съхраняват в сбирката на Съюза на архитектите в България. Произведенията му демонстрират органично единство между архитектура, природа и живописно мислене. Използва разнообразни техники. Рисува с маслени, акварелни, пастелни и темперни бои. В някои от картините с маслени бои е положен дебел слой с шпатула. Понякога оставя отделни участъци с прозираща основа от платно или картон, върху които рисува, но когато погледът обхваща цялата творба, това изобщо не се забелязва. Тези негов оригинални живописни похвати могат да бъдат назовани „художествен модернизъм на голям професионалист и талант“. Всички негов произведения носят едно послание. Независимо какво е изобразено на картината – природен или градски пейзаж, конкретен момент от трудовото ежедневие, промишлено-индустриален обект – всички те излъчват позитивно настроение, радост от живота и наслаждение от конкретния миг и гледка.

Александър Дубовик с огромната си работоспособност, професионализъм и талант оставя на поколенията забележителни архитектурни обекти и художествени творби. Радващо е, че още приживе получава признание, като е удостоен със званието „Почетен гражданин на София“, „Златен орден на труда“ и „Червено знаме на труда“.

ALEXANDER DUBOVIK – ARCHITECT AND ARTIST

Eng. Natalia Bondarenko

Alexander Dubovik is a prominent Bulgarian architect and artist, whose work combines architectural thinking with fine art. He graduated from the Technical University in Berlin with a gold medal and was awarded the Ad Astra Prize. At the same time, he studied at the Kunsthochschule and Kunstgewerbeschule in Berlin. He worked with professors Peter Behrens, Oskar Kaufmann and Ernst Bershman.

After returning to Bulgaria in 1923, he designed numerous projects in the country and abroad.

Although he is known primarily as an architect, he left a significant legacy of paintings in which he combines modernism with classical elements. A large part of them are kept in the collection of the Union of Architects in Bulgaria. His works demonstrate an organic unity between architecture, nature and pictorial thinking. He uses a variety of techniques. He paints with oil, watercolor, pastel and tempera paints. All his works radiate a positive mood, joy of life and enjoyment of the particular moment and view.

ИЗВЕСТИЕ ЗА ТВОРЧЕСТВОТО НА АРХ. АЛЕКСАНДЪР ДУБОВИК ВЪВ ВАРНА

Християн Облаков

Роген на 15 март 1989 г. във Варна. В периода 2003-2008 г. учи в профил „История и цивилизация“ при НГХНИ „К. Преславски“, Варна. Именно в този времеви отрязък започва да се интересува живо от миналото на родния си град. От 2008 до 2013 г. изучава право във ВСУ „Черноризец Храбър“. Паралелно с това събира спомени за миналото на Варна – разкази, пощенски картички, фотографии и др. Започва да систематизира събраното и така през 2009 г. издава първата си книга, посветена на арх. Дабко Дабков. Следват и други с фокус върху старинните варненски сгради и архитектите от миналото – „Д. Дабков, архитект“, „Стефан Венедикт Попов“, „Йосиф х. Стоянов, инженер, общественик, кмет на Варна“.

Твърде оскъдна информация е достигнала до наши дни за работата на този талантлив български архитект във Варна. От разкритите чертежи на сгради в крайморския град от началото на XX в. е видно, че работят основно утвърдили името си в града професионалисти от края на XIX и началото на XX в. и по-рядко архитекти, които не живеят постоянно във Варна. Към настоящия момент знаем, че през 20-те г. на XX в. отпечатък върху архитектурния облик на града остава и арх. Александър Дубовик. Едва с няколко осъществени проекта, но всички запазени до наши дни и притежаващи статут на недвижими културни ценности.

Такъв е примерът със сградата на Варненския клон на някогашната Кредитна банка, проектирана от арх. Дубовик през 1925 г.¹ Основана през 1906 г. от немската банка Дисконто Гезелшафт – Берлин, със седалище в София и клонове в Пловдив, Варна и Русе. Предмет на дейност по влогонабиране и кредитиране, предимно вноса

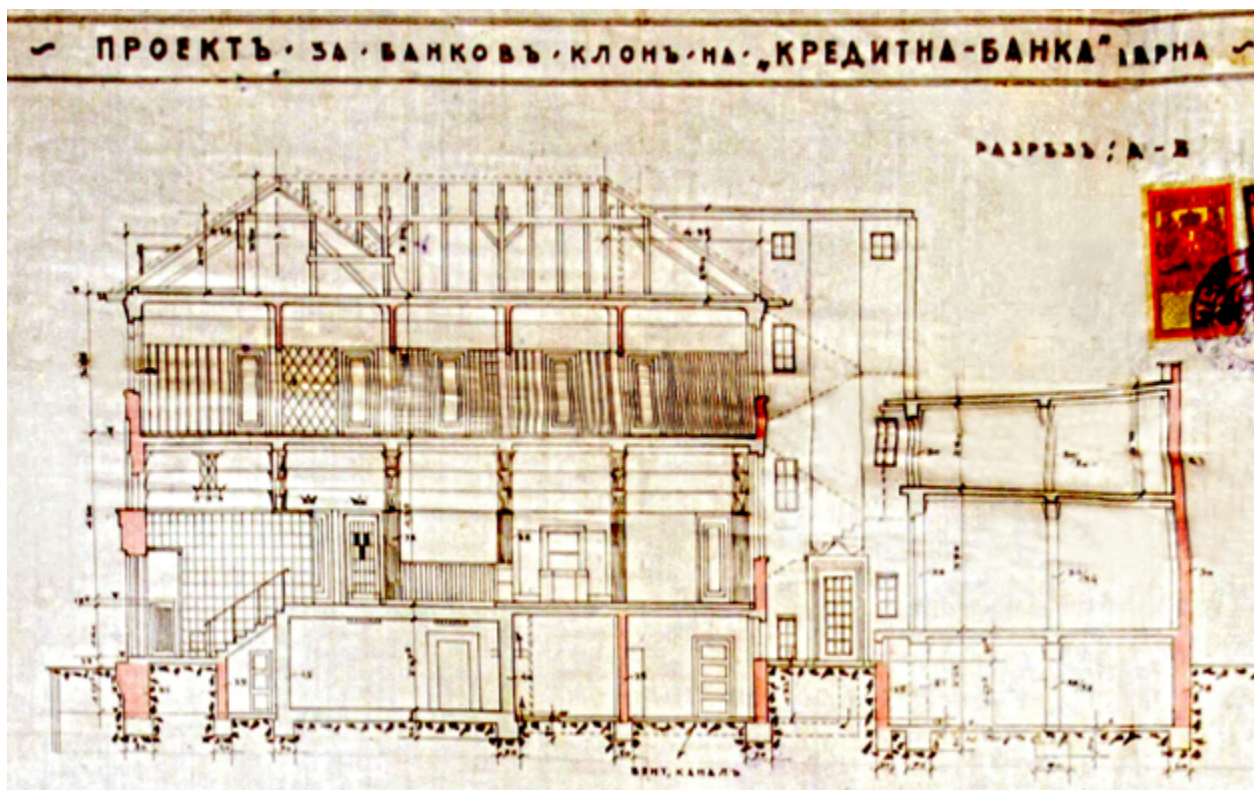
и износа с Германия, клирингови операции, компенсационни сделки.²

Сградата е разположена на ул. „Габрово“ 2. Установено е, че старото помещение на банката се е разполагало отсреща, като през 1926 г. се премества в новопостроената сграда.³ Районът, където зданието се намира в миналото, е с подчертано търговски характер. Улиците „Преслав“, „Цариброд“, „Габрово“ са главни търговски артерии на града, разположени в близост до пристанището и жп гарата, откъдето се осъществява основно транспортирането на стоки към и от Варна. В района са съхранени и в наши дни зданията на редица банкови институции от миналото като Варненската популярна банка, Търговската банка, Софийска банка и др. Предвид ъгловата ситуация на имота, в който е построена Кредитна банка, сградата

¹ Данни от оригинален чертеж, изработен от арх. Ал. Дубовик.

² Държавна агенция „Архиви“, Държавен архив – Варна, „ПЪТЕВОДИТЕЛ ПО ФОНДОВЕТЕ НА ДЪРЖАВЕН АРХИВ – ВАРНА (до 1944 г.)“, София 2011 г., с. 166.

³ В-к „Време“, бр. 70/05.02.1926 г.

„Кредитна банка“, чертеж 1925 г. Архив-Община Варна
 "Credit Bank", drawing 1925 Varna Municipality Archives

Сградата на Кредитна банка, 1925 г. / The Credit Bank building, 1925

*Балканска банка, 1924 г., арх. Дубовик и арх. Франгия
Balkan Bank, 1924, arch. Dubovik and arch. Frangia*

има лице към ул. „Габрово“, достигащо пл. „Атанас Буров“, и още едно – към ул. „Хан Омуртаз“. Фасадите са изпълнени прецизно с декоративни орнаменти и високи прозоречни отвори с метални решетки. Над главния вход може да се забележи и барелефно изписана абривиатура на банката „К.Б.“.

Друг пример от творчеството на арх. Александър Дубовик във Варна се открива на ул. „Цариброд“ 23, при ъгъла с ул. „Софроний Врачански“. Днес сградата се използва от Българската народна банка, но е проектирана през 1924 г. за клон на Балканската банка. Важно е да се отбележи, че става въпрос за съавторство на проекта между архитектите Ал. Дубовик и Антон Франгия.⁴ Последният има огромно по обем творчество във Варна от 20-те и 30-те години на XX в.

Балканската банка оперира във Варна от началото на XX в., като през януари 1907 г. се премества на ул. „Преслав“⁵, след което при построяване на собствено здание се измества в него. Към 1907 г. банката е с централа в София и клонове

в Русе, Пловдив и Варна.⁶ През 1938 г. Балканска банка и Франко-белгийска банка се сливат в Българска генерална банка, съгласно решение на общите им събрания.⁷ Банковото здание, съхранено и в наши дни, е впечатляващо със своя вид. Решено е със заоблен ъгъл при кръстовището на улиците „Цариброд“ и „Софроний Врачански“, където е разположен главният вход. Изградено е малко стълбище, отвеждащо до висока двукрила врата, фланкирана от канелирани полуколони с дорийски капители.

Изследвайки професионалната дейност на арх. Дубовик във Варна, може да се посочи и още един негов проект. През 1924 г. осъществява надстройка на дирекционното здание при Мъжкия френски колеж „Сен Мишел“ на ул. „Македония“.⁸ В началото на XX в. е построена сградата на училището и дирекцията, полагат се основите и на параклис. През последвалите години училището е разширено и надстроено, изграден е и параклисът. Надстройката, осъществена от арх. Дубовик, стъпва върху изгра-

4 Данни от оригинален чертеж, изработен от арх. Ал. Дубовик и арх. Антон Франгия.

5 В-к „Свободен глас“, бр. 2/13.01.1907 г.

6 В-к „Свободен глас“, бр. 9/06.03.1907 г.

7 В-к „Варненски кореняк“, бр. 12/21.03.1938 г.

8 Данни от оригинален чертеж, изработен от арх. Ал. Дубовик.

*Дирекция на Френския мъжки колеж „Сен Мишел“, надстроено по проект на арх. Дубовик, 1924 г.
Directorate of the French Men's College "Saint Michel", built according to the design of arch. Dubovik, 1924*

гената в неокласически стил дирекция на колежа, долепена до параклиса „Св. Михаил“, последният има неоготически облик. Подходът на автора при намесата му е семпъл и ненаатрапчив, с уважение към предходните му колежи, работили тук. В заключение може да се обобщи, че творчество-

то на арх. Ал. Дубовик, което се открива във Варна, макар и малко по обем е ценен внос в архитектурната съкровищница на града. Наследството му е част от общия принос на поколението архитекти след Освобождението, което изгражда европейския облик на Варна.

NOTICE OF THE WORK OF ARCHITECT ALEXANDER DUBOVIK IN VARNA

Hristian Oblakov

Very little information has reached our days about the work of this talented Bulgarian architect in Varna. At the moment we know that in the 1920s, architect Alexander Dubovik also left an imprint on the architectural appearance of the city. Only with a few completed projects, but all of them have been preserved to this day and have the status of architectural monuments.

Such is the example of the building of the Varna branch of the former Credit Bank, designed by architect Dubovik in 1925. The building is located at 2 „Gabrovo“ Street. The facades are precisely decorated with decorative ornaments and high window openings with metal grilles. Above the main entrance, one can also notice the abbreviation of the bank "K.B." written in bas-relief.

Another example of the work of arch. Alexander Dubovik in Varna is found at 23 „Tsaribrod“ Street, at the corner with „Sofroniy Vrachanski“ Street. Today the building is used by the Bulgarian National Bank, but was designed in 1924 as a branch of the Balkan Bank. It is important to note that this is a co-authorship of the project between the architects Al. Dubovik and Anton Frangya.

When studying the professional activity of architect Dubovik in Varna, one more of his projects can be mentioned. In 1924, he carried out an extension to the administrative building at the French College for Boys "Saint Michel" on "Macedonia" Street. The author's approach to his intervention is simple and unobtrusive, with respect for his previous colleagues who worked here.

АНТОНИ ГАУДИ

Георги Деведжиев
проф. арх. Куара Курту

АРХИТЕКТЪТ НА ГОСПОД

Георги Деведжиев

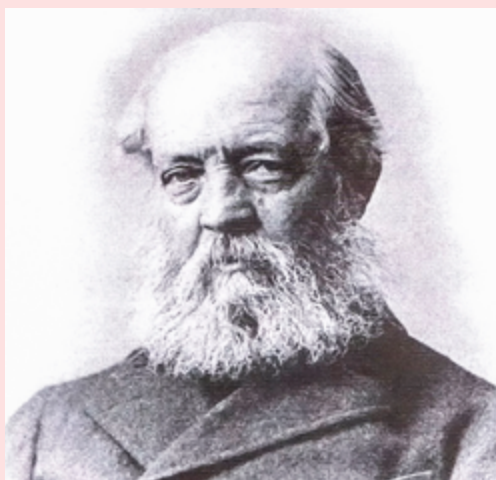
Георги Деведжиев завършва ВИИИ „Николай Павлович“ през 1978 г.

Работи като: Главен художник в КНИПИТУГА (1978-1980), завеждащ реклама и художествен редактор в Комитета за култура, ръководител на АРТ оперативно звено (1980-1983), проектант в СИФ „Бояна“ (1984), Проектант в „Монетен двор“ (1985-1986), художник-проектант в НДК и Национален исторически музей (1986-1989), уредник „Графичен кабинет“ в СГХГ (1990-1993), художествен редактор и оформител на „Арх и арт“ (1995-2009), въдновител и редактор на списание „Паметници, реставрация и музей“, АРТ директор в издателство „Свят 2001“, лицензиран бизнес-оценител на произведения на изкуството, рекламен мениджър, дизайнер на изложби, музейни експозиции и научно-практически конференции. Изявява се като приложен график, илюстратор, плакатист и автор на гербове, лога и знаци.

Има квалификация по разработване на европейски програми.

Съучредител на граждански АРТ сдружения и форуми. Създател на движение „Кауза „Земя Българска“.

Има множество награди за плакати и графика и публикации в периодичния и специализирания печат.

АРХ. АНТОНИ ГАУДИ

Великият модернист АНТОНИ ГАУДИ, гениален творец, оставил трайна следа в човешкото съзидание, е роден на 25 юни 1852 г. в Реус и кръстен в местната църква „Сант Пере Апол“ с името Антони Пласид Гийом Гауди и Корнет. Твърдял е, че е от Риудомс, откъдето произлиза бащината му фамилия. И двете селища се намират в Каталуния, една от 19-те провинции на Кралство Испания. Той е най-малкият от общо петте деца в семейството. В младостта си страдал от ревматични проблеми, което допринесло за неговия сдържан и резервиран характер. Баща му Францес е бил занаятчия, който произвеждал медни казани и съдове, важна основа бъдещият архитект от малък да придобие умения за работа с метал.

Той се записва в училището на пиаристите в Реус, където проявява артистичен талант чрез рисунки за семинар, наречен „Ел Арлекин“ (Арлекинт). По това време работи като чирак в текстилната фабрика Вапор Ноу в града. През 1868 г. се премества в Барселона, за да се обучава в манастира „Конвент дел Карме“.

Неговите братя и сестри умират преди

"Саграда Фамилия" – фрагмент от Входа / "Sagrada Familia" – fragment of the entrance

Парк „Гюел“ / Park Güell

Каса „Висенс“ – фрагмент от фасадата / “Casa Vicens” – fragment of the facade

да навършат 40 години. Почива и майка му. Свидните загуби променят допълнително характера му и той изпада в уединение. Утеха търси в църквата на Готическия квартал „Фелипе Нери“.

През 1873 г. Гауди се записва да учи архитектура в училището за изящни изкуства в Барселона. Две години по-късно той е сред първите десет каталонци, завършили прерасналото вече във Факултет по архитектура на Барселонския университет. Освен традиционните дисциплини – художествена, техническа и научна, – младите творци се обучават и в историческа и археологическа насока. Целта на това обучение е създаването на поколение от архитекти, по-различни от предишните строителни специалисти и движеща сила във възраждането на каталунската идентичност. Целта е да пресъздаде духа на традицията в каталунското строителство на жилищни, обществени сгради, църкви и манастири, благоустроявайки Барселона с впечатляващ градоустройствен фон, отличаващ се с представителна монументалност.

Гауди е бил среден студент, който дори е късан на изпити по рисуване, но самият той отделял много време в библиотеката на университета. Негови учители са: Жоан Марторел и Монтел – считан за основния му ментор, който го е запознал с метода Максвел-Кремона за изчисляване на съпротивлението на материалите в структурни арки, превърнал се в отличителен белег на творчеството на каталунците. Той също така го запознава с ключовия му бъдещ покровител Еузебио Гюел; Франсиско де Паула дел Вилар и Лосано – архитект, който първоначално е ръководил проекта „Сграда Фамилия“, преди Гауди да поеме управлението; Емили Сала Кортес – професор в архитектурното училище; Хосеп Фонтсере – архитект, с когото си сътрудничат в началото на кариерата.

През 1878 г. Антони Гауди се дипломира. Прословута е фразата по време на завършването му, която ректорът Елиес Рожант изрича: „Дадохме диплома на един луг човек или на един гений, времето ще покаже“.

Започвайки работа като чертожник, набира опит и знания като практикуващ помощник-архитект в известни архитектурни студиа. Първата обществена поръчка, която младият проектант поема е за два лампиона за Кралския площад. Има шанс през 1878 г. за Световното изложение в Париж да разработи и изгради щанд за ръкавици на испанска търговска марка, който не остава незабелязан.

Еузебио Гюел е виден испански индустриалец с верига текстилни фабрики, политик, фи-

лантроп, писател и уважаван общественик в Каталуня. Приятелството, което се заражда между младия архитект Гауди и приказно богатия възложител дава възможност на Антонио да докаже своите творчески умения. Проектира и изгражда неговия дом – Палатът „Гюел“. По-късно проектира и лятната резиденция – „винените погребни на Еузебио Гюел“. Парк „Гюел“ е един незавършен проект, който днес е сред най-посещаваните места в Барселона.

Гауди е изпитвал дълбока привързаност към родната земя и винаги я представя в своите творения. Той е вярвал, че средиземноморските общности са надарени с креативност, оригиналност и вродено чувство за хармония и дизайн.

Геният Гауди е представител на каталунския модернизъм в архитектурата, съчетал неоготика, ар нуво с ориенталски мотиви и не е определян еднозначно. Не е бил само създател на структури, той е бил и вдъхновител на мечти.

Завещава ни 17 изградени сгради, като 14 от тях се намират на територията на Каталуня. Творчеството му е обсебено от разбирането за архитектура, природа и религия. Обмислял е буквално всеки детайл от своите проекти и комбинирал занаяти като керамика, витражи, ковано желязо и дърводелство. Запазена марка на Гауди е да експериментира техниката „тренькади“ – строителна декорация от фрагменти от отпадъчни керамични материали (чини, плочки, вази). Творбите му са с прецизно решени детайли и творчески находки. Казвал е: „Оригиналното е да се върнеш към първоизточника“. Владеел е не само обемите и формите, но и хармоничната връзка между тях чрез числата и геометрията на старата питагорейска традиция. Съществува съюз между геометрия, поколение и гений. Гръцкият префикс *geo* се отнася до Гея или Майката Земя – и нейния хомолог Деметра – богинята на поколението *par excellence*. Творенията му не следват прави линии. Той е смятал, че те не се срещат в природата. „Аз съм геометрик, което означава сбит“, заявявал той за себе си. Или „архитектурата е първият архитект, с други думи, първият водещ принцип“.

Великият Гауди не бива да бъде възприеман без традиционната католическа религиозност. Или без занаятчийския дух на неговите предци и сътрудници – моралът на добре свършената работа, на здравия разум, практическия усет, чувството за реалността такава, каквато е. Без това неговият начин на работа, толкова прецизен, не може да бъде разбран.

В Гения се съчетават прякото сътрудничество между уменията на занаятчия и космиче-

ското съзидание. Всичко в работите му е във висша степен в тази трансцендентална реалност. Парадигмата, определяща творческия му процес, е в разбирането на архитектурата и дизайна, а и изкуството като цяло. За да се надгради съзидание по различен начин, трябва да си доловил иновативните идеи, които да не са проекция на познати схеми. Архитектурните си творения той извайва като скулптура.

Неуморен изследовател е, мотивиран да търси отговори в загадките на природните форми и съвършенство, които после пресъздава в своите творби. Изследва природата и математически обосновава идеите си. Прилага завещаното от Фабоначи. Твърдял е, че „Моят първи учител е творецът Господ Бог и аз съм негов ученик“. Неслучайно го наричат Божият архитект.

Гауди е водещ в модернистичното движение, достигнало своя връх в края на XIX и началото на XX век. Неговата огромна творческа енергия, синергична система от креативни решения, надхвърлящи масовия модернизъм, се развиват в уникален стил, вдъхновен от природата. Подовите плочки в Casa Mila са като подводна страна на чудесата. Октоподи, охлюви и морски звезди. Все едно ходиш по океанското дъно.

Характерно за него е, че не подготвя чертежи и не води записки. Изработвал е триизмерни гипсови макети в мащаб, иновация за времето си. Непрекъснато експериментира със строителни практики. Изучава древноримското, тайната на „римския бетон“, и източното строително наследство. Бил е респектиран и е изследвал строителните практики на готическите катедрали – „Свети Петър и Света Мария“ в Кьолн и „Рождество на Пресвета Богородица“ в Милано.

Катедралата в Барселона „Саграда Фамилия“ („Светото семейство“), чието пълно наименование на каталунски е *Basilica i Temple Expiatori de la Sagrada Família* изобразява раждането, живота и смъртта на Христос и Богородица. Гауди превръща проекта в архитектурна революция. Сградата е синтез между изкуство, наука и духовност. Тя е храм на изкуплението на всички грехове. В нея е въплътена космическата визия с внушения към тайнството на възнесението, отвеждащо към трансцендентното. През ноември 2010 г. тя е осветена и провъзгласена за базилика от папа Бенедикт XVI.

Интересен факт е, че в първите години от строителството ѝ Гауди построява училище. То е било предназначено за децата на строителните работници, които са се трудили ден и нощ, за да изграждат една от най-величествените постройките в Европа. Било е проекти-

рано през 1909 г., а към днешна дата е място за изложба, посветена на катедралата.

Гауди е вярвал, че нищо създадено от човек, не бива да бъде по-високо от Божието творение, заради което „Саграда Фамилия“ е с 1 метър по-ниска от планината на Барселона Монжуик. Въпреки това със зашеметяващите си 170 метра височина, тя заслужено печели титлата за най-висока религиозна сграда в Европа.

Макар и незавършена, ЮНЕСКО я обявява за обект на Световното културно наследство през 1984 г. Когато бъде завършена, тя ще има 18 кули. Дванадесет от тях ще изобразяват апостолите, четири ще представляват евангелистите, една ще е за Дева Мария, а последната и най-висока кула ще изобразява Исус Христос. Това е една от най-старите сгради в света, която все още продължава да се строи. Нейното изграждане започва през 1882 г. При смъртта на автора ѝ през 1926 г. само една четвърт е завършена. В средата на XX век, благодарение на новите технологии, градежът ѝ се ускорява значително. Трудът на строителите е бил почитен чрез скулптирането на лицата им в базиликата.

Всяка част от „Саграда Фамилия“ има символика. Освен традиционните религиозни символи, има и малко по-различни, вдъхновени от природата. Вътрешните колони на базиликата наподобяват дървета. Костенурката и костенурчето в основата представляват земята и небето.

В разгара на Испанската гражданска война през 1936 г. анархокомунисти нахлуват в храма и подпалват криптата. В резултат на това важни материали, свързани със строежа, биват забинаги изгубени. Строи се изключително бавно. Било е очевидно, че той няма да може да бъде завършен преди смъртта на Гауди.

Съвременният облик на катедралата се доизгражда от спомени и предания на приближени до твореца артисти, архитекти, конструктори и строители. Спорен е обликът на западната фасада на „Саграда Фамилия“, довършена от Жозеп Мария Субиракс, пресъздаваща последните моменти от живота на Христос. Коренна е разликата в стила от геометрични и футуристично праволинейни образци, несъответстващи на сътвореното дотогава. Те предизвикват реакции, критики и негодувания и до днес.

Завършването на храма съвпада със 100-годишнината от смъртта на Гауди. Барселона е избрана за Световна столица на архитектурата за 2026 година. На върха на кулата на Исус Христос - последната и най-висока от общо 18-те кули, е поставен 17-метров кръст, съставен

"Саграда Фамилия" – фрагмент от фасадата / "Sagrada Família" – fragment of the facade

Палатът „Гюел“
Palace Güell

Винените погребни на Еузебио Гюел
The wine cellars of Eusebio Güell

“Каса Ботинес” в Леон
"Casa Botines", Leon

Епископския дворец в Асторга
Episcopal Palace, Astorga

“Каса Батло” – интериор
"Casa Batlló" – interior

“Сagrada Фамилия” – фрагмент от тавана
"Sagrada Família" – fragment of the ceiling

"Casa Mila" – фасада към улицата / "Casa Mila" – facade facing the street

"Casa Mila" – покрив и вътрешен двор / "Casa Mila" – roof and courtyard

от 14 части, изработени в Германия и покрити с каталунска мозайка. На 20 февруари 2026 г. стотици жители наблюдават как последният елемент се издига към небето - бял, сияен, почти нереален. В горната му част е скулптурата „Агнецът Божи“, поставена така, че да бъде видима от вътрешността на храма.

Геният на каталунския и световен модернизъм Антони Гауди изпълнява задачата си и оставя траен отпечатък и влияние върху съвременната архитектура на Барселона със своите иновативни идеи и футуристични концепции. Възможността да реализира вижданията си и да ги допълва с уникални градивни елементи, както и фактът, че освен архитект е и декоратор, изграждащ вътрешния дизайн на своите обекти, импровизирайки докато работи, го правят неповторим. Негови по-значими проекти са:

- Casa Vicens (къща „Висенс“) е една от първите му големи творби и едно от най-зрелищните му творения, построена като жилищна сграда за предприемача Мануел Висенс между 1883 и 1889 г.;

- Къща „Калвет“ е построена за индустриалеца Пере Калвет между 1898 и 1900 г.;

- Casa de los Botines, известна още като Къща „Фернандес и Андрес“ (къща на Бонинесите), е поръчана от заможните братя търговци Мариано Андрес и Симон Фернандес. Тя е внушителна неоготическа постройка, а над главния ѝ вход е поставена каменна скулптура на св. Георги;

- Палатът „Гюел“ - 1888 г., е резиденция в продължение на десетилетия на Еузебио Гюел и остава единствената сграда, която е напълно завършена и непокътната днес;

- Паркът „Гюел“ е създаден между 1900 и 1914 г. по поръчка на същия търговец с намерението да бъде изграден модерен жилищен комплекс, реализацията на който се оказва скъпа. Имотът е откупен от градската управа, а по-късно е превърнат в обществен парк. Това е един от най-красивите и известни обществени паркове в света, въпреки че никога не е завършен;

- Каса Мила е построена в периода 1906-1912 г. по поръчка на семейство Росарио Сегимон и Пере Мила.

Антонио Гауди няма наследници. Има два неуспешни опита да създаде семейство, но дори вдовицата, за която иска да се ожени, става монахиня след 2 седмици. Живее с своята племенница и баща си. Съдбоносни за него са годините в началото на XX век. Освен

своята фамилия, губи и голяма част от другарите си и архитектите, с които работи, както и своя покровител, работодател и добър приятел Еузебио Гюел. Покрусен споделя: „Верните ми приятели са мъртви, нямам фамилия, нямам клиенти, нямам богатство, нямам нищо. Така изцяло мога да се отдам на строежа на „Саграда Фамилия“.

В последните години от живота си се премества в една от работилниците в катедралата. Отдава се изцяло на своите творчески терзания и проекти, съзнавайки, че няма да успее да ги завърши.

През юни 1926 г. Гауди е на път за сутрешните си молитви и изповед, когато е прегазен от трамвай и губи съзнание. Не е имал документи със себе си и е откаран в болница за бедни, където е разпознат едва на следващия ден от свои приятели, тръгнали да го търсят. На тяхното желание да го преместят в по-елитна болница той отказва с думите: „Тук, сред бедните е моето място“. Приживе е наричан Божият архитект, а близо 100 години след смъртта му Католическата църква прави крачка да официализира това. Папа Франциск го обявява за „блажен“ – първа стъпка към неговото канонизиране. Погребан е в криптата на „Саграда Фамилия“. Гробницата е заобиколена от четири параклиса, всеки от които посветен на различен светец.

В началото на XX век Европа преоткрива Изтока и неговите строителни достижения и отново е повлияна от източната култура и изкуство. Принос имат и социализирането на значими археологически находки: Вратата на Ишар, музеят на мозайките „Барго“ в Тунис и „напливът“ от китайска и японска керемика. В архитектурата се създават постижения с декоративни покрития от нея в стил сецесион.

Стремежът към нова градивна сетивност е тенденция при творците. Изкуството в началото на XX век не може да се обясни без този изключителен процес на обновление.

Тенденцията не отминава и царска България. Нашият архитектурен шедьовър Централни общински минерални бани в София въздейства с многопланова композиция, сложни обеми на покривното покритие, с богата фасада на сецесионова декорация, дело на проф. Харалампи Тачев. Идейният проект е възложен да се разработи от арх. Фридрих Грюнангер и арх. Петко Момчилов, а впоследствие строителството се извършва под ръководството на арх. Петко Момчилов и арх. Йордан Миланов. Били са номинирани за Европейска сграда-бана на годината.

Наследници на възгледите на Гауди са: ексцен-

тричният австрийски художник и архитект Фриденсрайх Хундертвасер с различните по вид прозорци, цветни мозайки, много зеленина и растителност по фасадите. Противник на правите линии и рационалността в архитектурата, той казва „Планираната архитектура не може да се смята за изкуство“ и „Земният рай е покварен от правата линия“; Леон Женева

– автор на „Лудата къща“; Къщата Nautilus в Мексико е вдъхновена от черупката на главоногото мекотело Наutilus; Салвадор Дали, също каталунец, има сходна гледна точка, неподчиняваща се на традиционните правила. И като гения Гауди заявява: „И аз никога няма да нарежа лудостта – винаги ще я ползвам в професията си“.

„Sagrada Família“ – фасади / „Sagrada Família“ – facades

THE ARCHITECT OF THE GOD

Georgi Devedzhiev

The great modernist ANTONIO GAUDI, a brilliant artist who left a lasting mark on human creation, was born on June 25, 1852, in Reus in Catalonia, Kingdom Spain. His father, Frances, was a craftsman who made copper vessels, an important foundation for the future architect to acquire skills in working with metal from a young age.

Antonio enrolled in the Piarist school in Reus. At that time, he worked as an apprentice in the Vapor Nou textile factory in the city. In 1868, he moved to Barcelona to study at the Convent del Carme monastery. In 1873 he began studying architecture at the School of Fine Arts in Barcelona, which became the Faculty of Architecture of the University of Barcelona, where the driving force was the revival of Catalan identity. The phrase uttered at the time of his graduation by the rector Eliús Rojant is legendary: "We give a diploma to a crazy man or to a genius, time will tell".

Starting out as a draftsman, he gained experience and knowledge as a practicing assistant architect in famous architectural studios. A friendship was born between him and Eusebio Güell, a prominent Spanish industrial. Gaudi designed and built his home - the "Palace of Güell", his summer residence - the "The wine cellars of Eusebio Güell" and "Park Güell" - an unfinished project, which today is among the most visited places in Barcelona.

The genius Gaudi is a representative of Catalan modernism in architecture, combining neo-Gothic, Art Nouveau with oriental motifs and is not defined unambiguously. He was not only a creator of structures, he was also an inspirer of dreams. He left us 17 constructed buildings, 14 of which are located in Catalonia. His work is based on the understanding of architecture, nature and religion.

ТРЕНКАДИС, ДУШАТА НА ПАРК „ГЮЕЛ“ ОТ НЕСЪВЪРШЕНСТВОТО КЪМ РАДОСТТА

Киара Курти

Архитект, завършва Миланския политехнически университет. Има докторска степен „cum laude“ по хуманитарни науки и история на изкуството в Университета CEU San Pablo.

Основната ѝ дейност е съсредоточена върху изследването на живота и творчеството на Антони Гауди, както и върху религиозното културно наследство. Работи като изследовател. От 2015 г. е преподавател в Ateneu Sant Pacià в Барселона, където води курсове по модернизъм, творчеството на Гауди и християнска архитектура от ранните векове до наши дни.

Като архитект си сътрудничи с различни фондации и асоциации, свързани с художественото и религиозното наследство, изпълнявайки различни роли.

Председател е на Membership Committee и член на Управителния съвет на пан-европейската асоциация Future for Religious Heritage, както и председател на Associació Cultural Antoni Gaudí.

Курирала е четири големи изложби, посветени на Гауди и „Сазрага Фамилия“, както и пътуващи изложби.

Пише редовно в културните страници на ватиканския вестник L'Osservatore Romano и сътрудничи с различни испански и международни издания. Изнася лекции в Европа и Латинска Америка и участва в радио- и телевизионни програми.

През 2025 г. е угодствена с органа Ufficiale dell'Ordine della Stella d'Italia.

Въведение

Техниката „тренькадис“ може да се счита за погрешен на Антони Гауди. Той го използва като алтернатива – или може би като развитие – на мозайката, не толкова в строго технически план, а по-скоро по отношение на смисъла, който е трябвало да бъде предаден на сегашните му реципиенти от онези, които са го създали навремето.

Сред произведенията на Гауди, не бихме могли да си представим Парка „Гюел“ без тази техника. Тренькадис се появява не като допълнителен елемент, а като съществен конструктивен и изразен принцип. Гауди е използвал тази техника повсеместно и радикално, повече от всеки друг архитект на своето време.

За да изясним връзката между форма и съдържание при използването на техниката тренькадис, ще продължим с кратко историческо въведение, с една реконструкция на намеренията, довели до създаването на Парк „Гюел“ и въвличането в този процес на фигурата на Антони Гауди. За целта ще разгледаме и една друга известна

творба от онова време, която, въпреки своята незавършеност и липса на претенция, би могла да ни предложи някои ключове, които да ни помогнат да разберем по-добре известния барселонски парков комплекс „Гюел“ – това са зградите на психиатричната болница „Сант Бой“.

Тренькадис и мозайките

В мисълта и практиката на Гауди разликата между мозайка и тренькадис е добре изяснена.

Мозайката принадлежи към древна традиция: тя се изгражда със специално изрязани, правилни елементи – тесери (стъкълца, плочки, смалти), предназначени да образуват предварително определен русунък. Повърхността е твърда, затворена, дефинирана от предварително изготвен проект, предшестваш изпълнението. Непрекъснатостта е нейният идеал – всяка тесера е неутрална единица, участваща в по-висш, най-често сгуверен русунък.

Гауди е познавал тази традиция. Той е работил с едни от най-опитните майстори на мозайки в Барселона, италианците Луиджи Пелерин и Марио Маралиано, които са сътрудничали с него и

Парк „Гюел“, Барселона, Испания / Park „Güel“. Barcelona, Spain

други големи архитекти от онова време. Техният опит им е позволявал да създават всякакъв вид композиция. Те са били особено умели в изрязването на много малки тесери и са постигали забележителна прецизност в детайлите.

И все пак, въпреки че е разполагал с най-добрите майстори мозаичари, Гауди е насочил вниманието си към една привидно по-примитивна техника - тренкагис.

Но какво точно е тренкагис?

Технически тренкагис е покритие, направено от неправилни фрагменти от твърди материали – керамика, глинени изделия, стъкло, порцелан, теракота с глазура, – залепени върху някаква повърхност с хоросан или цимент. В сравнение с традиционната мозайка тя може да се изпълнява и върху извити повърхности.

Техниката включва няколко основни стъпки:

1. Събиране на материала

Не се произвеждат нови плочки. Използват се съществуващи предмети от бита, често

счупени - дефектни плочки, съдове за хранене, строителни отпадъци, цветно стъкло. Парчетата не се оформят допълнително - ръбът запазва формата на счупването.

2. Подготовка на основата

Повърхността, която ще се покрива, обикновено извита, се изравнява с хоросан или бетон. От съществено значение е тя да остане влажна по време на изпълнението, за да могат парчетата да залепнат добре.

3. Полагане на парчетата

Парчетата се поставят едно по едно в пресния хоросан. Няма повтарящ се десен – формата на фрагмента определя следващия елемент.

В произведенията на Гауди това напасване често се случва директно на място, без предварително изработен чертеж. Това оставя на майстора значителна свобода - има не само архитект, който предлага някаква форма и майстор, който я възпроизвежда, но и споделен процес, в който човекът, който полага материала, може да въведе собственото си виждане.

*Извита пейка, с мозаечни плочки В парк „Гюел“, Барселона, Испания
Curved bench decorated with mosaic tiles in Park „Güell“, Barcelona, Spain*

Парк „Гюел“ - детайл от пейка с тренкагис / Park „Güell“ - detail of a bench with trencadis

4. Запълване на фугите

Пространствата между парчетата се запълват с фин хоросан. При фугите не се търси еднородност - те следват неправилната геометрия на счупените ръбове на фрагментите. Поради тази причина те могат да допринесат за композицията, допълвайки или контрастирайки с цветовете на керамиката. Те не са елемент, който трябва да бъде скрит, а част от езика.

5. Почистване и полиране

След като хоросанът се втвърди, повърхността се почиства и когато е необходимо, леко се полира, за да се подчертае глазурата на парчетата. Фрагментите, въпреки че са използвани и често счупени парчета, по този начин се извяват.

6. Функция на цвета

В традиционната мозайка плочките са специално изрязани от предварително оцветени материали, а рисункът е изграден като изображение, съставено от гребни единици, почти като минерални „пиксели“. В тренкагис обаче плочките не се изрязват, за да се получи точен цвят или да се изгради предварително определена форма - от случайно подбрани компоненти се създава „кожа“, адаптирана към извити

повърхности. Резултатът е привидно спонтанна композиция, чиито цветове са наследени от предишна функция.

Първо заключение

Тренкагис, както го е замислил Гауди, преобръща парадигмата на мозайката.

Директното и нерегулирано използване на предварително съществуващи фрагменти, обикновено залепени върху примерни повърхности, гарантира, че асиметрията в творбата не е дефект, който трябва да се коригира, а основополагащото единство на крайната композиция.

Тренкагис не е създаден от специално произведени елементи и материали, а от това, което вече е било използвано - керамични фрагменти, счупени съдове, остатъци от домакинството и производствени отпадъци. Те не са тесери, а счупени парчета. Формата им не е геометрична, а случайна. Всеки фрагмент носи в себе си своя произход и спомен.

В тренкагис повърхността не е гладка кожа - тя е повърхност, която приветства счупеното. Непрекъснатостта не се налага, а се прекомпозира. Рисунокът се ражда в инсталацията, а не преди нея. Резултатът не е двуизмерен - Гауди го прилага към извивки, вълни, живи повърхности.

Парк „Гюел“ – гютайл на дракон / Park „Güell“ - detail of the dragon

Фрагментът не покрива - той разкрива.

Ето защо тренкагис може да изглежда като случайна композиция. Размерът на парчетата, често по-големи от традиционните, придава на произведенията органичен и динамичен вид, който, когато покрива извити повърхности, подчертава усещането за движение на архитектурата.

Гауди не отхвърля мозайката. Той добре разбира, че мозайката от малки плочки е древно изкуство, отвеждащо ни към Помпей или Равена. В тези мозайки еднородните плочици могат да създават оптична илюзия за непрекъснатост. Те позволяват покриването на големи плоски повърхности, украсени с епични, религиозни или орнаментални мотиви - геометрични форми, фигуративни изображения, природни или абстрактни сцени, предназначени да привлекат погледа или да се слоят хармонично с обкръжението. Цветовете и нюансите могат да бъдат живи и контрастни или фини и хармонични. Тяхната трайност е неразделна част от самата природа на мозайката.

Тази дълга традиция също така изисква дълготрайност. Мозайката говори в крайна сметка за човешкия копнеж към вечността - усилие, което е в основата както на тревогата от

преходността на живота, така и на надеждата.

С тренкагис обаче Гауди не изобразява героични или свещени теми в традиционния смисъл. С импровизиран материал от неправилни керамични фрагменти и с ярки цветове той по-скоро ни кани към съпреживяване.

Погледнете дългата пейка в Парк „Гюел“, от която се открива гледка към града и морето. Докато се приближаваме, откриваме, че тези керамични фрагменти са парчета керемиди, счупени съдове и парчета теракота. На покрива на къщата на портиера виждаме счупени чаши за кафе. Спускаме се към Пасеиз де Грасия - на покрива на „Каса Батлу“ теракотени саксии, разрязани наполовина, са присадени върху нещо, което изглежда като гръбнак на дракон. В Колония Гюел, във витражите на криптата, можете да видите дъна на бутилки, филтриращи слънчевата светлина; цветовете им подсказват, че някога са съдържали лечебни течности. Изглежда сякаш ключовата дума е несъвършенство.

Идеята на Гауди – да изяви ценността на фрагмента

Какво знаем за виждането на Гауди при използването на тази техника?

Самият Гауди е писал много малко. Според не-

„Kasa Batllo“ – покрив
„Casa Batllo“ – roof

говите сътрудници той е имал истинско от-
вращение към писането. Те твърдят, че почти
никога не са го виждали да пише, въпреки че са
оцелели няколко подписани писма. Малко е, но не
е нищо.

Тази липса на писания обаче не ни пречи да ре-
конструираме поне отчасти неговото мислене,
метода му на работа и отношенията му със
сътрудниците му.

Хората, които са работили с него, впечатлени
от неговата личност, от идеите му, от мето-
дите му на работа и архитектурата му, запо-
чват да пишат за него още приживе. Техните
текстове имат важна особеност - те не про-
сто описват работата му, а предават разгово-
ри и сцени от ежедневието, оставят подробни
разкази за това как са се случили нещата.

В непубликуван ръкопис от приблизително хи-
ляда страници, приписван на Жоан Матамала –
син на работника, работил най-дълго с Гауди и
събрал неговите спомени заедно със своите – се
появява епизод, включващ тренкадис.

Сцената се развива в Парк „Гюел“. Млада при-
служница в дома на единственото семейство,
живеещо в парка освен това на Гауди, изпуска
чиния. При нормални обстоятелства човек би
очаквал извинение или порицание. Вместо това
се случва обратното: някой възкликва с почти
радостно облекчение, че Гауди би бил щастлив
някой да счупи чиния.

Образът е прост, битов. Чиния пада от ръцете
и се разбива. Несръчен жест, остър шум, след
това тишина. И все пак този счупен предмет
никога не е напълно неутрален. Чиниите са част
от ежедневието, но често преминават от ръка
в ръка, от едно поколение на следващо, както
е при много домакински предмети. Счупената
чиния не е просто изгубен прибор: тя носи спо-
мена на употребата си, на сервираните ястия,
на ръцете, които са я мили, на разговорите, при
които е лежала на масата в мълчание.

В подобна перспектива изборът на Гауди да ра-
боти със счупени материали придобива стой-
ност, която надхвърля чистата техническа
целесъобразност. Повторното използване на
счупени парчета означава да се признае, че
това, което е било разбито, все още може да
намери форма. Мозайката започва. Тренка-
дис, поне в този си вид, реинтегрира.

Докато мозайката се стреми към съвършен-
ството на цялото, тренкадис показва, че дори
това, което е счупено, може да намери пак мя-
сто, форма, нова радост. Именно този преход –
от разбитото към неговото повторно съста-
вяне – прави тренкадис не просто техника, а
визия.

„Сант Бой“ – един възможен предшественик

Гауди е имал велик покровител - Еусеби Гюел.
Между 1898 и 1914 г. той работи за него по два
големи проекта - Колония Гюел и Парк „Гюел“.

Колония Гюел, разположена в Санта Колома де
Сервелу започва през тези години като образцо-
ва текстилна фабрика. Антонио Гауди работи
там между 1898 и 1914 г. - проектира крипта
като част от по-голям храм, който никога не е
завършен. Сградата, построена от камък, тух-
ли и контактни арки, разкрива смело използване
на геометрия и структурен баланс. Криптата
съчетава технически експерименти и духовна
дълбочина, което се вижда и от използването
на тренкадис.

През същия период, между 1900 и 1914 г., е по-
строен Парк „Гюел“, проект с площ от прибли-
зително петнадесет хектара, вдъхновен от
модела на английския град-градина и също поръ-
чан от Еусеби Гюел. Скоро той се превръща в
обширен монументален парк, в който Гауди из-
следва езика на тренкадис, органичните форми
и вълнообразните повърхности.

Преди да се върнем към Парк Гюел обаче, си
струва да се съсредоточим върху едно място
близо до Колония Гюел: психиатричната болни-
ца „Сант Бой“, тогава лудница.

Фотографии от този период изненадващо раз-
криват една неочаквана красота за лудница от
края на XIX век. Външните пространства се
характеризират с буйни градини и големи пло-
щади с каменни пейки, покрити с цветен емайл.
Външният им вид напомня за генерална репе-
тиция на решения, които по-късно ще бъдат
открити в Парк „Гюел“. Историческите фото-
графии всъщност показват обекти, покрити с
полихромни повърхности, богати на неопреде-
лени форми.

Генезисът на този уникален ансамбъл все още не
е напълно изяснен. Известно е, че след инфекция,
предавана чрез вода, в психиатричната бол-
ница в края на XIX век, някои пациенти са били
временно преместени в Колония Гюел, където
е работил Гауди. Това поне предполага някаква
връзка между тези работи, въпреки че докумен-
тацията не ни позволява да установим с пълна
сигурност кой е ръководил тези обекти.

Факт е обаче, че в тези отдалечени един от
друг обекти, простотата на изпълнението по-
мага да се уловят някои съществени елементи
от езика на фрагмента. Неправилните плочки
са наредени така, че да образуват кръгове, в
които е вписан кръст, сякаш пейките за пациен-
тите са придобили вида на малки олтари.

На това място на ранени животи, където кера-
мичните парчета се сглобяват отново, самият

материал сякаш придобива допълнителна стойност. Фрагменти от счупени чинии могат да напомнят за изгубени близки; гъната на бутилки, някога съдържащи лекарства, събуждат болка, изцеление и очакване. Тълкуването тук трябва да остане предпазливо, но символичната сила на тези предмети е трудно да се игнорира. В процеса на прераждане, който тренкадис възплъщава, дори това, което е било изхвърлено, става част от по-широк замисъл.

Парк „Гюел“ - граг-градина и християнска визия за живота

Друга инициатива на Еусеби Гюел е закупуването на петнадесет хектара близо до Барселона, предназначени да бъдат превърнати в шестдесет строителни парцела. Изправен пред един проблемен свят, Гюел си представя и насърчава възможността за създаване на идеално място, където гражданите биха могли да живеят един по-справедлив живот, по-съобразен с християнските ценности. В града всъщност необузданото преследване на богатство сякаш кара жителите си да губят идеалите си в полза на печалбата.

Комплексът от вили е трябвало да бъде изграден по склоновете на Монте Пелада, която, благодарение на напоителна система по целия склон, трябвало да бъде превърната в пищен парк. Идеята е била граг-градина, където къщите да не са нито прекомерно големи, нито луксозни, а обикновени, потопени в природата и предполагащи живот в общност.

Гюел дава името си на комплекса: той ще се нарича Парк „Гюел“.

Проектът обаче се оказва неуспешен. Предложението да се жертва част от жизнения стандарт в полза на живот, вдъхновен от християнските принципи, изглежда не се харесва на онези, които могат да си позволят много по-голям лукс, без да се налага да се отчитат пред никого. Може би дори не им харесва идеята да живеят в комплекс, кръстен на конкретно семейство.

През 1900 г. започва работа по пътищата и общите части, които виждаме и днес. Продадени са не повече от два парцела и проектът се оказва търговски провал.

Сред най-важните елементи са каменните сфери, разположени по една от главните пътеки, тази, която минава пред къщата, където е живял Гауди. Тези сфери напомнят за броеници и изглежда са замислени като своеобразна пътека за разходка в молитва.

Медальоните на тавана на хипостилната зала, създадени в сътрудничество с Жозеп Мария Жу-жол, включват фрагменти от чинии и счупени бутилки: предмети от ежедневието, изработени от скромни материали. Тази композиция демонстрира опит да се покаже как скромната работа в обикновения живот може да се издигне подобно на молитва към небето. Паралелът с простите дейности на самото съществуване, които, принесени в жертва, придобиват по-голяма ценост, е особено очевиден тук.

Хипостилната зала е увенчана от дългата пейка в различни цветове, която служи и като балюстрада за площада на горното ниво. Техниката, използвана за облицоването на тази пейка, е отново тренкадис, тоест използването на счупени керамични фрагменти, така че те да могат да се наогият към извитите повърхности.

Пейката може да се чете като велик химн на Богородица. В нея се разпознават тридесет и шест монограма – символи, използвани от ранните християни, понякога тайни – сърца, звезди, кръстове, палмови листа, – и възгласи към Божията майка, взети от стихотворения на Жасинт Вердагер: *tota dolça, flor del camp, l'iri del camp* (кат. „всяка сладост“, „полско цвете, „момина сълза“).

Името на Мария е написано наобратно, за да може да се чете от небето. Това е знак, познат и в средновековната традиция, особено по покрвите на черквите и други сгради.

Заклучение

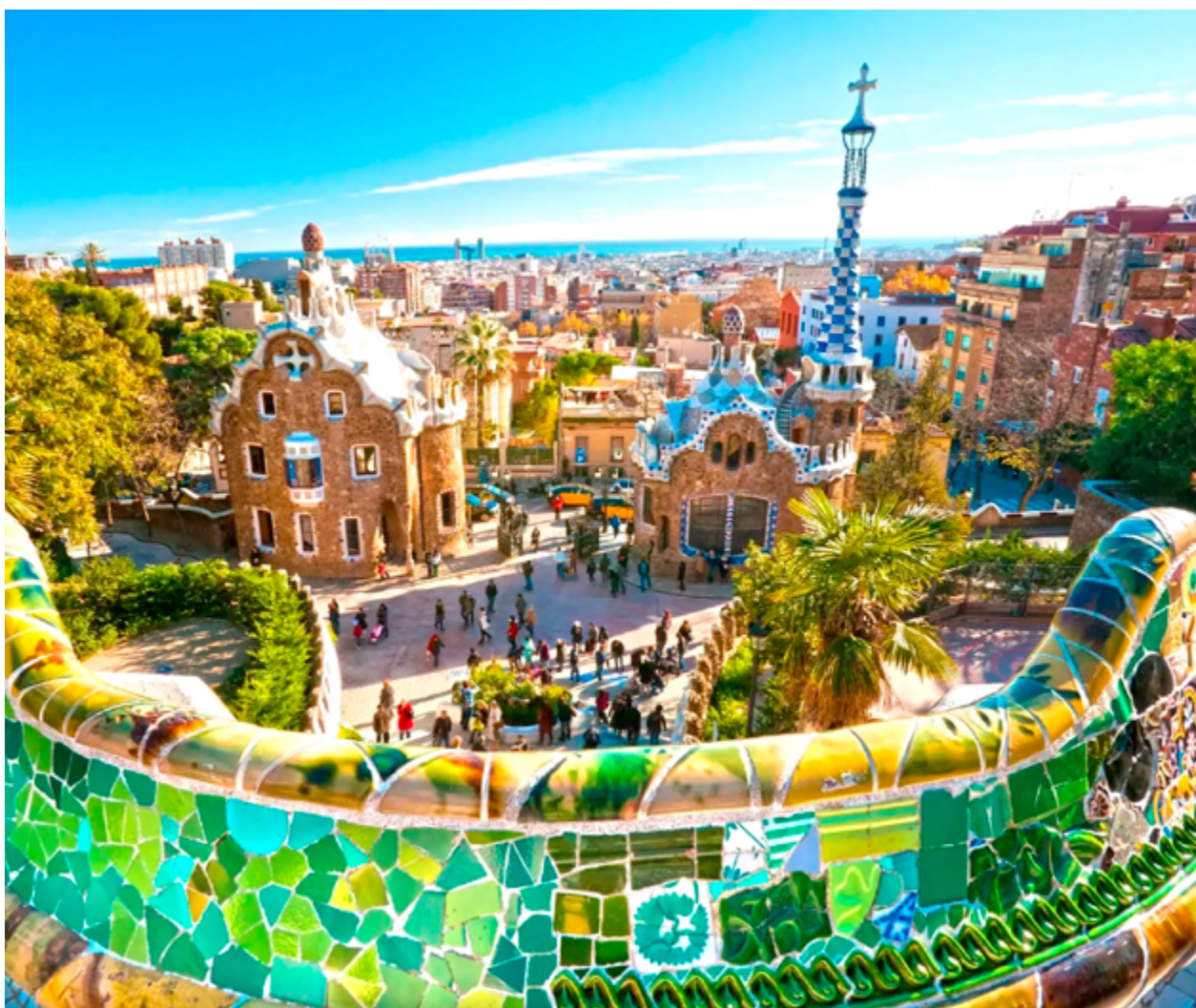
В ръцете на Гауди всеки фрагмент съхранява спомен и открива лъч надежда.

Тренкадис е изкуство на търпението, смиренето и слушането. Това е изкуство, което пренаглежда това, което животът разбива, и го превръща в песен. Така градът се превръща в място, където все още е възможно да се надяваме: не защото всичко е перфектно, а защото дори раненото може да бъде събрано и пренаредено.

В ръцете на Гауди парчетата не са отпазъци, а важни елементи, за да изградим от тях красота, която не отрича страданието, а преминава през него и го пренажда във форма. Това е едно от най-дълбоките му наследства.

И може би и от нашите.

Преводач: арх. Радосвет Марков

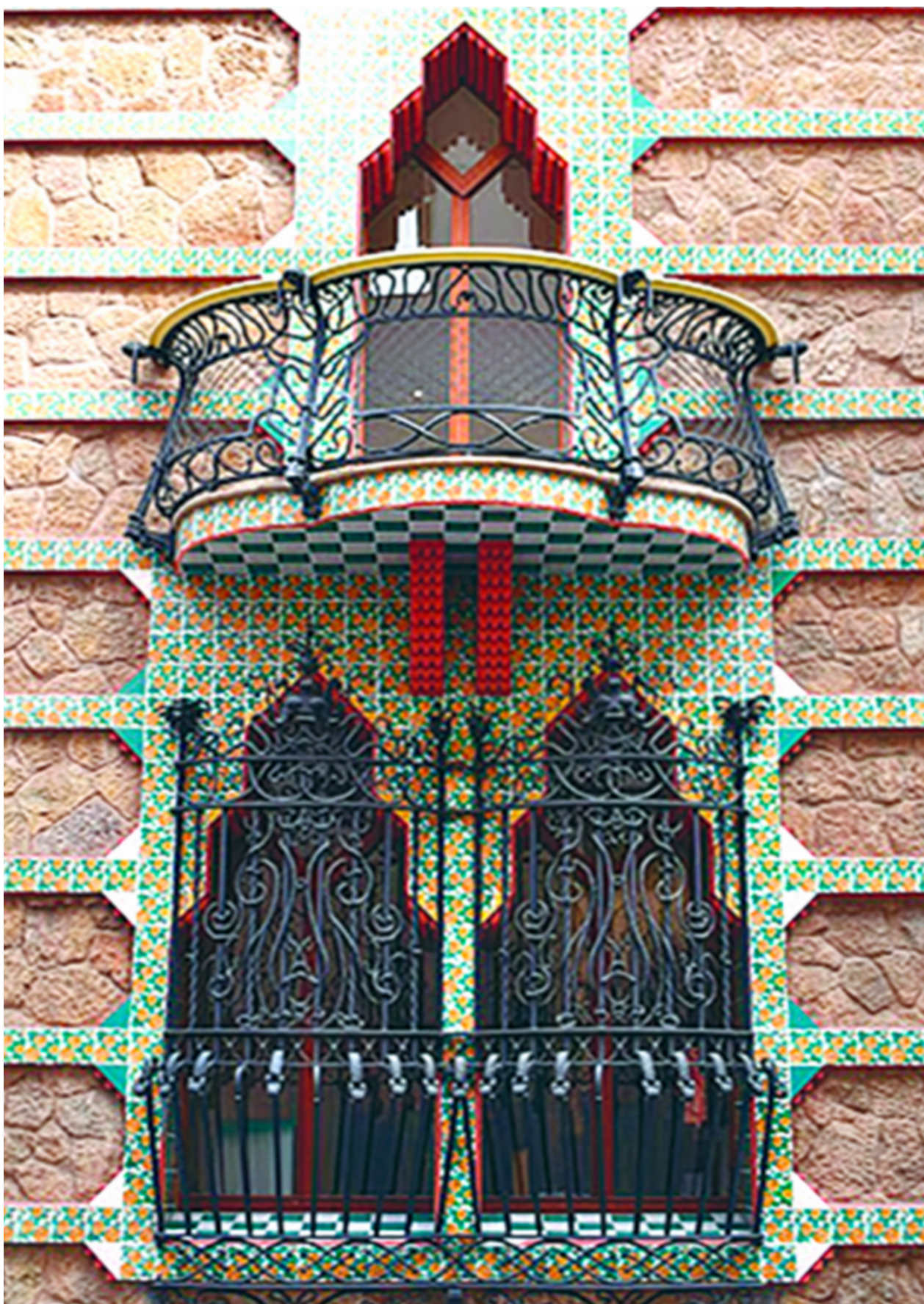

Изглед от парк „Гюел“ към Барселона / View from Park Güell towards Barcelona

TRENCADIS, THE SOUL OF PARK GÜELL. FROM IMPERFECTION TO JOY

Prof. arch. Chiara Kurti

Trencadis in Park Güell is not a simple decorative technique, but a material grammar that transforms pieces of everyday objects into architectural form. Gaudí uses fragments of ceramics, glass, terracotta, broken dishes and household waste, arranging them on curved surfaces, thus freeing the mosaic from its classical two-dimensionality. In trencadis, the material does not simulate continuity - it reveals the broken form. Each fragment preserves the memory of its use, origin, time. The long serpentine bench in Park Güell thus becomes an urban narrative and at the same time an act of reintegration of once-used objects. The used pieces of different materials are no longer waste, but elements of a new narrative unity. The architectural gesture coincides with an ethical act - giving life to the broken. In this sense, Park Güell precedes contemporary themes such as recycling, reuse, but roots them in a spiritual vision of form, where each broken piece comes into its own place.

„Каса Висенс“ – балкон / "Casa Vicens" - balcony

СТУДЕНТСКИ ПРОЕКТИ

д-р арх. Снежина Георгиева
ланг. арх. Веселина Калайкова

НАЙ-ДОБРИТЕ СТУДЕНТСКИ ПРОЕКТИ ЗА 2025 г., ОТЛИЧЕНИ ОТ ДРУЖЕСТВОТО НА САБ

Снежина Георгиева

Снежина Георгиева е архитект, преподавател в катедра „Жилищни сгради“ към Архитектурния факултет на Университета по архитектура, строителство и геодезия (УАСГ) в София и водещ проектант в архитектурно студио „АТЕК ДИ-ЗАЙН“. Дипломира се по специалност „Архитектура“ в УАСГ през 2005 г., а през 2017 г. придобива образователна и научна степен „доктор“ след защита на дисертационен труд на тема „Детски градини“. Професионалният ѝ път съчетава академична и научна дейност с активна архитектурна практика в областта на жилищните сгради, сградите за отгди, жилищните комплекси и обектите с обществено предназначение.

На 3 декември Дружеството към Съюза на архитектите в България при УАСГ (САБ – УАСГ) връчи за втора поредна година наградите „Проект на годината“ за учебната 2024/2025 г. Инициативата има за цел да отличи най-силно изявените архитектурни идеи на студентите от трети и четвърти курс, като същевременно насърчи творческите им търсения и подкрепи първите им стъпки към професионална реализация.

„Проект на годината“ е анонимен студентски архитектурен конкурс, в който участват проекти от 16 проектантски дисциплини, разработени в рамките на обучението по специалност „Архитектура“. Участието се осъществява чрез задължителните по учебна програма студентски портфолиа за съответната дисциплина. Селекцията преминава през три етапа на подбор, а за допуснатите до финалния етап проекти, чрез онлайн форма, имат право да гласуват всички членове на САБ – УАСГ.

Церемонията по награждаването, проведена в края на 2025 г., събра представители на

академичната и професионалната общност, сред които арх. Петър Диков – председател на Управителния съвет на Съюза на архитектите в България; арх. Орлин Давчев – Декан на Архитектурния факултет при УАСГ; инж. Петър Николов – заместник-ректор по международно сътрудничество и интеграция при УАСГ; арх. Васил Василев – председател на Регионална колегия „София-град“ към Камарата на архитектите в България (КАБ); арх. Цветан Петров – управляващ директор на ИПА и партньор на конкурса; както и инж. Марин Герзов – председател на Камарата на инженерите в инвестиционното проектиране (КИИП).

В рамките на събитието бяха обявени **„най-добрите седем“** – проектите, получили най-висока оценка в крайното класиране. Носителят на първото място получава и специална статуетка, вдъхновена от студентски проект към катедра „Рисуване и моделиране“, която придава на отличието допълнителна художествена и символна стойност.

Седмото място зае „Морска вила DUNE“ – жилищна сграда за временно обитаване, разрабо-

Наградените студенти с преподаватели / The awarded students with their teachers

мена върху идеята за уединение и откъсване от динамиката на външния свят. Чрез богата палитра от покрити, полуоткрити и открити пространства к.арх. **Гергана Рупчина**, под ръководството на арх. Христо Станкушев, създава защитен личен оазис, осигуряващ комфорт, интимност и непосредствена връзка с природата.

Шестото място бе присъдено на два проекта, оценени с равен брой точки – „Архитектурен център“ и „Сграда със смесени функции“. Споделеното място подчертава близките качества и високото ниво на двете проектни решения.

Проектът „Архитектурен център в град София“ на к.арх. **Радостина Богданова**, с ръководител арх. Антонина Илиева, успешно интегрира пространства за събития, общуване и рекреация в единна структура, която цели да обедини духа на две диаметрално противоположни градски същности – жилищните квартали и индустриалните зони. Същевременно проектът търси начин да „им вдъхне нов живот“ чрез формирането на нова обществена среда с

културен, социален и рекреативен потенциал.

Другият отличен проект - „Сграда със смесени функции“ на к.арх. **Нели Павлова**, с водещ преподавател арх. Снежина Георгиева, е вдъхновен от структурата и начина на функциониране на мравуняка. Авторът умело обединява разнородни функции - co-living, co-working и обществено обслужване в единна система, основана на ясно зонироване, координирано движение и ефективно използване на пространствата. Така формира атрактивна среда за обитаване, труд, отдих и социално взаимодействие.

На **пето място** се класира „Малка градска къща“ в град София на к.арх. **Лилия Стоянова**, с ръководител арх. Румен Александров. Къщата е решена в минималистичен стил и чрез правилна ориентация, компактна функционална организация и интегриране на междинни пространства успешно отговаря на задачата да осигури висок комфорт на обитаване върху ограничена застроена площ в градска среда.

Награда за **четвъртото място** получи к.арх. **Петя Савова** за интериорния проект „The

Apartment 15", с водещ преподавател арх. Златка Маджарова. Авторът търси хармония между материя и съзнание, като я овладява чрез средствата на индустриалния дизайн. Виги-мите конструкции, суровите материали и събраната цвeтова палитра изграждат съвременна среда с елегантен, но ясно изразен индустриален характер, която надхвърля функцията обитаване и предлага лично пространствено преживяване.

Третото място се присъди на к.арх. **Дарина Котова** за „ЕКО къща на село“, разработвана под ръководството на арх. Румен Александров. Проектът предлага качествено обитаване в непосредствена връзка с природата, постигнато чрез оптимална ориентация, ясно функционално зонироване, използване на естествени материали и интегриране на архитектурни и ландшафтни бариери, които ограничават негативните въздействия от околната среда.

Второто място бе присъдено на к.арх. **Валентин Йончев** за иновативното и смело решение за „Изложбена зала в град София“, с водещ преподавател арх. Десислава Косева. Проектът се отличава с експресивна обемно-пространствена композиция, постигната чрез ясна геометрична логика и умело съчетаване на масивни обеми и ажурни форми, които формират характерния и разпознаваем облик на сградата.

Наградата на Дружеството на САБ - УАСГ „Проект на годината“ за 2025 г. бе присъдена на к. арх. **Звезделина Малчева** за проекта ѝ „BAZIDIO“ - апартаментна жилищна сграда в град София, разработвана с водещ преподавател арх. Румен Александров. Проектът е вдъх-

новен от базидиевите гъби – организми, известни със способността си да регенерират и да вдъхват живот на места, където жизнените процеси започват да отслабват. Авторът умело съчетава жилищни единици с общи пространства за игра, общуване и рекреация, предназначени за обитателите на сградата. Така съвременната апартаментна сграда е преосмислена отвъд функцията на индивидуалното обитаване – като пространство за споделен живот, социално взаимодействие и формиране на активна общност.

Специална грамота „Ръководител на годината“ за висок принос към качеството на обучението в УАСГ получи арх. Румен Александров, преподавател в катедра „Жилищни сгради“. Отличието бе присъдено за успешната му работа като водещ преподавател на три проекта, класирани съответно на първо, трето и пето място в конкурса.

„Проект на годината“ е инициатива, насочена към младите колеги бъдещи архитекти, която отличава най-добрите студентски проекти, подкрепя творческите им търсения и дава гласност на първите им професионални изяви. Чрез нея САБ – УАСГ утвърждава своята роля на активна връзка между студентите, академичната общност и професионалната гилдия. В този смисъл наградата е не само отличие, но и жест на признание, подкрепа и приемственост между архитектурното образование и бъдещата професионална реализация.

Всички проекти, участвали в изданието на конкурса през 2025 г., могат да бъдат разгледани тук: ПРОЕКТИ'2025

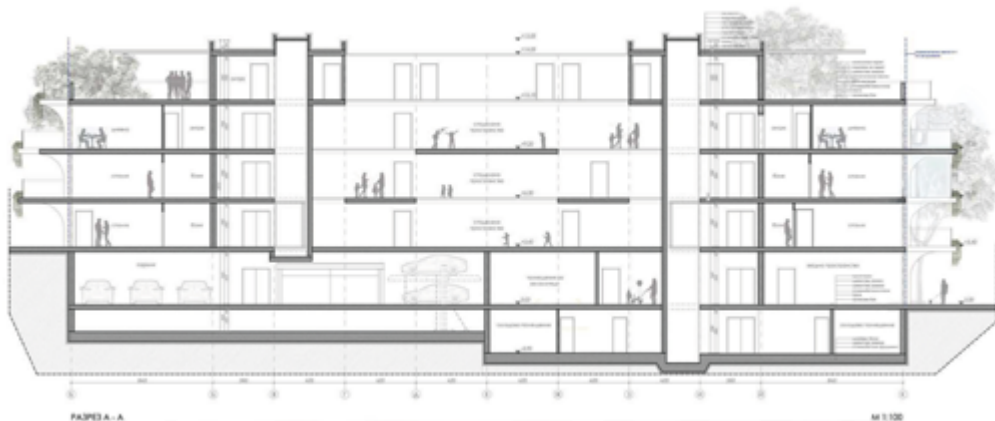
THE BEST STUDENT PROJECTS FOR 2025 AWARDED BY THE SAB SOCIETY

Arch. Snezina Georgieva, Ph.D.

The article presents the second edition of the „Project of the Year“ 2025 competition, organised by the Society of the Union of Architects in Bulgaria at UACEG (SAB – UACEG). The competition is aimed at recognising the best student architectural projects and supporting the first professional appearances of young authors. The article presents the leading design proposals and their conceptual approaches, while emphasising the significance of the competition as a link between architectural education and professional practice.

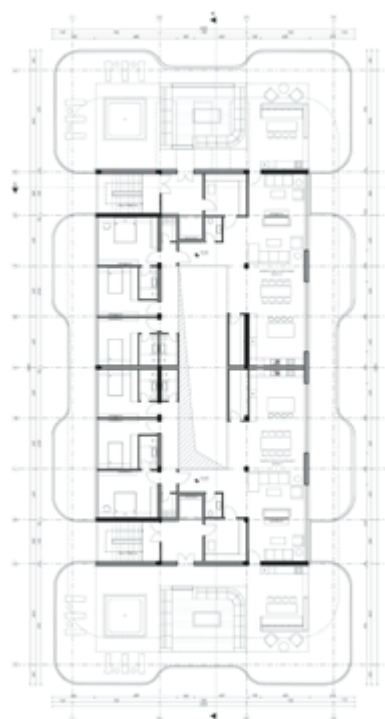
Изглед / View

Нагълъжен разрез / Longitudinal section

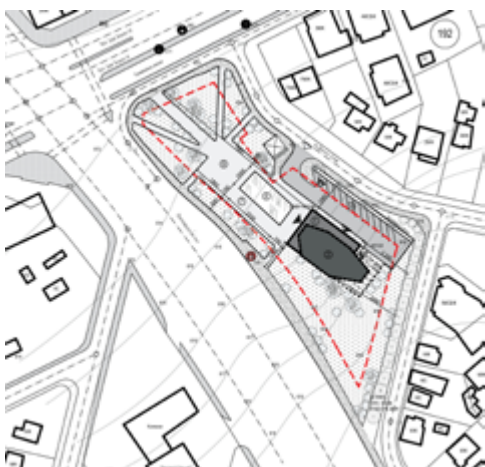
Външни пространства / Outdoor spaces

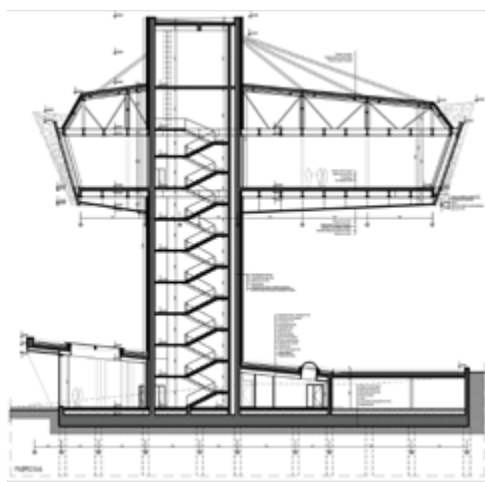
План кота 12,10 / Elevation plan 12.10

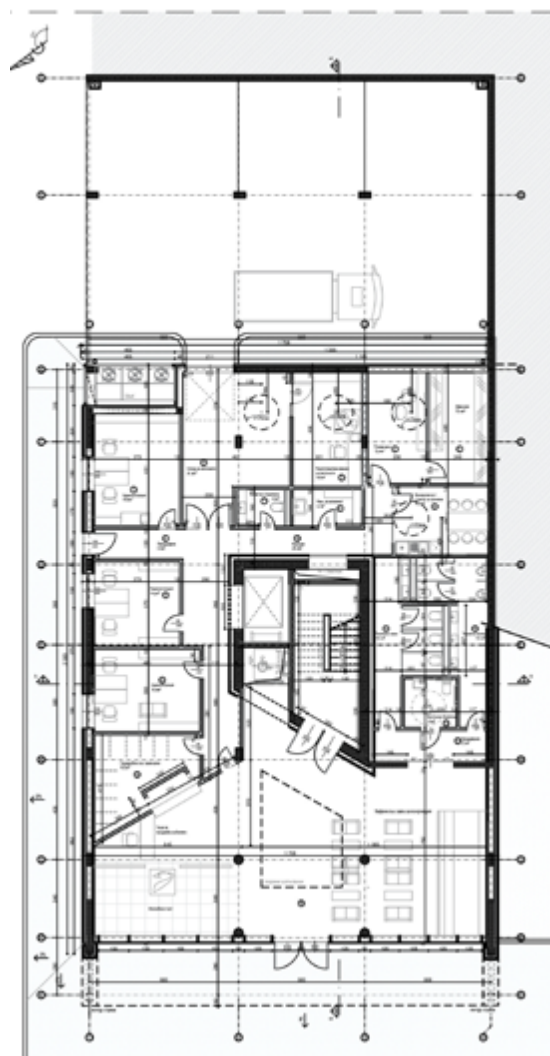
Изглед / View

Ситуация / Situation

Разрез / Section

План кота +/- 0,00 / Elevation plan +/- 0,00

Фасада Вход / Entrance facade

Ситуация / Situation

Разпределение / Distribution

Странични фасади / Side facades

ДИПЛОМНИ ПРОЕКТИ НА ЛАНДШАФТНИ АРХИТЕКТИ ОТ УАСГ И ЛТУ

Веселина Калайкова

Веселина Калайкова е ландшафтен архитект с над 20 години професионален опит в областта на проектирането, паркоустройството и благоустройството. Завършва Лесотехническия университет през 1997 г. и изгражда дългогодишна практика в сферата на ландшафтната архитектура и градската среда.

Към настоящия момент работи като проектант и експерт по част „Паркоустройство и благоустройство“ към няколко надзорни фирми, като участва в разработването и оценката на проекти, свързани с устойчивото развитие на градската среда.

Активно се включва в експертни съвети, работни групи и професионални форуми, посветени на ландшафтната архитектура, нормативната уредба и устройственото планиране.

Член е на Съюз на ландшафтните архитекти от 2004 г., като повече от десет години е част от Управителния съвет на организацията, включително и като председател на Регионално дружество София.

През 2016 г. е избрана за председател на АК „Ж“ (ландшафтни архитекти) към Камара на архитектите в България – РК София-град. От 2020 г. до 2024 г. е член на Оперативното ръководство към Управителния съвет на КАБ, а през 2024 г. е избрана за председател на Управителния съвет на Съюза на ландшафтните архитекти.

Изложба на дипломни проекти по ландшафтна архитектура представи в ЦДА визията на младите специалисти от ЛТУ и УАСГ.

Студенти от специалност „Ландшафтна архитектура“ към Лесотехническия университет (ЛТУ) и специалност „Ландшафтна архитектура и ландшафтно планиране“ към Университета по архитектура, строителство и геодезия (УАСГ) за трета поредна година представиха своите дипломни разработки в обща изложба, посветена на съвременните тенденции в градската среда, устойчивото развитие и опазването на природните ресурси. Събитието събра преподаватели, студенти, архитекти, представители на институции и гости, които имаха възможност да се запознаят с иновативните идеи на бъдещите ландшафтни архитекти.

Експозицията включваше разнообразни проекти, разработени в реална градска и природна среда – концепции за обноваване на паркови пространства, зони около пречистителни станции, тематични паркове, трансформация на зоопарк в биопарк, зелени паркови коридори

и рекреационни територии в учебни заведения. Част от проектите акцентираха върху адаптацията на градовете към климатичните промени, устойчивото управление на водите и интегрирането на повече зелени площи в урбанизираната среда.

Младите автори демонстрираха не само професионални умения и творчески подход, но и ангажираност към проблемите на съвременния град. В своите разработки те поставят фокус върху баланса между функционалност, естетика и екологична устойчивост – ключови принципи в развитието на модерната ландшафтна архитектура.

По време на изложбата преподаватели от двата университета подчертаха значението на сътрудничеството между академичните институции и професионалната практика. Според тях подобни инициативи дават възможност на студентите да представят своите идеи пред по-широка аудитория и насърчават обмена на опит между бъдещи специалисти и утвърдени професионалисти.

Изложбата се превърна не само в платформа за представяне на дипломни проекти, но и в среща на поколения ландшафтни архитекти и специалисти, обединени от стремежа към по-зелена, устойчива и хармонична жизнена среда, както и за по-добро сътрудничество между университетите и гилдията. Събитието още веднъж показа, че младите професионалисти имат важна роля в изграждането на бъдещия облик на българските градове и обществени пространства. И ние се радваме, че можем да черпим от тяхната енергия и вдъхновение.

В изложбата се включиха студентите от ЛТУ: Мартин Дарелов, Десислава Мирчева, Тияна Русева, Александра Василева, Моника Панайотова, Мария Червенкова, Елица Цветкова и студентите от УАСГ – Вяра Славова, Кристина Салтирова, Диана Александрова, Моника Стоянова, Марина Петрова, Маргарита Бориславова, Алиса Гризорова.

В края на изложбата посетителите имаха възможност да разгледат в детайл представените дипломни разработки и да се запознаят с концепциите и идеите за всеки проект. Експозицията показва разнообразието от подходи и професионалния потенциал на младите ландшафтни архитекти, които с увереност и креативност търсят устойчиви решения за съвременната среда.

Изложбата остави впечатление за високо ниво на подготовка, ангажираност към обществените и екологичните теми и желание за развитие в сферата на ландшафтната архитектура. С подобни инициативи Съюзът на ландшафтните архитекти продължава да насърчава младите специалисти да утвърждават значението на професията в създаването на по-качествена жизнена среда.

EXHIBITION OF LANDSCAPE ARCHITECTURE DIPLOMA PROJECTS

land. Arch. Vesselina Kalaikova

Students of the Landscape Architecture major at the University of Forestry and the Landscape Architecture and Landscape Planning major at the University of Architecture, Civil Engineering and Geodesy for the third consecutive year presented their diploma theses at the Central House of the Architect in Sofia in a joint exhibition dedicated to contemporary trends in the urban environment, sustainable development and the protection of natural resources.

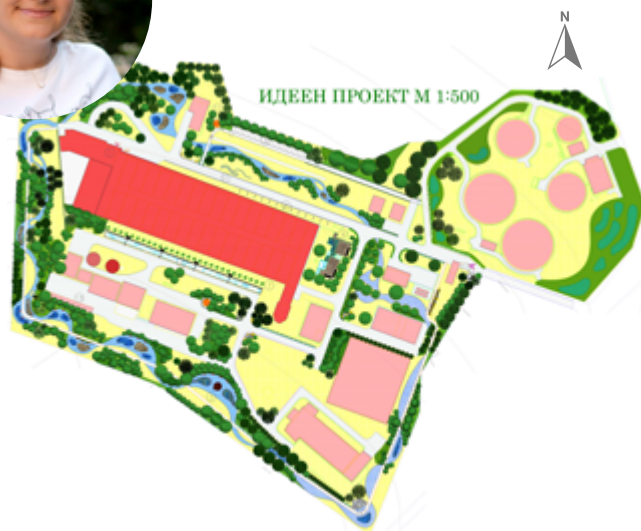
The exhibition included a variety of projects developed in real urban and natural environments - concepts for the renovation of park spaces, areas around treatment plants, theme parks, the transformation of a zoo into a biopark, green park corridors and recreational areas in educational institutions. Some of the projects focused on the adaptation of cities to climate change, sustainable water management and the integration of more green areas in the urban environment.

The young authors demonstrated not only professional skills and a creative approach, but also commitment to the problems of the modern city. In their developments, they focus on the balance between functionality, aesthetics and environmental sustainability – key principles in the development of modern landscape architecture.

The exhibition has become not only a platform for presenting graduation projects, but also a meeting of generations of landscape architects and specialists, united by the aspiration for a greener, sustainable and harmonious living environment, as well as for better cooperation between universities and the guild.

ПРЕЧИСТВАТЕЛНА СТАНЦИЯ ЗА ПИТЕЙНИ ВОДИ „БИСТРИЦА“ АЛЕКСАНДРА ВАСИЛЕВА

Водата е основен мотив в концепцията. Тя присъства както в естествен, така и в изкуствен вид – от настилки, които имитират нейното движение, до реални водни елементи. Проектът включва фонтан и каскаден воден обект, при който водата преминава през различни нива – динамичен и жив елемент, който носи усещане за непрекъснат поток. Основна

та пешеходна ос на парка следва именно тази „водна линия“, превръщайки се в своеобразен поглед на проекта.

Особено внимание е отделено на съвременните технологии – интегрирани системи за осветление, както и интерактивен 3D mapping. Чрез него посетителите – деца, студенти или служители – могат да се потопят в преживяване, при което движението на реката им създава илюзията, че са част от течението на водата. Това не е просто визуален ефект, а начин да се създаде емоционална връзка с пространството.

Една от ключовите цели беше да се осигури целогодишна зеленина чрез внимателно подбрани растителни видове и композиции, които следват естествените форми на природата. Но наред с естетиката проектът постави и сериозни технически предизвикателства. Подземната инфраструктура на пречиствателната станция налага използването на специфични настилки и конструктивни решения, които да съчетаят безопасността с функционалността на пространството.

РЕКОНСТРУКЦИЯ НА ЦЕНТРАЛНАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ГР. ПЕРНИК ДИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Проектът представя концепция за реконструкция на централната градска част на гр. Перник с фокус върху създаването на съвременна, устойчива и социално активна градска среда. Обхватени са ключови пространства като площад „Кракра Пернишки“, зоната около Община Перник и Централният градски парк, които форми-

рат основното обществено ядро на града.

Разработката стъпва върху задълбочен анализ на съществуващото състояние, включително транспортни връзки, пешеходни потоци и зелена система, като идентифицира проблеми като недостатъчна свързаност, остаряла инфраструктура и липса на качествени публични пространства.

Проектното решение предлага ясно функционално зонироване и подобрена пешеходна и велосипедна достъпност, съобразена с реалните направления на движение.

Особен акцент е поставен върху увеличаване на зелените площи, интегриране на водни елементи и използване на устойчиви материали с цел подобряване на микроклимата и комфорта. Създадени са разнообразни зони за отдих, социални и културни дейности, отговарящи на нуждите на различни възрастови групи.

Концепцията поставя човека в центъра на градската среда, като цели повишаване на качеството на живот и стимулиране на социалното взаимодействие. Предложението има потенциал да превърне централната част на Перник в притегателно и динамично пространство с ясно изразен съвременен облик.

Проектът цели да трансформира парк „Простор“ в съвременно, образователно и вдъхновяващо място, в което природата и науката се преплитат по иновативен начин. Чрез тематичната градина към обсерваторията в гр. Кърджали се създава не само пространство за почивка и разходка, но и за обучение и въздействие от необятността на Вселената.

При проектирането на пространството и отделните елементи в него изразните средства, които са подбрани, не са буквално „космически“. Търсят се форми, цвят, които само да напомнят и създават усещане за широта и поряденост, като елегантно и ненавратливо да се вплете усещането и връзката с космоса в синхрон с астрономическата обсерватория в близост. Меките овални и кръгли форми, концентричните и спираловидни елементи напомнящи системи, галактики или черни дупки допълват темата без агресивни символи. Към проекта е предвидено и художествено осветление, което да засили внушението за космическата тематика и да направи посещението на парка по-приятно и в тъмната част от денонощието, а осветителните тела са подбрани

така, че да се ограничи светлинното замърсяване и да не пречи на нощните астрономически наблюдения.

БИОПАРК „SANTO INACIO“ | ВЯРА СЛАНОВА

Проектът представлява трансформацията на съществуващия зоопарк „Санто Инасио“ от традиционен зоопарк към биопарк чрез пространствено и функционално реорганизиране на експозициите по биом, съответстващи на естествените екосистеми в дивата природа.

Концепцията се базира на пресъздаване на автентична природна среда чрез местна растителност и интеграция на културни елементи с цел постигане на културна импресия.

Основен проектен принцип е позиционирането на посетителя в четири пространствени нива – наземно, надземно, подземно и културно – с цел осигуряване на многопластови визуални и пространствени връзки с хабитатите на животните. Съществуващото историческо имение и градини са органично вписани в плановата композиция.

Разработката следва съвременния модел на биопаркове, при който водещи са консервационната функция и информираността за глобалната загуба на биологично разнообразие и местообитания.

ВОДЕН ПАРК С БАЛНЕОКОМПЛЕКС В С. РАВНО ПОЛЕ ЕЛИЦА ЦВЕТКОВА

Проектът представя създаването на воден парк с балнеокомплекс в с. Равно поле. В района на разработка има седем сондажа, водата от които към момента не се използва.

Минералната вода е наше национално богатство, което може да допринесе както за здравето на населението, така и за икономическото състояние на региона и държавата, ако се използва рационално.

Основна цел на проекта е той да е общодостъпен – както с цел туризъм, така и за тези, които имат нужда от профилактика и лечение. Има организирани различни зони за отдих, разходка и усамотение. В парка са ситуирани разнообразни архитектурни елементи и различни съобразени с природната среда настилки. Използван е богат дендрологичен състав с възможности за оформяне на масиви, акценти, перспективи, алейни насаждения и солитери.

Проектът предвижда комплексът да се използва целогодишно.

ПАРК „ТЕМПРА“ | КРИСТИНА САЛТИРОВА

Проектът „Парк Темпра“ представлява иновативна концепция за градско парково пространство в южната част на Самоков, което трансформира слабо използван терен в емоционално и функционално преживяване. Вдъхновен от четирите основни човешки темперамента – сангвиничен, меланхоличен, флегматичен и холеричен, паркът предлага различни тематични зони, които отразяват разнообразни състояния на духа и начина на взаимодействие с околната среда.

Композицията съчетава природни елементи, геопластики и водни пространства, като създава динамичен, но хармоничен пейзаж. От активни и изрови зони с въжени съоръжения и водни канали, през тихи пространства за съзерцание, до социални и рекреативни територии – паркът насърчава както движението и общуването, така и уединението и вътрешния баланс.

С внимателно подбрана местна растителност, устойчива инфраструктура и плавни преходи между отделните зони, „Темпра“ се утвърждава като съвременен модел за интеграция между човек, природа и психология в градската среда.

За дипломната си работа избира парк Локорско, тъй като вижда голям потенциал за развитие и разнообразни идеи за неговото оформление. В него тя комбинира различни цветове и експериментира с цветови и пространствени решения. Организацията на парка е свързана с различните функции за: обществено обслужване, активен и пасивен отдих, детски площадки, културно-образователна, стопанска и буферна (горска) част.

В зависимост от функциите е предвиден достъпът и маршрутите. Към отделните кътове има подходящи архитектурни елементи – сцена, бордър за катерене, фонтан, детски въжен лифт, беседки, експозиционна къща и др.

Новопроектираните декоративни видове са имплементирани в съществуващите масиви и паркови пространства.

ТЕМАТИЧЕН ГОРСКИ ПАРК „ЛОКОРСКО“ | МАРИЯ ЧЕРВЕНКОВА

Обектът е на територията на Държавен горски разсадник, с. Локорско. Водещата концепция е да се представят дейностите, извършвани от служителите в горския сектор, и да се създаде крайградска среда за отдих, спорт и екологично образование.

Тематичният горски парк включва няколко функционални зони. На север е разположена приемната зона с входи, паркинг, обслужващи сгради и информационно табло, откъдето започват главните алеи. В източната част се намира експозиционната зона с образователни експозиции, зелен лабиринт и водна площ, а на запад – зоната за активен отдих със спортни съоръжения и велоалея. В парка са обособени и зони за пасивен отдих, както и културно-просветна зона със сцена.

Предвидени са 11 образователни експозиции. Под гървени навеси са разположени витрини, информационни табла и интерактивни елементи. Част от експозициите – птици, бозайници, влечуги и земноводни, включват препарирани екземпляри. Към експозиция „Птици“ има още: кът с живи птици и наблюдателна кула със зрителна тръба. Водната площ е в непосредствена близост до експозиция „Лов и риболов“ и ще е зарибена.

Дендрологичният проект предвижда разширяване на съществуващите масиви, за да се увеличат закритите пространства. Има и слънчеви поляни. Озеленяването е съобразено с естествения облик на горите: преобладават местни и типични горски растителни видове. По-декоративни видове са използвани в къта за отдих до приемната зона. Там има и скален кът. Около водната площ са предвидени върби, чиито клони се спускат ефектно над водата и създават живописна и успокояваща картина.

РЕКОНСТРУКЦИЯ НА УНИВЕРСИТЕТСКИ КОМПЛЕКС И ПАРКОВА ЗОНА МОНИКА СТОЯНОВА

Проектът за ревитализация на откритите пространства около кампуса на Американския университет в Благоевград предлага съвременен прочит на академичната среда. Основната цел е трансформирането на територията в устойчива и вдъхновяваща екосистема, която балансира между нуждите на образованието, социалния живот и природата.

Централен елемент в концепцията е приобщаването на реката, която престава да бъде физическа бариера и се превръща в основен обединител на пространството. Чрез изграждането на нови връзки и крайбрежни зони водният ресурс се интегрира активно в живота на кампуса. Тази нова пространствена организация създава по-добри условия за общуване, отпих и споделено използване на градската среда, превръщайки я в притегателна точка не само за студентите, но и за цялата общественост.

Проектното решение се базира на детайлен анализ на съществуващата растителност, релефа и микроклимата. Чрез оптимизиране на пешеходните направления и обособяване на „социални ядра“ средата придобива нова логика на обитаване.

Особено внимание е отделено на биоразнообразието и устойчивото награвдане на зелената система, което гарантира дългосрочно подобряване на градския комфорт.

Водещият стремеж на проектанта е всяка алея, воден път или зелена площ да спрат да бъдат просто транзитни зони и да се превърнат в живи места за срещи, обмен на идеи и нови възможности.

ЗЕЛЕНА РЕГЕНЕРАЦИЯ НА ЖП АРЕАЛИ В СОФИЯ | НИКОЛ СПАСОВА

Основната цел на дипломния проект е да се благоустрои и регенерира територията на ЖП гарите и ЖП трасето в град София – между Сточна гара и гара Подуяне разпределителна. Поради отсъстващата функция на ЖП ареалите, още в самото начало на изготвянето на проекта беше важно да се обмислят варианти за интеграцията на тези територии в градската тъкан. С обособяването на разнообразни функции в ареала, се адресират и други градоустройствени и социални проблеми, свързани с липсата на пешеходна свързаност и опазването на културни ценности. Една от основните индиректни задачи е запазването на историята на града. Става въпрос за неписаната субективна история на жителите на тези квартали. В съвременна София, в която се борим ежедневно с автомобилен трафик, реших да насоча вниманието към железопътния транспорт, индустрията, изкуството и себепазването. Обекти като детската железница, музейните експозиции, работилниците и пространството за детско изкуство са именно нещата, които могат да насочват хората към опознаване на света около тях и към създаване на нещо смислено и полезно.

A modern interior scene featuring a light blue velvet armchair with dark wood legs. Behind the chair is a dark wood headboard. On the wall above the chair is a framed abstract painting with blue and white tones. To the left of the chair is a small round wooden side table with a book on it. To the right is a round orange side table with a silver vase containing greenery. A large purple diagonal graphic element is on the right side of the image.

ИЗСЛЕДВАНИЯ И РЕАЛИЗАЦИИ

доц. д-р арх. Александрина Ненкова
доц. д-р арх. Евгени Рафаилов

ГРАДСКИЯТ ХОТЕЛ – БРАНД СТАНДАРТИ ИЛИ ЛОКАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ

Александрина Ненкова

Доц. д-р арх. Александрина Ненкова е редовен преподавател УАСГ – София.

Като ръководител на катедра „Интериор и дизайн за архитектурата“ тя участва в дипломни комисии, ръководи дипломни проекти на студенти и докторанти.

В периода 1998–2025 г. реализира значителен брой авторски проекти и публикации в сферата на жилищния и обществен интериор, както и цялостни архитектурни проекти за сгради, ресторанти, ваканционни комплекси и хотели. Автор е на проекти в областта на продуктовия дизайн.

Носител е на награда „Архитект на годината“ (2006) за еднофамилна сграда; „Сграда на годината“ в категория „Хотели“ (2014) и (2025) и международните конкурси на платформите „Archilovers“, „BIG SEE awards“. Участва като член на жури в конкурси и професионални формати на списания.

Контекстът на градския хотел в съвременния свят се формира от урбанизацията, нарастващата мобилност и променящите се потребности на съвременния пътешественик.

Hotel Crowne Plaza Sofia е пространство с характерен интериор, който отразява динамиката на социалните, икономическите и културните трансформации. Тази еволюция постави ключовия въпрос за проектиране чрез баланс между следването на международните бранд стандарти и утвърждаването на локална идентичност в едно общо цяло.

Съвременните гости, сред които мобилни професионалисти, дигитални номади и културно ангажирани потребители, поставят нови все по-високи изисквания към средата за настаняване, които надхвърлят традиционните хотелски функции и изискват ясна концептуална посока в архитектурното и интериорното проектиране.

Хотелът функционира като хибридно пространство, интегриращо зони за обитаване, работа, социализация и взаимодействие с обекти на изкуството. В конкретния пример, след прилагане на стриктни стандарти, интериор-

ните решения съчетаха ергономични, естетически и функционални критерии с високи изисквания и логика, тоест нищо случайно.

Пространствените пропорции и авторският продуктово дизайн бяха определящи за създаването на среда, дублираща разнообразните сценарии на градския живот в концентриран вид.

От гледна точка на архитектурната теория и дизайна хотелският интериор изпълнява ролята на посредник между общите световни стандарти и локален контекст, така както, между личното и публичното пространство, между функционалното и символичното начало в интериора.

Градският хотел като типология

Съвременният градски хотел се отличава с гъвкавост, устойчивост и подчертано локален характер.

Основните функционални зони на градския хотел, включващи прием на посетителя, престой за напитка, гастрономично преживяване, хранене, посещение за конференция или обитаване и подслон, изглеждат различно и в зависимост

Хотел „Crowne Plaza“, София - коридор / „Crowne Plaza“ Hotel, Sofia – corridor

Централно фоайе / Central foyer

от изискванията за бранд идентичност могат да бъдат стриктно разделени и препоредени. Например в международните хотелски вериги като IHG, заедно с изискванията за четири и пет звезди в категорията, често се среща ясно обособяване на приемното фоайе, бизнес зона-та и зоните за отпих и за споделена работа. В същото време в независимите градски хотели може да се наблюдава смесване на тези функции в едно гъвкаво пространство, при което лобито изпълнява и ролята на кафе-бар и социална зона, като по този начин се подчертава уникалната хотелска идентичност.

Градският хотел представлява устойчива архитектурна типология, чиято еволюция е пряко обусловена от промените в мобилността, технологиите и социалната структура на града. Развитието и организацията на този тип хотел често зависят и от управлението на международни хотелски вериги, което е решаващо за структурната концепция и интериорен образ.

Възникнал като функционален отговор на необходимостта от настаняване при интензивен търговски, културен или политически обмен, градският хотел придобива и представителна, дори сценографска роля в градската среда.

В съвременния контекст този специфичен ар-

хитектурен обект функционира като гъвкава пространствена структура, която трябва да бъде разпозната и запомнена от посетителя. Тя обединява жилищни, работни и обществени функции в единна интериорна логика. Модулността, адаптивността и преживяването на госта са водещи принципи. Съчетаването на множество функции изисква прецизна организация на пространството и ясно разграничаване на зони за почивка и активност. Идеята в зоната на стаята да се реализира същото зонироване: зона за почивка и зона за работна среда е вече показателно и формиращо посоката на интериорния образ. Хотелските стаи са компактни и лишени от излишни детайли, включително врати на гардероби. При ограничена площ всеки милиметър е от съществено значение за ергономията и емоционалния комфорт на госта.

Съвременният градски хотел изисква логично и детайлно изследване и планиране с пестеливо използване на наличната площ. Например често основното приемно фоайе надхвърля традиционната си роля на зона за регистрация, посрещане, информиране и разпределяне на посетителя и се организира като активен „площад“, който функционира едновременно като рецепция, кафе-бар, споделено работно пространство и място за срещи на обитаващите гости.

Лоби бар / Fialle Lobby Bar

Този подход илюстрира как пространствените решения в градския хотел позволяват по-ефективно използване на ограничената площ чрез комбиниране на ключови функции в едно интегрирано пространство.

Успоредно с тези промени, тенденцията към локализиране на хотелския интериор чрез използване на обекти и материали – синтез на изкуството, които отразяват културния и историческия контекст на мястото е съществен елемент от изискванията към петзвездните хотели. В този контекст интеграцията на локални елементи не само придава автентичност, но създава критичния въпрос за начина, по който хотелът дефинира, интерпретира и репрезентира местната идентичност. Подходите могат да варират – от повърхностно използване на регионални мотиви като декоративен елемент до задълбочено концептуално преплитане на местни традиции, материали и практики в цялостното преживяване на госта. Поради това ролята на хотела като активен посредник се разгръща не само в комуникиране, а и във формиране на локалната идентичност, което носи както потенциал за културно утвърждаване, така и риск от комерсиализация или опростяване на специфичните характеристики на общността.

По този начин хотелът не просто отразява, а участва критично в изграждането и представянето на уникалния облик на съответната общност, предлагайки преживяване, което може да бъде или автентично, или стилизирано в зависимост от дълбочината на интеграция на локалните елементи и отношението към мястото.

Пропорция и пространствена логика

Пропорцията представлява основна категория в архитектурната теория и играе ключова роля за възприятието на пространството. В интериора на градския хотел тя определя не само формалната структура, но и усещането за комфорт, ориентация и функционална яснота. Пропорционалните отношения между обемите, височините и разстоянията влияят върху това доколко средата се възприема и обитава естествено от човека.

Съвременният градски хотел се характеризира с ограничени площи и висока интензивност на използване, което налага прецизно и специфично пространствено проектиране. Мащабът на елементите следва да отговаря както на физическите параметри на човешкото тяло, така и на емоционалните очаквания на гостите. В този контекст пропорцията се разглежда не само като геометричен въпрос, а и като

Централно фоайе – стълбище / Central foyer – staircase

инструмент за създаване на конкретна атмосфера: интимна, отворена, активна, работна или медитативна.

Вертикалната пропорция има особено значение, тъй като височината на помещенията трябва да бъде в баланс с естествената и изкуствената светлина, акустичния комфорт и визуалните акценти. Преходните зони като коридори, фоайета и ниши представляват междинни пространства, в които пропорцията регулира темпото на движение и подготвя прехода между различните функционални зони. Добрата височина на пространствата свързани с хранене и работа на хотелските номади, е обвързана пряко с добрата пропорция и възможността да се моделира по-различна среда.

Пространствената логика в интериора се базира на последователност и логика на композицията, на ходовите линии между основните подходи, визуални оси, акценти и специфично подбрана осветеност. Изискване важно за обитателите е съществуването на сценариите за ден и нощ в пространствата с ограничено изкуствено осветление..

Съвременното проектиране на хотелския интериор изисква не само спазване на функционалните изисквания, но и съзнателно използване на

пропорциите като носител на естетика и емоция. Това предполага диалог между архитектурната рамка и продуктивния дизайн, при който всеки елемент допринася за пространствената хармония. Пропорцията функционира във връзка с цветовете, текстурите и мебелите, интегрирайки се в цялостната система за въздействие върху възприятието.

Човешката мярка и усещане за комфорт

Мащабът в интериорното проектиране е определящ за пространственото възприемане и телесното преживяване. Той представлява едновременно обективна система от пространствени отношения и субективно усещане, формирано от културен опит, телесна памет и сензорна реакция [1] в хотелския интериор, където престоят е краткосрочен, а мащабът осигурява бърза ориентация, сигурност и комфорт.

Концепцията за човешка мярка (*human scale*) има дълбоки корени в архитектурната теория. От Витрувий и Алберти до Нойферт и Ле Корбюзие (*Modulor*, 1948) архитектите изследват универсални пропорции, отразяващи анатомията на човешкото тяло.

В съвременния контекст човешката мярка се възприема не само количествено, но и качествено.

Сmyguo / Studio

вено – като мащаб, който интегрира размери, материалност, визуални йерархии и атмосфера [2] (Rasmussen, 1959; Zumthor, 2006).

В контекста на градския хотел това предполага проектиране на среда, в която всеки елемент – мебел, врата, прозорец, височина на таван – съответства на телесната логика на потребителя. Расмусен подчертава, че пространството трябва да бъде „усещано с цялото тяло, не само с очите“. Най-подходящ за психологически комфорт е междинният мащаб, съобразен с реалните движения и поведения на госта [3] (Hertzberger, 2005).

Съвременните изследвания в областта на **невроархитектурата** потвърждават тази теза. Според Щернберг (2009) и Еберхарт (2009) мащабът, светлината и пространствената ориентация оказват пряко въздействие върху нивото на стрес, когнитивната яснота и усещането за благополучие. Това изисква **сензитивен дизайн**, който използва човешката мярка не само като физическа основа, но и като инструмент за емоционално регулиране на пространството.

Петер Цумтор [4] (Zumthor, 2006) в „Atmospheres“ определя интимния мащаб като критична категория в интериора – мащаб, който не само позволява физическо присъствие, но и създава

чувство за принадлежност. В хотелската среда това се реализира чрез мащабно зонироване, материални контрасти, ниско осветление и мебели, които насърчават използване, а не само наблюдение.

В този контекст продуктивният дизайн изпълнява ключова роля, тъй като директно прилага мащабната логика към човешкото тяло, създава тактилната, визуалната и функционалната връзка между човека и пространството. Той е носител на атмосфера, идентичност и културен код.

Интериорните елементи – мебели, осветителни тела, материали – оформят характера на мястото и влияят върху емоционалното възприятие на госта. Ян Гел допълва: „В хотелската среда, особено в урбанистичен контекст, където престоят е временен, а впечатленията – бързи, пропорциите на пространството и детайлите на продуктивния дизайн трябва да работят в синхрон, за да предизвикат ориентация, усещане за комфорт, локална идентичност и принадлежност“ [6],[7].

В заключение: стремежът при изграждане на новата интериорна среда, разкриваща потенциал на пространството на елегантната сграда, премина границата на формалното и се разви в

Ресторант „Melograno Blu” / Restaurant „Melograno Blu”

Басейн / Swimming pool

Зимна градина - ресторант „Apriori“ / Winter garden - Apriori Restaurant

Релакс-сна зона / Relaxation-spa area

Конгресна зала „Рила“
„Rila“ Congress Hall

сложен баланс и диалог между локални ценности и прецизни международни стандарти. Процесът създаде изненадващи решения, задълбочено нормативно изследване и архитектурна логика с конкретни препратки към традицията. Дефиницията на нови функции на пространствата в старата бетонова „черупка“ доведоха до нови пропорционални решения с изявена височина на пространствата.

Промененият тип на пътешествениците и местни корпоративни гости също добави своите слоеве от материална и технологична зависимост.

Въз основа на стратегията си за развитие бранд стандартите на хотелската верига се стремят към създаване на съвкупност от качества, които да организират дейността на добре смазания „часовников механизъм“ – хотелската сграда. Чрез креативно и вещо боравене с пропорции, човешкия мащаб, естествени материали, текстури и бюджети с насочване на идеята от стандарт към локална и материална иновативност, интериорната среда на подобен петзвезден хотел има възможност за собствена идентичност. Създаването на добра

пропорция, характерен сценарий и запомнящ се интериорен образ са все методи, чрез които градският хотел е в състояние да пренесе локалната културна памет и така да отговори на бранд стандартите от световните хотелски законодатели.

Библиография

1. Neufert, E. (2012). *Architects' Data*. Wiley-Blackwell.
2. Le Corbusier. (1948). *Modulor: A Harmonious Measure to the Human Scale Universally Applicable to Architecture and Mechanics*.
3. Rasmussen, S. E. (1959). *Experiencing Architecture*. MIT Press.
4. Zumthor, P. (2006). *Atmospheres: Architectural Environments – Surrounding Objects*. Birkhuser.
5. Hertzberger, H. (2005). *Lessons for Students in Architecture*. 010 Publishers.
6. Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings: Using Public Space* (Rev. ed.). Island Press.
7. Gehl, J., Kaefer, L. J., & Reigstad, S. (2006). Close encounters with buildings. *Urban Design International*.

THE CITY HOTEL – BRAND STANDARDS OR LOCAL IDENTITY?

Assoc. Prof. Arch Alexandrina Nenkova, Ph.D.

In conclusion: The approach to creating the new interior environment revealed the hidden potential behind the plasterboard of the elegant building. It transcended formal boundaries and developed into a complex balance and dialogue between local values and precise international standards. This process generated innovative solutions, thorough regulatory research, and architectural logic with specific references to tradition. Redefining spatial functions within the old concrete shell led to new proportional solutions and emphasized the height of the spaces. The evolving profile of travelers and local corporate guests also contributed additional layers of material and technological dependency.

Based on its development strategy, the brand standards of the hotel chain aim to establish qualities that organize the hotel building as a well-coordinated mechanism. Through creative use of proportions, human scale, natural materials, textures, and budgets, and by shifting the concept from standardization to local and material innovation, the interior environment of a five-star hotel can achieve a distinct identity. Creating balanced proportions, a characteristic scenario, and a memorable interior image allows the urban hotel to convey local cultural memory and redefine the international standard of comfort.

ИНТЕРИОРНА АДАПТАЦИЯ НА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО В ДИЗАЙН-ХОТЕЛ В СОФИЯ

Александрина Ненкова

Адаптивната повторна употреба на исторически сгради е от съществено значение за интегрирането на културното наследство с устойчивото градско развитие.

Малкият градски хотел, разположен в обема историческа сграда, е форма на адаптивна употреба, която позволява с дизайнерски средства да се промени жизненият цикъл на сградата. Новите функции са насочени към преживяването на хотелските гости в интериора, комфорта и устойчивото използване на пространствата. Този специфичен тип интериорна адаптация е комплексен процес, който изисква баланс между опазването на ценните архитектурни елементи и условията от нормативни изисквания.

Настоящото изследване анализира **интериорната адаптация на градски хотел, разположен в сграда със статут на недвижима културна ценност в центъра на София**, на бул. „Александър Стамболийски“ № 36. Този обект илюстрира възможностите при трансформацията на историческо пространство в съвременна хотелска функция, с акцент върху естетическите и нормативните аспекти на архитектурната намеса.

Цел на изследването е да се покаже как съвременният интериорен дизайн може да съхрани културната идентичност на сградата и едновременно да отговори на изискванията за функционалност, комфорт и предизвикателството на различната дизайн-концепция с участието на автентични материали, черно-бяла фотография и автентични артефакти.

Проектът е реализиран в период от 10 години поради тежкото състояние на оригиналните погрови гредоредни конструкции и сложната логистика в централната градска част на София.

Проектирането на малък градски хотел в сграда – недвижима културна ценност, предполага съзнателен отказ от типова повтораемост и еднообразни пространствени решения, характерни за съвременната хотелска практика. Пространството се развива като поредица от

*Оригинален стълбищен паранет, „Хотел 36“, София
Original stair railing, „Hotel 36“, Sofia*

Часовник от началото на XX век. Стени от видим бетон / Clock from the early 20th century. Exposed concrete walls

уникални ситуации, всяка от които произтича от конкретните дадености на съществуващата структура. Този подход не представлява естетически избор, а е следствие от необходимостта за уважение към историческия контекст, като се цели опазване на пространствената и материалната автентичност на сградите. Адаптацията се развива като **откривателски процес**, при който проектното решение се адаптира към постепенно разкриващите се слоеве на сградата. В хода на намесата се появяват неочаквани пространствени решения, следи от предходни конструктивни системи, материали и техники на изграждане, които поставят под въпрос първоначалните проектни хипотези и изискват гъвкавост и великост на интерпретацията.

Тези **неочаквани открития** не се възприемат като ограничения или проблеми, а като активна сила на проекта. Разчитането на съществуващите слоеве – конструктивни, материални и пространствени – позволява интериорният дизайн да се развие в диалог с историята на сградата, вместо да я заличава или подменя. Всеки елемент от интериора се превръща в носител на информация и идентичност, който влияе върху организацията на пространството, функционалната схема и детайла. Така уникалността на всяко помещение не е предварително търсен ефект, а естествен резултат от взаимодействието между съществуваща архитектурна реалност и съвременна проектна интервенция.

Средствата за интериорно моделиране: интериорни акценти, автентични предмети и мебели, черно-бяла графика (фотографии), широкоформатни принтирани мебелни плочи, груби автентични материали са използвани с цел създаване на единен интериорен образ свързан с живота на сградата.

Принципът на откриване, вместо прикриване, в контекста се разглежда, като инструмент за опазване на културното наследство, който превръща ограниченията на паметника на културата във възможности за създаване на пространствено разнообразие, автентичност и силна връзка между място, функция и преживяване.

Типология и мащаб на малкия градски хотел

Ограничен капацитет като проектна предпоставка

Размерите на помещенията в този обект са предизвикателство за архитектурната идея. Концентрираното съдържание на партера, както и собствеността на основното партерно помещение (в момента магазин вместо рецепция) доведе до множество компромиси от функционален тип.

Пространствена разнородност и възстановяване на сградата

Интериорната адаптация на малък градски хотел в сграда с културна стойност се основава на анализ на пространствената структура, формирана от продължителни трансформации, а не на предварително определена типология. След стартиране на процеса на изпълнение на дейностите по укрепване на сградата, както и преработка на предварителната концепция по намаляване на приемното фоайе и запазване на съществуващото търговско помещение значително бе намален обемът и съдържанието на приемната зона на хотела. Пространствената разнородност, породена от старата функция на жилищен вход, беше уважена и запазена, като същото пространство се превърна във вход на хотелската част.

Вариациите в размерите, пропорциите и конфигурациите на помещенията създадоха уникални ситуации, при които използването на еднотипни интериорни решения се оказва невъзможно [3].

По-подходящ подход е подобна адаптация да се разглежда като процес на постепенно разкриване на съществуващата структура, при който проектните решения се вписват (не се борят) с реалните пространствени и материални характеристики.

По време на интервенцията се идентифицираха слоеве от различни исторически периоди, които влияят на функционалната организация и композицията на интериора.

Откритите елементи и следи от предходни намеси бяха интегрирани селективно в интериорната концепция и послужиха за ориентири на пространствено структуриране. Така пространственото различие не се премахва, а се използва като ресурс за създаване на автентично и контекстуално обосновано интериорно решение, съобразено със съвременните изисквания на хотелската функция.

Контекстът на квартала като генератор на интериорна тема

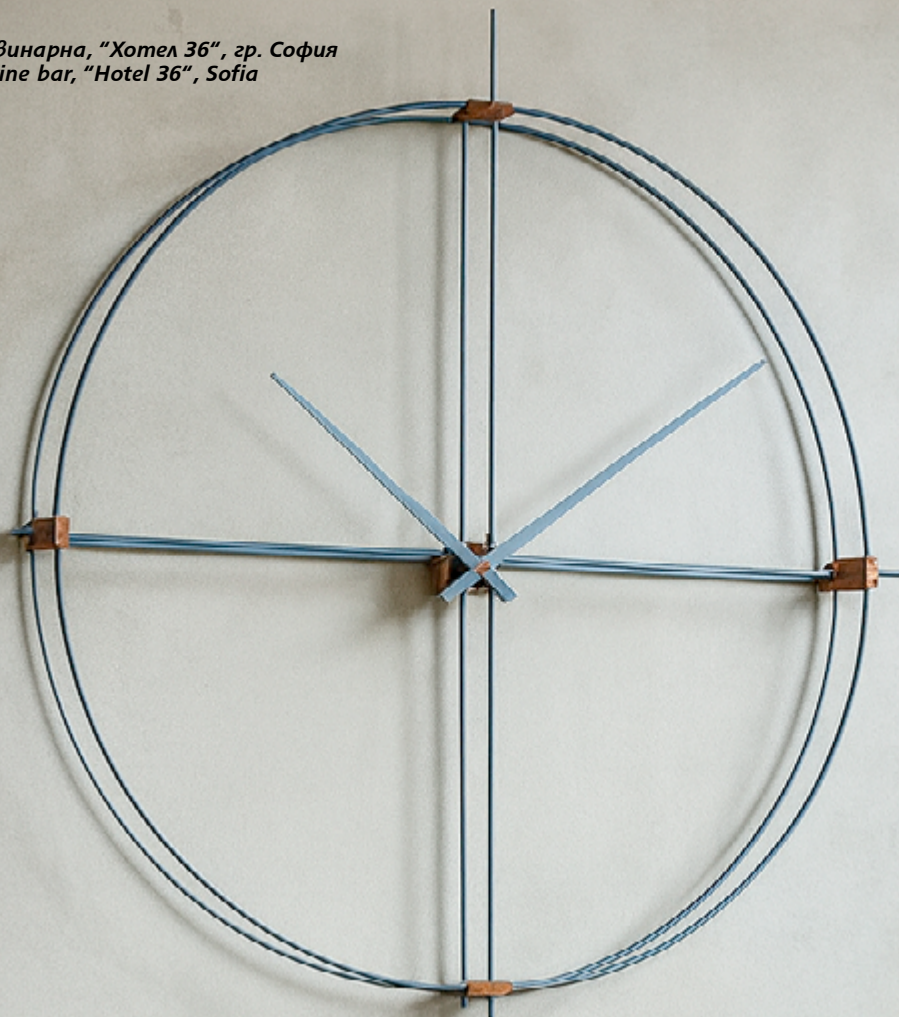
Хотелите с ограничен капацитет от стаи предполагат неограничен ресурс от усилия за проектиране.

Подобно на самия квартал, претърпял историята на две войни, бомбардировка, отнемане и реституиране на собственост, всеки елемент в хотела е уникален, но и повтарящ логиката на района. Дизайнът обединява решенията чрез цветове и материали, докато всяка стая притежава собствена структура и функционална организация.

Коридор. Стени от автентична тухлена зидария,
"Хотел 36", София
Corridor. Authentic brick walls, "Hotel 36", Sofia

Ресторант-винарна, "Хотел 36", гр. София
Restaurant-wine bar, "Hotel 36", Sofia

Баня към хотелска стая
Bathroom to hotel room

Интериорното решение с историческа тема може да бъде устойчив принцип при реконструкция и повторна употреба на културни паметници.

Подобно на квартала, сградата е натрупала цветове и слоеве, отразяващи историята в детайли и рекламни материали.

Дизайнът подчертава **скритите символи на конструкцията**: тухлена зидария от местни тухли, метал, камък, нови бетонови повърхности, следи от времето и различни намеси. Тези елементи не са облицовани или реставрирани, а са трансформирани в **естетически водещи акценти, които разкриват историята на мястото чрез своето присъствие**.

Масщабът на тази сграда се определя от използваните тухли с размери 26/12/5 см.

Новият интериорен проект е създаден след значително преустройство, в опит за балансиран диалог между запазеното и добавеното. Оригиначните материали са подчертани чрез сцени с осветление. Новите интериорни решения са реализирани с деликатност и уважение към съществуващата структура, следвайки принципа на открито материално разкриване и използване на метал в суровия му вид.

Силата на несъвършенството или дизайн на грешката

Входен пасаж на партера
Entrance passage on the ground floor

В интериорната адаптация на сгради с културна стойност несъвършенството се разглежда като съзнателен проектен подход. Неравностите, несъответствията и следите от ръчния труд се възприемат като резултат от исторически процеси, конструктивни ограничения и многократни намеси, които формират автентичния характер на архитектурната среда.

Интегрирането на тези особености в интериорната композиция води до тяхното преосмисляне като носители на идентичност и пространствено значение. Вместо да се заличават, те се подчертават чрез материал, светлина и детайл, което засилва четимостта на времето и процеса на изграждане.

Несъвършенството функционира като естетическа и етична категория, която допринася за създаването на автентично пространствено преживяване и противопоставя хомогенните и стандартизирани интериорни решения на критичен и контекстуален подход към дизайна [4].

3. Следите от времето като композиционни и естетически водещи елементи

При интериорната адаптация на недвижимата културна ценност следите от времето и стареенето на автентичните материали не се възприемат като негативно качество, напротив, те са свидетелство. Патинираното покритие на материалите, неравностите и видимите следи от предходни намеси носят информация

Стълба от масивни дървесни греди
Staircase made of solid wood beams

Детайл стълба
Staircase detail

за историята на сградата и придават дълбочина на пространственото възприятие.

Тези елементи се интегрират целенасочено в интериорната концепция, като задават йерархията на пространството и насочват вниманието към автентичната архитектурна субстанция. Вместо да бъдат прикривани или хомогенизирани, следите от време се подчертават чрез светлина и детайл, превръщайки се във водещи ориентири на композицията.

Човешкият мащаб и строителният елемент:

тухлата (26×12×5 см) като модул, регулатор на пропорции, детайл и възприятие в архитектурната среда

В изследвания обект тухлата с размери 26×12×5 см изпълнява не само конструктивна и материална функция, но и действа като **пространствен модул**, определящ мащаба и пропорциите на интериорните решения. Повторяемостта и тактилната яснота на тухлата създават измерима връзка между човешкото тяло и архитектурното пространство.

Видимата тухлена зидария създава ритъм, който влияе върху детайла и мащабността на пространствената обвивка. Тухлата служи като посредник между историческата конструкция и съвременната намеса, осигурявайки яснота на мащаба и приемственост между различните интериорни слоеве.

Така материалният модул надхвърля функционалната си роля и се утвърждава като **инструмент за ориентация, пропорциониране и сетивно възприятие**. Той **интегрира** историята на сградата в съвременното пространствено възприемане.

Тактилност и мисията на материала като инструменти за пространствена ориентация и сетивно преживяване

При интериорната адаптация на сграда, представляваща недвижима културна ценност, тактилността и материалността имат съществено значение за пространствената ориентация и възприемането на средата. Разнообразието от материали, текстури и повърхности формира сетивни ориентири, които позволяват интуитивно разпознаване на преходите между различни пространства, функции и нива на публичност.

Материалите не се използват само като визуален елемент, а и като носители на телесно преживяване, което активира допир, звук и мащаб [5]. Контрастът между груби и гладки повърхности, между студени и топли материали структурира пространството и го прави по-разбираемо без нужда от допълнителна сигнализация.

В резултат материалността действа като **навигационен инструмент**, който подпомага ориентацията и засилва връзката между потребителя и архитектурната среда, превръщайки

интериора в преживяно, а не само възприето пространство.

Визуалните акценти и съвременните интериорни намеси

В процеса на интериорна адаптация визуалната доминанта (акцент) се използва не като декоративен образ, а като **аналитичен инструмент**, чрез който се изследва взаимодействието между времето на създаване на архитектурната структура и новите намеси. Тя позволява тестване на пространствени, материални и светлинни решения и подпомага информирания избор на проектни решения.

Взаимодействието между запазените и новите елементи се постига чрез светлина, детайл и материал. Тези компоненти подчертават автентичните характеристики и създават ясна йерархия между историческото и съвременното без смесване или имитация.

Черно-бялата фотография от началото на XX век като концепция

Черно-бялата фотография от началото на XX век е концептуална основа на интериорния проект, като създава връзка между историческия контекст на сградата и съвременния дизайн-скпо подход.

Ограничената цвeтова изразност на ранната фотография се отразява в интериорната концепция чрез съдържаща палитра (снимки тип „сепия“), подчертани груби текстури, кантове на мебели, асоциативни предмети и ясно структурирано осветление.

Изображенията на участници в интериорната среда са често абстрактни и подбрани с още една цел, да демасхабират прилежащото пространство.

Това насочва визуалното възприемане към формата, детайла и следите от времето без стилистично възпроизвеждане на исторически образи. Черно-бялото изображение е абстрактен ориентир, който подпомага интерпретацията на съществуващата архитектурна среда и го-принася за интериор, в който миналото се разчита чрез материалност и светлина, а не чрез директна имитация.

Детайли за съвременния пътешественик

Интериорната намеса в „Хотел 36“ е съчетание от два принципа: деликатност чрез обмисляне на подходящ мащаб и детайл, минимална ясно разпознаваема интервенция, която позволява лесно идентифициране на съвременните добавки.

Вместо заключение

Интериорната адаптация на малък градски хотел в сграда с културна стойност е извън приетите граници на съвременния дизайн. Естетически символи могат да се движат между историческа-

та архитектура и новата функция. Липсата на унифицирани решения превръща пространственото разнообразие в ценно проектно качество, създаващо специфична идентичност на интериорната среда.

Средствата за интериорно моделиране на съществуващите материални и конструктивни слоеве трябва да работят в една посока - разкриване и адаптиране на решения.

Подчертаване на автентичната материала среда и следите от времето са определящи за пространственото възприятие и ориентация, като осигуряват връзка между историческата памет на сградата и съвременния начин на обитаване.

В този контекст широкоформатните пана с черно-бели фотографии от началото на XX век изпълняват ключова роля като визуален и концептуален слой в интериора. Те функционират като специфични оградящи повърхности или мебелни части, като в същото време са връзка между историята, визуалната памет и настоящето. Чрез тях може да се въведе абстрактен исторически разказ. Чрез демасхабиране на подобни елементи в интериора е постигнат визуален акцент и усиление на емоционалното възприемане на хотелския гост.

Интериорният проект има възможност за разказ на тема малкият градски хотел. Той е част от средата и може да се превърне в нейно продължение, културен носител като съвкупност от неслучайни дизайн обекти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Smith, J. & Doe, J. (2020). Adaptive Reuse of Historic Buildings: A Sustainable Approach to Urban Development. *Journal of Urban Planning* 45(2), pp. 123-135. <https://doi.org/10.1234/jup.2020.12345>
2. НАГ-архивни снимки
3. Обременов, А., Анастасов, Х. В., Каменов, Н. (1975). Местоположение: Архитектурата и жизнената среда на човека. Том 3.
4. Petrov, I., Dimitrova, M. (2018). The Theory of Imperfection in Architecture: A Critical Approach to Design. *Journal of Architectural Theory* 12(3), pp. 45-60. <https://doi.org/10.1234/jat.2018.123456>
5. Rogowitz, B., Perovich, L. J., Li, Y., Kierulf, B., Offenhuber, D. (2021). Touching Art A Method for Visualizing Tactile Experience. *arXiv preprint*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2110.00686>
6. Ivanov, I., Petrova, M. (2022). Adaptive Reuse of Heritage Buildings: A Case Study of a Small Urban Hotel in Bulgaria. *Journal of Architectural Conservation* 28(2), pp. 123-135. <https://doi.org/10.1080/13556207.2022.2056789>
7. Иванов, И. (2015). Реставрация и реконструкция на архитектурни паметници: Теория и практика. Издателство "Архитектура".

Осветително тяло / Lighting fixture

INTERIOR ADAPTATION OF A CULTURAL HERITAGE PROPERTY INTO A DESIGN HOTEL IN SOFIA

Assoc. Prof. Arch. Alexandrina Nenкова, Ph.D.

Transforming the purpose of a historic building into a small urban hotel is a form of adaptive reuse, preserving the life of the structure at all. This study examines how a hotel interior was redesigned within a historic building of flats located at 36 "Alexander Stamboliyski" Blvd in central Sofia. The project demonstrates how the preexisting interior space and volume can be updated to meet design-hotel standards and design requirements. The study translates how the modern interior design language can preserve a building's cultural identity while making it comfortable and filled with art. It also explores how using authentic materials, black-and-white photos, and original artifacts helps create a unique design. The project lasted near 10 years, for complex reasons and because logistical challenges in central Sofia. Designing a small urban hotel in a protected historic building means moving away from standard hotel layouts. Each space is shaped by the building's unique features, which helps to keep its history and character. The design process is exploratory, with solutions changing as more of the building is uncovered. Unexpected spaces and original materials emerged, challenging the initial plans and requiring flexibility and careful decision-making.

„RUHOUSE II“ – СИМВОЛ НА МОДЕРНАТА АРХИТЕКТУРА И КОМФОРТ

Евгени Рафаилов

Доц. д-р арх. Евгени Рафаилов е архитект с над 23 години активна проектантска, академична и инвестиционна практика. Завършва архитектура в УАСГ през 2002, където от 2004 г. е преподавател и лектор. През 2014 г. става доктор, а през 2019 г. доцент, съчетавайки теорията с реалната практика. Основател и управител е на архитектурни студиа с фокус върху висок клас жилищна архитектура, многофункционални сгради и комплексни инвестиционни проекти. Като главен проектант реализира над 100 проекта в цялата страна – от градски центрове и хотели до луксозни жилищни сгради и затворени комплекси. Носител е на множество национални награди, включително „Сграда на годината“ през 2004, 2007, 2019, 2024, 2025 година в различни категории. Работите му са публикувани във водещи български и международни архитектурни издания. Член е на Камарата на архитектите в България с пълна проектантска правоспособност.

С успешното завършване на втория си етап RUHouse II затвърждава позицията си на еталон за съвременен жилищен комплекс в София. Разположен на бул. „Черни връх“ 117, проектът съчетава иновативни обемно-пространствени решения с първокласни материали и технологии, създавайки хармония между естетика, функционалност и комфорт. Сградата е с въвеждане в експлоатация на 10.04.2025 г.

Концепция и обемно-пространствено решение

RUHouse II е жилищен комплекс, предоставящ уют, комфорт и качествена среда за живот, разположен на самия бул. „Черни връх“, като едно от основните му предимства е отличната гледка към Витоша.

Съчетанието от отлична локация в район с всички градски удобства, съвременна архитектура и дизайн, изпълнение с качествени иновативни материали и добро планиране го прави перфектния дом за всяко съвременно семейство. В крайна сметка това е желанието на съвременния български купувач на жилища. Комбинацията от инвеститор и архитект води до най-високо ниво на реализацията на проекта,

което от своя страна дава едно допълнително спокойствие на клиентите.

RUHouse II е разположен в близост до планината и панорамата към нея, на самия булевард „Черни връх“, с много добра комуникация до основни точки в града и в район, като например непосредствената близост до планираната метростанция от разширението на линия 2, богата на активности и осигуряващ необходимите нужди - това са основните критерии, определящи местоположението на RUHouse II като ключово и благоприятно.

Сградата е от затворен тип комплекс - осигуряваща максимално удобство и сигурност на живущите.

Пространствена свобода и панорамни гледки

RUHouse II се състои от четири входа и предлага 119 апартамента, включително едностайни до четиристайни жилища, просторни двуетажни мезонети с частни дворове и луксозни пентхауси. Всяко жилище е проектирано с внимание към оптималното използване на пространството, изобилна естествена светлина и впечатля-

Изглед към озеленени дворове на мезонети / View from the landscaped courtyards of maisonettes

Ситуация / Situation

ващи панорамни гледки към планината и града. Големите стъклени витрини със структурно остъкляване осигуряват непрекъснат контакт с външната среда, а етажната височина от 2.70 м до 3.50 м в последните нива създава усещане за простор и свобода. Сградата е разделена на 4 входа с фойета, подземен паркинг със 129 гаража, 14 наземни гаража, 13 външни паркоместа и 2 магазина.

RUHouse II залага на отлични разпределения, предоставящи функционалност и рационално усвояване на пространствата със светла височина на етажите 2,70 м. Сред преимуществата, предлагани от сградата, се отличават благоприятни изложения с панорамни гледки към Витоша, богато остъклени пространства на дневни и спални с ъглови витрини тип структурно остъкляване.

В последните етажи на всеки вход са поместени големи апартаменти тип пентхаус с по три и четири спални със светла височина на етажите 3,25 м. На партерно ниво и първи етаж са проектирани двуетажни мезонети със същата светла височина, с обособени приземни озеленени дворове, което създава усещане за самостоятелни къщи.

Търсенето на един нов прочит на идеята за модерна и иновативна фасада, съчетана с правилните разпределения с оптимизирани общи части е основната цел на проекта. Концепцията

за динамиката в градската среда е търсена в обемно-пространствено и фасадно отношение. Проектът представлява композиция от 9, 8, 6 и 4-етажни обемни в обща стъпаловидна структура, слизаща на изток към бъдещия парк „Лозенец“. Допълнителни акценти в композицията са обемите на пентхаусите като своеобразни кутии, изпълнени с HPL плоскости Fundermax орех, в които са поместени луксозни апартаменти с по-голяма светла етажна височина (3,25 м). Търсената игра в пластиката на изпъкнали и потъващи обемни от път и стъкло в общата фасада е съчетана с композиция от вертикални зелени стени, естетически криещи климатични тела. Всички тераси, включително и тези на последния етаж, са решени като покрити с оглед на ослънчаването. Настилката на терасите е тип двоен под от плочи от гранитогрес. Ажурните парпети са изпълнени в два варианта – стъклени триплекс или с метална рамка с мрежа „expanded metal“ в цвят черно по архитектурен детайл следващ композиционната идея. Допълнителната композиция от фасадното линейно LED осветление в две направления е целенасочено търсено, за да подчертае основната идея на обемите и през нощта. Идеята на динамичната композиция е продължена в проекта за озеленяване на основния двор на комплекса в комбинация с габиони, алпинеуми, парково обзавеждане, осветление и специални дървесни видове за акцент.

Партер +/- 0,00 / ground floor +/- 0,00

Фасадите са решени в два контрастни цвята - релефно бяло и оксидирано черно, с плочи от широкоформатен фасаден гранитогрес Laminat 150x300 см, затоплени от акцента на дървесния орех-ефект на HPL панели Fundermax. Фасадните решения са тип „вентелируема фасада“ и мин. вата с хидроизолационен воал.

Алуминиевата дограма е Schüco с троен стъклопакет и прекъснат термомост, осигуряващи оптимална енергийна ефективност и звукоизолация.

Фасадното осветление на сградата се предвижда да бъде изпълнено със специално изработени за комплекса линейни осветителни тела, разположени в композиционна игра от Polaris Lighting. Предвидените асансьори Schindler са най-висок клас - за 10 души, с широки дизайнерски кабинки, разработени по поръчка и архитектурен проект.

Всички външни стени се изолират с топлоизолационна система от минерална вата с воал, разположена зад композитните фасадни плоскости, между тяхната конструкция – тип „вентилируема фасада“. Важно предимство на комплекса е голямата площ на богато озеленения двор с атракционна водна зона и поддържани градини с разнообразни зони за отдих и градинско осветление от Polaris Lighting.

Идеята на динамичната композиция от екстериора е продължена в интериора на четирите

фоайета на сградата, проектирани с елементи, участващи във фасадите, а именно широкоформатен гранитогрес Laminat, зелени стени, габиони, видим бетон, метални мрежи, ламперия от профили Tarimatec и светещи букви, упоменаващи всеки вход от S-line LED линейни осветителни тела. Интериорните решения са продължени и в интериора на кабините на асансьорите и общите коридори по етажите.

Подземният паркинг и гаражите са решени с настилка от епоксидно покритие с маркировка и секционни врати Normann.

Живот в зелена и защитена среда

Комплексът от затворен тип е създаден с мисъл за комфорта и сигурността на своите обитатели. Богато озелененият вътрешен двор с площ от 3000 кв. м разполага с модерно парково обзавеждане, пейки, габиони, алпинеуми и LED осветление от Delta Light. Зелените стени и алуминиевите ламперии в интериора на коридорите и фоайетата създават усещане за връзка с природата, а линейните осветители, специално изработени на място, допълват дизайнерската линия. Специално за главните фоайета и коридорите в сградата е реализирана система на осветление тип „театро функция“, където осветлението работи по специален сценарий, създавайки интересна тема за посетителите.

Фасада към Вътрешния двор / Facade facing the courtyard

План кота + 9,60 / Elevation plan + 9.60

Подземните гаражи са изпълнени с епоксидна смола и оборудвани с указателна маркировка, а най-новото поколение асансьори Schindler с персонализиран дизайн и лого на RUHouse II подчертават индивидуалния стил на сградата. Инсталациите за отопление разчитат на газо-снабдяване, а за охлаждането се предвижда изграждането на трасета за сплит климатична система. За цялата сграда е осигурено видео-наблюдение посредством 60 камери и контрол на достъп.

Отличие и признание

RUHouse II вече е носител на престижната награда „Сграда на годината“ за 2024 г. и продължава да утвърждава позицията си като емблематичен проект в съвременната архитектура. Благодарение на своята стратегическа локация, иновативен дизайн и безкомпромисно качество на изпълнение комплексът задава нови стандарти за естетика, функционалност и устойчивост в градската среда.

Фасада към бул. „Черни Врх“ – запад / Facade facing „Cherni Vrah“ Blvd. – west

Детайл от тавана на фойето на Вход „Г“ със зелени стени
Detail of the ceiling of the lobby of Entrance "G" with green walls

"RUHOUSE II" - SYMBOL OF MODERN URBAN LIFE AND COMFORT

Assoc. Prof. Arch. Evgeni Rafailov, Ph.D.

RUHouse II is an innovative residential complex, which combines comfort, coziness and high quality living environment in one of the most sought-after areas of the capital - Blvd. "Cherni Vrah". The building offers a unique view of the majestic Vitosha Mountain, turning every day of its residents into an experience of harmony between the urban rhythm and natural beauty.

Situated in a strategic location, the complex provides easy access to all city amenities, with the future extension of metro line 2 in close proximity. The contemporary architecture and design, executed with high quality and innovative materials, are designed with an emphasis on functionality and comfort. RUHouse II is the home of the modern family - a combination of excellent planning and carefully implemented spaces.

The building consists of four entrances with a total of 119 apartments, comprising a variety of typologies from 1 to 4 bedroom apartments, two-storey penthouses on the ground level with separate private green yards and luxury penthouses on the top floors. Each apartment is characterised by optimal use of space, abundant natural lighting and panoramic mountain views thanks to generously glazed facades and corner windows with structural glazing. A light floor height of 2.70 m and impressive penthouses up to 3.50 m high create a feeling of space and freedom.

The project features a modern facade that harmonises innovative volumetric and spatial solutions with modern materials and technologies. The stepped composition of the building, going from 9 to 4 floors towards the future Lozenets Park to the east, gives a dynamic character to the complex. The penthouses stand out with elegant HPL panels in a walnut wood effect, which add warmth and sophistication to the facade. The integrated linear LED lighting highlights the architectural composition both during the day and at night, creating an impactful presence.

The gated design of the complex provides maximum convenience and security for residents by integrating richly landscaped courtyards with water features and modern park furniture. The aesthetic elements of the facade are carried through to the interiors of the four lobbies, which incorporate natural materials such as granite, green walls and gabions. Every detail has been carefully designed with the utmost comfort and satisfaction of future occupants in mind.

RUHouse II doesn't just create homes, it offers a lifestyle based on aesthetics, innovation and quality. With the investment expertise of the team behind the project and the architectural vision, the development sets new standards for residential architecture in the capital. Following on from the success of its predecessor, RUHouse I, winner of first prize in the 2019 Building of the Year competition, RUHouse II once again won its place in the 2024 Building of the Year competition as an iconic project, with exceptional vision, design, functionality and sustainability. The special price was for the architectural design.

КНИГОПИС

проф. д-р инж. Стоян Братоев
проф. д-р арх. Тодор Булев

МЕТРОТО В СОФИЯ. АСПЕКТИ НА РАЗВИТИЕ

Стоян Братоев

Проф. д-р инж. Стоян Братоев е роден на 19 януари 1954 г. Завършва специалност „Тунели и метрополитени“. От 1992 до 1999 г. е Генерален директор на общинска фирма „Метрополитен“, а от 1999 г. е изпълнителен директор на „Метрополитен“ ЕАД, общинското предприятие, управляващо Софийското метро. От 1998 г. ръководи изграждането и въвеждането в експлоатация на Линия 1 и Линия 2 на метрото в София, а от 2016 г. – на новата Линия 3. През 1985 г. защитава докторат по метростроителство, има 65 научни публикации, в това число 6 книги, както и 2 изобретения в областта на подземното строителство. Участва в редица научни разработки, ръководства за проектиране и др. През май 2015 г. е удостоен с орден „Стара планина“ първа степен за строежа на столичното метро. Почетен гражданин на София от 2012 г.

Метрото в София е най-големият инфраструктурен обект на столицата, който осигурява ефективен транспорт на големите пътнически потоци, облекчава трафика и подобрява екологичната обстановка в столицата. С всяко завършване на нов участък градът става по-благоустроен и по-добро място за живот.

През периода 1998-2021 г., в съответствие с Общия устройствен план, завърши строителството на основните участъци от линии 1, 2 и 4, както и над половината от Линия 3 на метрото в София, с обща дължина 52 км и 47 метростанции. През периода 1979-2003 г. на четири етапа бяха построени 10 км с 8 станции, а от 2004 до 2021 г. на 10 етапа – останалите 42 км и 39 станции, със значително финансиране от оперативни програми, банкови заеми и местно съфинансиране. В момента се строят три нови етапа от разширението на метрото с обща дължина 9 км и 10 метростанции: продължение на Линия 3 по бул. „Вл. Вазов“ до ж.к. „Левски Г“ с 3 км и 3 станции, и от бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ през „Слатина“ до бул. „Цариградско шосе“ с 6 км и 6 станции, както и нова метростанция „Панчо Владигеров“ като част от Ин-

термодален хъб с жп гара в кв. „Обеля“. След завършването им през 2028 г. общата дължина на метрото ще достигне 61 км, а броят на метростанциите ще нарасне до 57. Това разширение ще обслужва почти половината от пътниците на масовия градски транспорт в столицата.

Настоящата книга разглежда технически и исторически аспекти на развитието на метрополитените, разполагането на отделните участъци от линиите в план и профил, както и определянето на основните параметри и технически решения за конструкциите и строителството на тунелите и метростанциите. Подробно са изложени отделните етапи на развитие на нашето метро, разполагането на трасетата на отделните участъци в градската планировка, конструктивните решения на тунелите и метростанциите, строителството, архитектурното оформление и оборудването на изградените участъци от линиите. Разгледана е спецификата на оборудването на метрото с последно поколение системи за функциониране, управление и безопасност. Представени са влаковете, експлоатирани на отделните линии на метрото, като от общо 82 влака 78 са с асин-

проф. д-р инж. Стоян Братоев

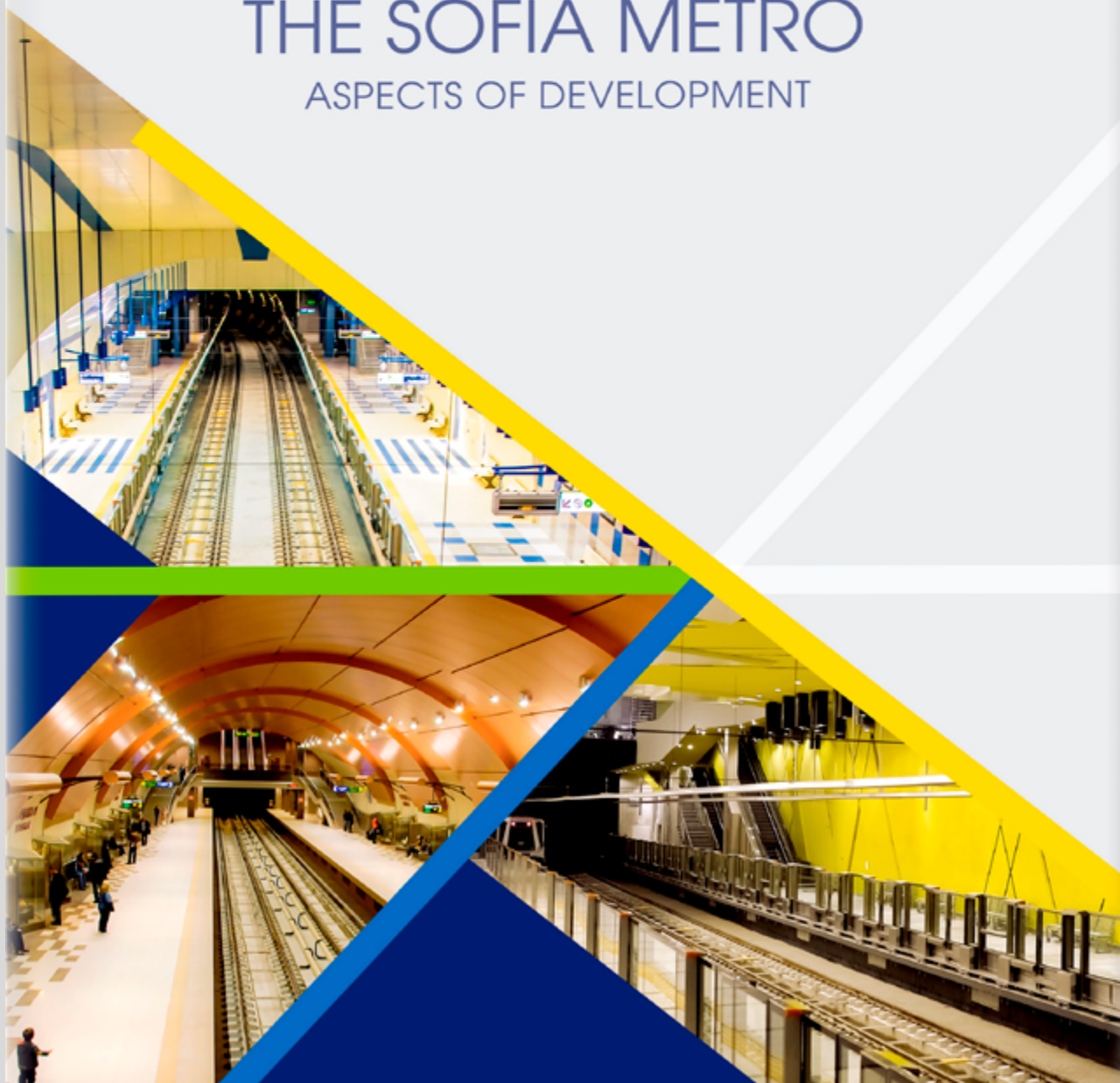
Prof. PhD. Eng. Stoyan Bratoev

МЕТРОТО В СОФИЯ

АСПЕКТИ НА РАЗВИТИЕ

THE SOFIA METRO

ASPECTS OF DEVELOPMENT

хронни двигатели последно поколение с рекуперация на енергия при движение по инерция или в спиращен режим, което води до около 22% икономия на енергия в сравнение с влаковете с обикновени правотокови двигатели.

Книгата „Софийско метро – аспекти на развитие“ се състои от 8 глави и приложения. В нея са използвани преработени и допълнени части за развитието, проектирането и строителството на метрото в София от изданията на автора: до 2012 г. – „Софийски метротрасета – реалности и перспективи“, до 2020 г. – „Софийско метро 2020“ и до 2021 г. – „Софийско метро – Линия 3“.

В отделни глави са включени участъците от изгражданите след 2022/23 г. етапи и проектираните, както и проучваните възможни бъдещи разширения на метрото в София.

Бенефициентът „Метрополитен“ ЕАД, благодарение на строга финансова дисциплина при използването на средствата от оперативни програми, Плана за възстановяване и устойчивост, заеми от Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) и местното съфинансиране, е осигурил ефективно изразходване на тези ресурси при изграждането на основната част от линиите на метрото в София, което носи значителни обществени ползи за столицата. На различни форуми на Европейската комисия (ЕК) и ЕИБ метрото в София е посочвано като пример за ефективно усвояване на средства. За тези постижения проектът е отличен с редица национални и международни награди и в годините е включван от ЕК сред топ 10 на най-големите инфраструктурни проекти, реализирани в страните от ЕС.

В тази връзка изказвам специална благодарност на ресорните еврокомисари, дирекции на ЕК, Управляващия орган на Оперативна програма

„Транспорт“ и Националния фонд към Министерството на финансите – Управляващия орган на Плана за възстановяване и устойчивост, за тяхното съдействие за своевременното финансиране и контрола на средствата от ЕС.

Като пряк ръководител на организацията и управлението на процесите, свързани с проектирането и строителството на всички етапи от линиите на метрото в София, изказвам искрена благодарност на всички гържавни и общински структури, премиери, ресорни министри и кметове на София, които съдействаха за реализацията на този значим проект. Благодарност на консултантите, проектантите, строителите, надзорниците, инвеститорите и екипите, които участваха в изграждането и експлоатацията на този уникален за столицата обект – метрото в София.

Поради това, че авторът ефективно е управлявал реализацията на всички етапи от развитието на нашето метро, по мнението на колегията той има неоспорим принос за неговия естетически вид, съвременно техническо устройство и безупречна експлоатация. В тази връзка настоящата книга има и известен творчески биографичен характер за дейността на автора по развитието на метрото в София.

Тя може да се използва за натрупване на знания от обучаващи университетски преподаватели и обучаеми студенти от строителните специалности по подземно и транспортно строителство в страната и чужбина. Подходяща е и за специалистите по проучвания, проектиране и строителство на подземни съоръжения, тунели с големи напречни сечения и метрополитени. Авторът се е старал да поднесе материята на популярен език и в този смисъл книгата има рекламно-информационен характер за тези постижения и може да се ползва като достъпно четиво на по-широка читателска аудитория.

THE SOFIA METRO. ASPECTS OF DEVELOPMENT

Prof. Eng. Stoyan Bratov, Ph.D.

The Sofia Metro is the largest infrastructure facility in the capital, providing efficient transportation of large passenger flows, easing traffic and improving the environmental situation in the capital. With each completion of a new section, the city becomes more well-developed and a better place to live. Its construction began in 1998. It continues to be built today. In 2028, the total length of the metro will reach 61 km, and the number of metro stations will increase to 57. This expansion will serve almost half of the passengers of mass urban transport in the capital.

Because the author of the book effectively managed the implementation of all stages of the development of our metro, in the opinion of the brotherhood he has made an undeniable contribution to its aesthetic appearance, modern technical device and impeccable operation. In this regard, this book also has a certain creative biographical character about his activities in the development of the metro in Sofia.

АРХИТЕКТЪТ – ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО В ДВЕ ЕПОХИ

Тодор Булев

Проф. д-р арх. Тодор Булев е роден е на 21 април 1944 г. в с. Изгрев, община Левски. Завършва Московския архитектурен институт (магистър, 1969). Доктор на архитектурните науки (1973), член на Руската академия за архитектура и строителни науки (Москва) (1999), професор (2007). Заместник-председател на Съюза на архитектите в България (2004 – 2009). Председател на САБ от 2019 г. Участва в разработването на ОУП на София, Пловдив, Варна и други градове. Преподава във ВСУ „Черноризец Храбър“, ВСУ „Л.Караелов“, Националната художествена академия – София и УАСГ. Автор на 12 книги по архитектурна естетика и теория на града и ландшафта; на над 300 публикации и над 20 изложби за графика, живопис и архитектура. Носител на награди от редица архитектурни конкурси, Националните презледи на архитектурата и от Международното триенале на архитектурата в София „Интерарх“ през 1983 г. за книгата „Естетически проблеми на съвременния град“ и през 2018 г. за четирите тома на „Изкуството архитектура“ (Награда на Министерството на културата на Р България). Награден с почетен знак – „Златна значка“ (2004) и „Златна значка с циркон“ (2014) на САБ.

Това е книга за живота ми като архитект, за професията на архитекта, следователно и за архитектурата, така както съм ги усетил и осъществил в личните си търсения и жизнен опит през повече от 50 години творчество.

Но...

Що е архитектура?

Как се става архитект?

Каква е архитектурната професия в поглед от вътре?

Защо днешната архитектура като правило по-рядко ни радва и задоволява от тази на предишните епохи?

Сигурен съм, че това са въпроси, които вълнуват много хора, самите архитекти и младежите, които виждат своето бъдеще в архитектурата. Не мога да им дам един-единствен отговор, а и отговорите със сигурност са повече от един. Но мога да се опитам, през призмата на собствения си жизнен опит, чрез тази книга.

Какво е архитектурата – това е простицък въпрос, но отговорът на който има безкрайно много варианти. Всеки архитект (може да се разшири – всеки човек) носи в себе си някаква представа за това как да разбира, създава и използва архитектурата. Тази представа може да се изрази с няколко думи или с няколко десетки страници. Тя може да остане и въобще без строен словесен израз. Но тя, оформена от характера, живота, обучението, практиката, приятелските и колегиални контакти, съществува и подсъзнателно или осмислено опеределя поведението ти на архитект, особено когато на празния бял лист трябва да нанесеш първите контури на бъдещия фрагмент от материалната среда (!), на който трябва да дадеш архитектурна форма и архитектурно съдържание.

Тази книга без съмнение ще даде разгърната представа за моето разбиране за архитектурата. Но ето го тук, с няколко думи, извадка от книгата ми „Архитектурното формообразуване“ (2013):

„Архитектурата е интегрална човешка дейност, обединяваща наука, техника, изкуство, производство в създаването на организирани, отговарящи на сложен комплекс от обществени изисквания вътрешни и външни пространства.

В основата на архитектурата са човешките потребности.

Отделният човек има нужда от свое, лично организирано пространство; организираната човешка общност – от сложни като простран-

ствена организация, като предметни структури и функциониране пространствени структури. Затова архитектурата се реализира не само в зданията и комплексите, но и в селищата, групите от селища, в пътищата, мостовете и инженерните съоръжения, в парковете и ландшафта, в синтеза на изкуствата с тях.

Архитектурата, разглеждана така, е ядрото на жизнената среда, средата на ежедневния ни живот, на нашите делници и празници. Затова тя трябва да задоволява не само тясно утилитарните нужди от удобни и обзаведени прос-

транства, тя синтезира и духовни, емоционални и познавателни, и естетически изисквания”.

Тези формулировки определят огромно разнообразие на архитектурните задачи и на професионалните изяви на архитекта. Затова архитектурата като професия не се ограничава до проектирането на отделни сгради и комплекси... За да проникне в изграждането на средата, архитектурата става част от обществената политика, както и обратно – архитектурните изисквания оказват влияние на живота, строителната индустрия, икономиката. Архитектурата става предмет на специално законодателство, на специално ориентирани научни изследвания и разбира се, на свои специфични методи на образование и подготвяне на архитектурни кадри. Общността на архитектите, както и общностите на други професии, естествено изгражда свой вътрешен живот, свои критерии за оценка и свои изисквания към обществото, определени от спецификата на архитектурата.

Моят професионален живот бе необичаен. Той се разви така, че аз се изявявах в различни „професионални роли“, откривах различни „лица“ на архитектурата: занимавах се с териториално устройство и градоустройство (т.е. с градската и ландшафтна среда), които също са форма на архитектура, с проектиране на сгради, обществени открити пространства, с интериорно проектиране, с различни форми на изкуствата в публичните пространства. Работих няколко години в общинската администрация на София като главен архитект на големия столичен район „Люлин“. Близко десет години бях, както старите ни майстори, едновременно проектант, предприемач и строител на собствените си проекти, а понякога даже и автор на художествените творби в тях. Участвах много активно в живота на архитектурната общност, заемах и различни ръководни позиции в Съюза на архитектите в България, а от 2019 до 2023 г. бях негов ръководител. Безброй са публицистичните ми изяви в защита на архитектурата в масовия печат, по радиото, по телевизията, в срещи и дискусии на живо, в социалните мрежи.

Отделна характеристика в професионалния ми път е моята научна и преподавателска практика. Аз започнах да преподавам едва в зряла възраст, около шейсетте, но мисля, че така бе по-добре. И макар че от първите си години като архитект се занимавам с архитектурна наука (защитих докторат на 29-годишна възраст), именно практиката ми на преподава-

тел ме подтикна да систематизирам и дам траен публичен израз на моите проучвания и теоретични постановки. Така след първите ми книги („Естетически проблеми на съвременния град“, 1982, „Дизайн на градската среда“ 1990) през последните двадесетина години написах и изгадох поредица книги за архитектурното формообразуване, за градоустройството и ландшафтната архитектура, в това число и капиталния труд в пет части (седем тома) „Изкуството архитектура“ (2014-2018). И не смятам да спирам, нито да се ограничавам само в една творческа област в бъдеще...

Този кратък творчески портрет няма да е пълен, ако не подчертая моята страст към рисуването и живописа. За мене те бяха задължителна част от „правенето“ на архитектура. Тези пластични изкуства, фотографията и киното, които обичам, музиката, литературата – и моите пътувания, които, като се започне от следването ми, та чак до днес, ме поставяха в досег с различни пейзажи и култури – всичко това има връзка с личността ми на архитект. Всичко това възпитава чувствителност, емоционалност и човечност, които според мен са нужни на архитекта.

Архитектурата и професията на архитекта се реализират в определен сложен, многопластов, човешки, професионален и социален контекст, те носят техния печат. Те ги отразяват и в същото време ги формират и доизграждат. Затова това е книга и за моето време и за моите съвременници архитекти, най-вече за тези, от които съм се учил и с които съм работил. А това време се оказва изключително динамично, време на радикални промени в обществената среда и на променящи се условия да се прави архитектура, на смяна на ценности и модели, а оттам и на променящи се представи за архитектурата, за професията на архитекта. Освен обществената среда през това време, с навлизането на дигиталните технологии, силно се промениха и изразните средства, и творческият процес в архитектурата, и строителните възможности. Въпреки тази своя изменчивост архитектурата има и своя исторически устойчива, обществено определена същност. Макар и понесен от потока на промените, аз търсех и откривах тази същност и се опитвах да защитя възгледите си в това, което създавам, от позицията, в която се намирам.

Тук ще разкажа кратичко и за моя ген, за моята родова памет. С тази книга искам да изразя и моята благодарност към моите родители и

близки, към всички хора – учители, приятели и колеги (невъзможно е да спомена всички), в отношенията с които съм се изграждал и в крайна сметка благодарение на които съм се реализирал като архитект.

В съвременните демократични общества правото на качествена архитектура придобива значението на основно човешко право. Затова архитектът, със своите умения, става клю-

чова фигура за развитието на културата и качеството на живота. Затова, когато свързваш живота си с архитектурата, ти поемаш по дълъг път, който може да се окаже изпълнен с вълнуващи предизвикателства и приключения. Има рискове, но си заслужава!

Надявам се моят разказ поне отчасти да ви убеди в това.

THE ARCHITECT - LIFE AND WORK IN TWO ERAS

Prof. Arch. Todor Boulev, Ph.D.

Architecture and the profession of the architect are realized in a certain complex, multi-layered, human, professional and social context, they bear their imprint. They reflect them and at the same time form and build them up. Therefore, this is a book for my time and for my contemporaries, architects, especially for those from whom I learned and with whom I worked. And this time turned out to be extremely dynamic, a time of radical changes in the social environment and changing conditions for doing architecture, of changing values and models, and hence of changing ideas about architecture, about the profession of the architect. In addition to the social environment during this time, with the advent of digital technologies, the means of expression, the creative process in architecture, and construction possibilities changed greatly. Despite this variability, architecture also has its historically stable, socially determined essence. Although carried away by the flow of changes, I was searching for and discovering this essence and trying to defend my views in what I was creating, from the position I was in.

In modern democratic societies, the right to quality architecture acquires the meaning of a basic human right. That is why the architect, with his skills, becomes a key figure in the development of culture and the quality of life. That is why, when you connect your life with architecture, you embark on a long journey that can be filled with exciting challenges and adventures. There are risks, but it is worth it!

ВЪЗПОМЕНАНИЯ

Диана Джунева
гр арх. урб. Диана Иванова
арх. Таня Кренчева

ОВЛАДЯНАТА ХАРМОНИЧНОСТ НА АРХИТЕКТ СВЕТЛА СТАТКОВА

Диана Джунева

Архитект Светла Статкова (1931–2025) завършва Първа девическа гимназия в София. През 1953 г. се дипломира с отличен успех в Архитектурния факултет на Държавната политехника в София (гн. УАСГ) със специалност „Градоустройство“.

Работила е в „Главпроект“ и в Районната проектантска организация в София от 1954 до 1974 г. като проектант и групов ръководител. През 1974–1977 г. е на работа в Проектантската и инвеститорска дирекция към кметството в гр. Алжир, столицата на Алжирската народнодемократична република.

В „Балканстрой“ арх. С. Статкова е специалист във Външния офертен отдел. Основател и член е на Съюза на архитектите в България (САБ). В САБ – София е секретар на комисия „Творческа и професионална дейност“, председател на сдружение „Колю Фичето“.

В годините си на свободна практика е работила към САБ „Ателие 123“, „Констпроект“ ЕООД.

Участвала е в множество архитектурни конкурси самостоятелно и с колектив.

Реализирани по-големи проекти с авторски надзор: Обществени сгради: музей с крипта, дом-паметник със зала с 550 места, младежки дом с библиотека и централен градски площад в гр. Батак. Читалища със зали за 250 места в селата: Априлово, Осиковица, Осеново, Виноградец и гр. Училища в Пиргон, Априлово и гр.

Хотелски комплекс „Балкантурист“ в гр. Ихтиман. Разширение на Българското посолство, училища, детски градини, национален парк и еднофамилни жилищни сгради в гр. Алжир. Жилищни сгради: Реставрация и адаптация на 11 къщи паметници на архитектурата в гр. Котел. Многофамилни жилищни сгради от 4 до 9 етажа с разгъната застроена площ до 10 500 кв. м в Ботевград, Своге, Бяла, Перник, Самоков, Берковица, София, Бургас и гр. Еднофамилни и вилни сгради в София и страната.

Награди: отличник на Министерството на архитектурата и благоустройството; диплома I степен за творческо постижение – за гр. Батак – площад с културен дом и музей; орден „Кирил и Методий“ II степен; почетни значки за образцова работа в областта на архитектурата, градоустройството, благоустройството и строителството в Софийски окръг; орден на труда златен; медал „1300 години България“; почетна значка на САБ по повод 70-годишнината на арх. С. Статкова; почетна значка на САБ – златна, с камък от църкон по повод 80-годишнината на арх. С. Статкова и за активната ѝ творческа дейност в областта на архитектурата.

арх. Светла Статкова
1931–2025

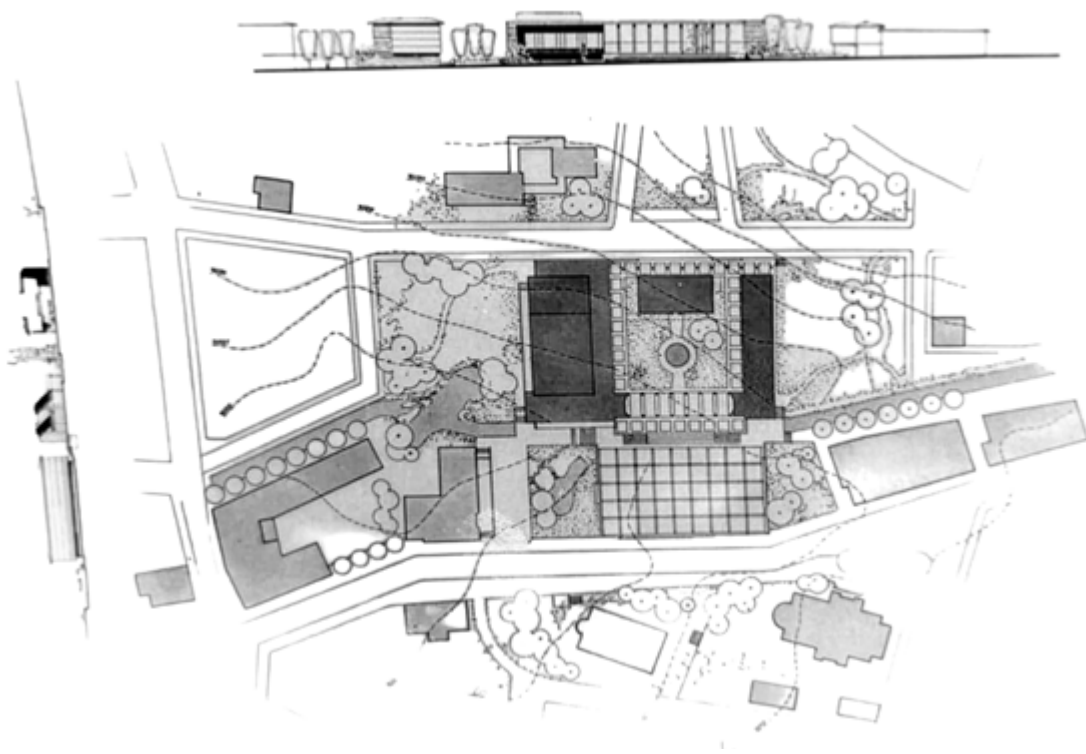
МЕЧТАТА

„Мечтаех да стана архитект от дете. От малка си правех градове от пясък. Племенник на майка ми беше архитект, германски възпитаник и мой кръстник. Не съм се колебала в избора си, бях сигурна, че искам да се занимавам с тази професия, дори мечтаех да уча в Париж“, сподели тя в през 2016 г. в интервюто си за в. „Трета възраст“.

И така мечтата става реалност. Завършва Държавната политехника с отличие, уви, не успява да учи в Париж. Веднъж обаче усетила

порица на признанието си да бъде архитект, тя го следва неотклонно. Навсякъде, където работи, влага любов към професията си, общува добронамерено, умее да обединява и организира хората, устоява на предизвикателствата на злободневието.

„В продължение на 13 години от съвместната ни работа в проектантската организация имах възможност добре да опозная гр. Статкова. По характер тя е общителна... Умее да работи с хората, проявява добра отзивчивост и усърдие. Като специалист-архитект неуморно работи за повишаване на квалификацията си. Има добра

Проектната скица на комплекса в гр. Батак / The design plan of the complex in Batak

Музейният комплекс в гр. Батак / The museum complex in Batak

Една от жилищните сгради в жк „Малинова долина“ в София, арх. Статкова
One of the residential buildings in „Malinova dolina“, Sofia, arch. Statkova

подготовка и дава качествена работа. Много нейни проекти са удостоени от Техническия съвет на организацията ни с високо качество. Спечели и конкурса за проект на „Дом паметник в Батак“. Има доста сгради, построени по нейни проекти и други, които сега са в строеж и които са разработени с умение и изискванията на живота“, са акценти от личностните качества на арх. Статкова, описани в препоръка от 1967 г. на колежата ѝ арх. Т. Манолов.

ИСТОРИЧЕСКИЯТ ЦЕНТЪР НА ГР. БАТАК

Архитектурните проекти на арх. Светла Статкова са израз на знанията и качествата ѝ като професионалист, вписват се в съвременните архитектурни тенденции и винаги носят искрата на личния почерк. След като участва в националния архитектурен конкурс и печели с първа премия обект „Архитектурно-градоустройствено решение на площад с дом-паметник с музей в град Батак“, тя има възможност да въведе в поставената задача почитта си към родното и историческо минало.

Хармоничните линии на сградите от историческия комплекс и вписването им в пространството на площада, оптималната им височина, сполучливо подобрите материали и цвят на решенията на фасадите, усещането за стабилност, компактност се съчетават с финес при орнаментирането, което се вписва в природната среда на града и исторически контекст. И както ще стане дума по-долу, впечатлението

от сградите се потвърждава и разгръща във вътрешността им, където владеят светлината, просторността и функционалността.

Памет за работата на арх. Светла Статкова откриваме на сайта на НЧ „4-ти май 1897“ в гр. Батак. След обявяването на Батак за град през 1964 г. започва неговото бързо благоустройство. Центърът на града се оформя около пл. „Освобождение“, около който започва построяването на архитектурния ансамбъл на новите сгради на общината, музея и Народно читалище – паметник „4-ти май 1897“. Първата копка е направена през 1968 г. Читалището се мести в своя нов дом още през 1974 г., а официалното откриване на целия комплекс става през 1976 г. В чест на 100-годишнината от Априлското въстание.

СГРАДАТА НА ЧИТАЛИЩЕТО Е ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНА

със своите 1638 кв. м застроена площ с проектант арх. Светла Статкова. Проектът е изработен от Районна проектантска организация – София през 1966 г. Впечатляващи са просторните и светли фойета на новата сграда, големият театрален салон с повече от 550 места с модерно оборудване, въртяща се сцена, две гримьорни, две кръжочни стаи, стая за чакащи артисти, голяма репетиционна зала, малка зала с 90 места за провеждане на събития. В библиотеката са обособени отдел за възрастни, детски отдел, справочен отдел, две читални с общо 32 места и фондохранилище.

Читалището в Априлово / The community centre in Aprilovo

„Проектът на историческия център в Батак представляваше площад с вечен огън, младежки дом, дом-паметник с 550 места, амфитеатър и балкон, сцената беше абсолютно оборудвана за театър, музей в отделна сграда с крипта и вътре едно общо пространство, сграда за библиотека. Не е лесно за един млад архитект да се наложи, но за щастие всички институции, до които трябваше да се допитам, да искам било средства, било материали, защото имахме ограничение - не може вносни, не може скъпи, в името на Батак съдействаха.

Пред музея е вечният огън, имаме и скулптури. Плочникът беше от три вида камък, а специалният ефект върху него - каменна спирала. (Уви, сега плочникът е сменен с друг, хлъзгав е, което според мен не е удобно за хората, но никога не ме потърси за консултация.)...”, разказа арх. С. Статкова в цитираното по-горе интервю.

ПРОЕКТИТЕ В ГР. АЛЖИР

В началото на 70-те години на XX в. откриваме плодовете на живата творческа мисъл на арх. Светла Статкова в гр. Алжир, столицата на едноименната държава, където е изпратена на работа в Проектантската и инвеститорска дирекция към кметството в гр. Алжир. Нейно дело е проучването на терена и проектирането на националния парк „Приз д'о“, проектиране на разширение на Българското посолство – изграждане на Дом на специалиста, благоустрояване на терена на посолството, салон с

250 места. По нейни проекти там са построени детски градини, училищни комплекси, еднофамилни жилища и др.

БЯГСТВО ОТ ПОВТОРЕНИЯТА

„В живота нищо не се повтаря. От тази гледна точка никога не съм искала да си повторя обект, макар да са ме търсили с подобна молба. В село Априлово до гр. Елин Пелин направих читалище. Харесали го и във Виноградец, Пазарджишко, и поискаха същото. И поща. Разбира се, направих, но с по-различен проект, построих се и училище. Минал кмет на гр. Бяла в Ботевград, харесал там една висока сграда, която съм правила. Открил в общината името ми. Идва и казва: „Искам същата.“ „Не мога да ви я направя същата, но ще дойда и ще ви направя нещо ваше“, казвам. За мен ми е удоволствие да създам удобства на хората, уют, но и да откроя индивидуалното в проекта...”, коментира арх. С. Статкова в цитираното по-горе интервю.

Да се изброят детайлно всички реализирани архитектурно-пространствени решения на арх. Светла Статкова би било непосилно в рамките на това изложение – огромна е творческата ѝ работа. Но разгледаните нейни творби са илюстрация на достойно изживения ѝ професионален път, в който е отличителен неугасващият стремеж за създаване на естетични, уютни, функционални и вписващи се в природно-географските и културно-историческите измерения на селищата градежи.

ТИХОТО НЕНАТРАПЧИВО ПРИСЪСТВИЕ НА АРХ. МАРИЯ КАРАЗЛАТЕВА, КОЕТО НЕ МОЖЕШЕ ДА ОСТАНЕ НЕЗАБЕЛЯЗАНО

Диана Иванова
Таня Кренчева

арх. Мария Каразлатева
1952 – 2026

„Хайде, до скоро. Обезателно ще се обадя, че има много работа да се върши!“

Това бяха последните гуми, които каза Мария, когато се чухме по телефона, няколко дни преди да постъпи на работа в небесната проектантска.

Кой да знае тогава, че вече се е била запътила към звездите? Даже коледното розе, оранжево като „терен на КИН“, не смогнахме да изпием заедно, защото все тичахме по „важни“ задачи.

Архитект Мария Каразлатева.

Градостроител, пазител на паметта и наследство, изследовател, артист, творец, преподавател, мислител, философ, Човек.

Мария Каразлатева беше един от редките многопластови и колоритни образи, които все по-рядко се срещат в унифицираното ни, глобализирано съвремие. Тя четеше и прозираше града, територията, пространството, времето, процесите и хората сякаш гледаше с някакво трето око, което за повечето от нас е все още затворено. Аристократ по дух, ерудит, ум, нагхвърлил времето си, стереотипите и посредствеността.

Мария Иванова Каразлатева е родена в гр. Сливен на 16 юли 1952 г. Корените ѝ принадлежат към стара уважавана и интелигентна сливенска фамилия. В детството си израства с брат си и двамата си братовчеди. През 1975 г. завършва архитектура във Висшия инженерно-строителен институт (ВИСИ, сега УАСГ) в София.

През годините е работила в:

- Териториална проектантска организация (ТПО) гр. Сливен (1975-1980), като проектант и ръководител на ателие по градоустройство. Дейностите, с които е ангажирана в този начален период, са проектиране, сътрудничество със специалисти по всички части на инвестиционните проекти; обновяване и развитие на методите за изследване, планиране, програмиране и организация в условията на полидисциплинарно сътрудничество; усвояване на законвата и нормативна основа на устройството на територията и на устойчивите методи на управлението на устройствения процес.

- КНИПИТУГА (Комплексен научноизследователски и проектантски институт по териториално устройство, градоустройство и архитектура) (1980-1985), където е научен сътрудник II степен. Работи по обновяване и развитие на методическата база за проучване, планиране и проектиране в условията на старинните части на градове и в среда на паметници на културата.

- НИПК (Национален институт за паметниците на културата) (1985-2003), където е научен сътрудник I степен, главен експерт и особено допринася за развиване на теорията и практиката на опазването на културното наследство в сферата на териториално-устройственото планиране и проектиране.

- Министерство на културата (2003-2010), където е главен експерт по опазване на културното наследство и началник отдел „Държавна политика по опазване на културното наследство“. Занимава се с определяне на конкретните параметри за провеждане на националната, регионалната и европейската политика по опазване на културното наследство.

- НИНКН (Национален институт за недвижимо културно наследство) (2010-2014). Като старши експерт разработва Методически насоки за представяне на устройствената проблематика по опазване на недвижимо културно наследство при разработването на Планови задания за ОУП и ПУП, на ОУП на градове и общини и на ПУП в съвременната устройствена практика и Критерии (индикатори, стандарти) за оценка на ефективността на устрой-

ствените планове за изучаването, защитата, опазването, социализацията и експонирането на недвижимо културно наследство.

След 2014 г. работи усилено и изключително на свободна научноизследователска, консултантска и проектантска практика.

Някои от неоспоримите приноси на арх. Мария Каразлатева за развитие на теорията и практиката в областта на устройствените методи за защитата, опазването, социализацията и експонирането на културното наследство са:

- ОУП на гр. Котел, област Сливен – Еталонен проект, 1982 г., удостоен със сребърен медал на САБ „за творчески постижения и принос“;

- ТУП на селищна система Нова Загора – Еталонен проект, 1979 г.

- Преподателска дейност: ВЛТИ (ЛТУ); ВИАС (УАСГ); Специализиран курс за архитекти по консервация и реставрация на паметници на културата „НИПК/НИНКН – Екол дьо Шайо“ към Центъра за архитектура и наследство в Париж;

- Теория на експозиционната среда с представително практическо приложение в проектирането и реализацията на обект „Национален музей „Васил Левски“ в гр. Карлово с даден по реда на ЗКН статут на Групова недвижима културна ценност с категория „национално значение“;

- Пионерен проект: План за управление на Природен парк „Рилски манастир“;

- Пионерен проект: Планово задание за План за опазване и управление на гр. Несебър;

- Методически насоки за отразяване на проблематиката на опазването и управлението на културното наследство при изготвянето на Планови задания за ОУП и ПУП; при изработването на фазите на ОУП и на ПУП;

- Разработки за значими обекти от списъка на ЮНЕСКО за световното природно и културно наследство и обекти от национално значение като Казанлъшката гробница, гр. Несебър, Тракийската гробница при с. Свещари, Рилския манастир, Велико Търново, с. Свежен, Археологически резерват „Сборяново“, Дунавския лимес и много други.

Възстановена Кадастрална карта на изгорелия гр. Котел, арх. М. Каразлатева и т. арх. Ст. Георгиев
Restored Cadastral Map of the Burnt Town of Kotel, Arch. M. Karazlateva and Arch. St. Georgiev

Актуална Кадастрална карта на центровата система, арх. М. Каразлатева
Current Cadastral Map of the Center System, arch. M. Karazlateva

Концепция за опазване и развитие на системата на недвижимото културно наследство. ПОУ на ГНКЦ "Историческо селище Велико Търново", автор арх. М. Каразлатева и колектив. Източник: личен архив
Concept for the preservation and development of the immovable cultural heritage system. Conservation and Management Plan of the Group Cultural Heritage Site "Historic Settlement of Veliko Tarnovo", author Arch. M. Karazlateva and team.
Source: personal archive

Едни от знаковите (и свидни за самата нея) териториално-устройствени разработки на арх. Мария Каразлатева още в началото на творческия ѝ път са тези за община Котел, област Сливен. С типичното си внимателно и качествено отношение към територията, което проявява през целия си творчески път, първоначално тя ръководи изработването на териториално-устройствен план (ТУП) на община Котел, а за последващото устройствено планиране – разработването на фази общ градоустройствен план (ОГП, сега ОУП) и застроителен и регулационен план (ЗРП, сега ПРЗ) на град Котел – арх. Мария Каразлатева изготвя цялостен раздел за методиката на предпроектното проучване на основата на културното наследство на града с акцент към урбанистичните и градоустройствените аспекти на пространствените му проявления. По наличните оскъдни и схематични архивни кадастрални данни, стари фотоснимки и сведения от местните хора, потомци на преживелите опустошителния пожар в края на XIX век, тя заедно с ръководения от нея екип успява да възстанови кадастъра на изгорелия град Котел. Целта била в новите устройствени планове да се получи градоустройствена ансамблова структура на основата на съвместяването на старинната улична и имотна система с тази на регулационното планиране на уличната мрежа и новата социална организация в градското пространство. Проектът за ОГП на гр. Котел на арх. Мария Каразлатева е еталонен и през 1982 г. е удостоен със сребърен медал на Съюза на архитектите в България (САБ) „за творчески постижения и принос“. Благодарение на тези разработки и до днес град Котел е със съхранена урбанистична структура и историческа и възрожденска архитектура, оценени най-вече от специалисти по културно наследство.

От изключително значение за съхранение на националната памет и културното и историческо наследство е нейният принос за изграждане и развитие на Националния музей „Васил Левски“ в гр. Карлово като един съвременен музейен комплекс, реализиран върху приетия през 1993 г. от Съвета за опазване на паметниците на културата „Проект за възстановяване на околната среда на родната къща на Апостола“, на който арх. Мария Каразлатева също е автор. С реализирането на този проект се възстановява, доколкото е възможно, унищожената архитектурно-историческа среда на родния дом на Васил Левски от средата на XIX в. и се адаптират възстановените сгради за определени съвременни музейни функции. Всички градоустройствени и архитектурни проекти за изграждането на музейния комплекс са разработени от арх. Мария Каразлатева и са дарени на музея. Сред тях са обекти като „Чардаклиевата къща“, мемориалният комплекс „Всех святих българских“ заедно с дворното пространство с каменна чешма

в него, „Онбашиевата къща“.

Този цялостен подход към средата не е просто архитектурна или градоустройствена стратегия, а дълбоко осмислена философия за обитаването като духовен акт. В своите лични размишления, които тя споделяше с нас, арх. Мария Каразлатева откроява идеята за дома като много повече от материална структура – като носител на родова памет, идентичност и вътрешна свобода. За нея къщата с двор не е просто типология, а „дял от вселената“, пространство, в което човекът създава връзка едновременно със земята, рога и космическото начало.

В тази перспектива архитектурата се явява посредник между видимото и невидимото – тя не просто подслонява, а одухотворява. Домът, мислен като „храм на родовата общност“, изгражда онези пространствени ниша на съществуване, които позволяват пълноценна личностна и общностна реализация. Обратно, обезличеното жилищно пространство, лишено от дълбочина и многопластовост, води до прекъсване на връзките както между поколенията, така и между човека и собствената му същност.

Именно в музея на родния дом на Левски се разкрива и една от най-съществените линии в творчеството на арх. Каразлатева – стремежът към възстановяване не само на архитектурни форми, но и на смислови пластове. Нейната работа по музейния комплекс в Карлово не се изчерпва с реконструкция на сгради, а представлява опит за възвръщане на цялостна културна и духовна среда, в която паметта да бъде преживявана, а не просто експонирана.

В този смисъл опазването на наследството не е административен акт или резултат от регулаторни режими, а въпрос на лична и обществена „потопеност“ в културата – етика, която тя самата определя като „магическа“ в своята същност. Родният град според нея, с неговата градоустройствена тъкан, архитектура и събитийност, има мисията да прояви „вселенската натура“ на човека, да му даде корен и принадлежност, които не могат да бъдат заменени от никаква функционална или икономическа целесъобразност.

Тази дълбоко лична и същевременно универсална визия придава особена стойност на нейните проекти – като дела, които излизат извън времето, в което са създадени и се превръщат в носители на жива памет и духовна приемственост.

Само малка част от другите проекти на арх. Мария Каразлатева през интензивните ѝ творчески години са:

- Национална териториално-устройствена схема на културно-историческото наследство;

- ТУП „Бургаски минерални бани“; ПУП „Марикостиново-Рупите“; ПУП-ЦГЧ гр. Сливен; ПУП за гр. Карлово и гр.

- Концепция за опазване на археологическото наследство на Пловдив;

- Проект за Национален етнографски музей с Етнографски институт в София;

- Структурна схема за държавна финансова помощ за КРР на паметници на културата;

- Концепция за обновяване на археологическия комплекс „Великата Лавра“ – Велико Търново;

- Методика за формиране на интегрирани бюджети за опазване на НКЦ;

- Проект за държавна финансова подкрепа за превенция на риска и дигитален мониторинг на обекти на културното наследство;

- Програма за функционална междуведомствена интеграция на базата на манастирите в Р България;

- Проект за опазване на гробищните паркове у нас и в чужбина като места на националната памет;

- Проект за Черноморско икономическо сътрудничество, раздел „Култура“;

- Концепция за представяне на тракийското културно наследство в Долината на огруските тракийски царе край Казанлък;

- Концепция за формиране на интегрирани и на координационни политики между държавните институции и общините в Р България;

- Стратегия за развитие на българската култура;

- Концепция за опазване и управление на културното наследство на територията на свързаните общини (Казанлък-Карлово-Хисаря; по поречието на реките Тунджа, Марица и Арда; по поречието Искър-Дунав);

- Структура на експозиционната среда (световна, регионална, локална) на българското културно наследство;

- Проучване за опазване и развитие на летищния комплекс „Божурище“;

- Структура на експозиционната среда на паметните места на св. Софроний, епископ Врачански;

- Структура на експозиционната среда на Казанлъшката гробница – Доклад за ЮНЕСКО, т. 7;

- План за опазване и управление (ПОУ) на средновековния мост „Мустафа паша“ над р. Марица при гр. Свиленград във връзка с изпълнение на проект „Старият мост: мост между поколенията“ – първият ПОУ по реда на ЗКН;

- Проект за „Възстановяване на къщата на полк. Серафимов и интерактивен културен център“ в с. Свежен;

- Проект за частичен ремонт и фасадна консервация и реставрация на старата сграда на Профилирана природо-математическа гимназия „Добри Чинтулов“, гр. Сливен;

- Задание за ПОУ на архитектурен резерват „Старо Стефаново“;

- ПИРО и ОУП на общини;

- Изследване „Архитектурният модернизъм в Стара Загора“;

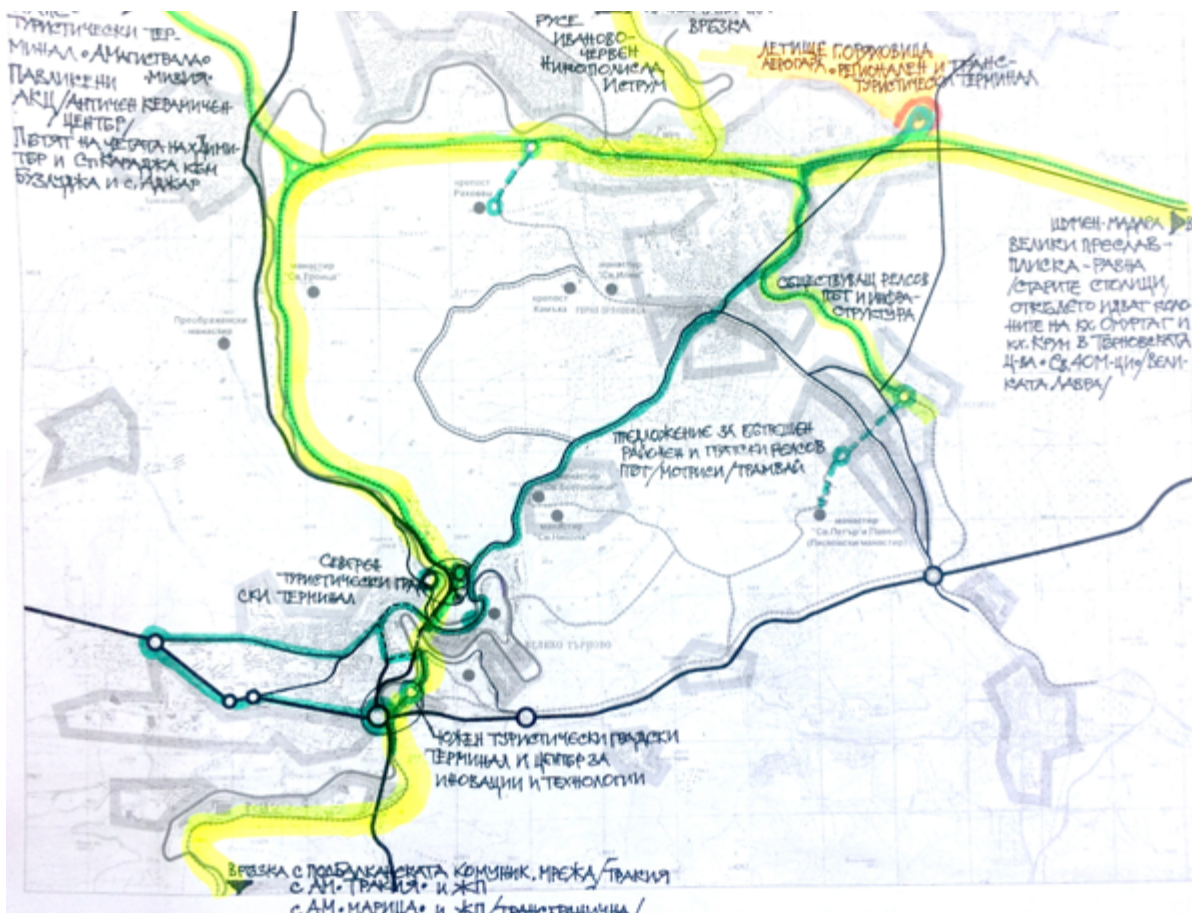
- Разработване на система за представяне на историческото наследство на Стара Загора;

- План за опазване и управление на недвижимото културно наследство на Велико Търново в обхвата на груповата недвижима културна ценност „Историческо селище Велико Търново“ – пазител и преносител през времето и пространствата на духовната аура на старопрестолния Търновград;

- и много други проектантски и консултантски дейности по обекти като Драгалевския манастир, Софийската централна минерална баня, историческите комплекси Царевец, Трапезица, Момина крепост и Арбанаси и т.н. и т.н.

Наред с проектантската си дейност арх. Мария Каразлатева притежаваше и изключително силно изразен усет към рисунката като средство за мислене и преживяване на пространството. Нейните графики не са просто визуални бележки или подготвителни скици, а самостоятелни творчески актове, в които градът, архитектурата и природната рамка се разгръщат като жива, дишаща материя.

В тях ясно се разчита същата философия, която откриваме и в нейните текстове – стремежът към многопластовост, към „пространствени нива“, които изграждат цялостното усещане за дом, град и принадлежност. Линията при нея е търсеща, неспокойна, но и дълбоко осмислена – тя не описва просто градски визуални конуси, фасади на сгради, а улавя духа на мястото, свързаността му със средата, неговата памет и невидима енергия.

Концепция за интегрирано функционално-пространствено развитие на системата на културното наследство за части от територията на общините Велико Търново, Горна Оряховица и Лясковец. ПОУ на ГНКЦ "Историческо селище Велико Търново", автор арх. М. Каразлатева и колектив. Източник: личен архив

Concept for integrated functional-spatial development of the cultural heritage system for parts of the territories of the municipalities of Veliko Tarnovo, Gorna Oryahovitsa and Lyaskovets. Conservation and Management Plan of the Group Cultural Heritage Site "Historic Settlement of Veliko Tarnovo", author Arch. M. Karazlateva and team. Source: personal archive

Градостроителство – Визуалният интегритет на амфитеатралния градски силует „Варуша“ от юг – ръчно рисувана скица на арх. М. Каразлатева към ПОУ на ГНКЦ "Историческо селище Велико Търново", автор арх. М. Каразлатева и колектив. Източник: личен архив

Urban Planning – the visual integrity of the amphitheatrical urban silhouette "Varusha" from the south – hand-drawn sketch by Arch. M. Karazlateva for the Conservation and Management Plan of the Group Cultural Heritage Site "Historic Settlement of Veliko Tarnovo", author Arch. M. Karazlateva and team. Source: personal archive

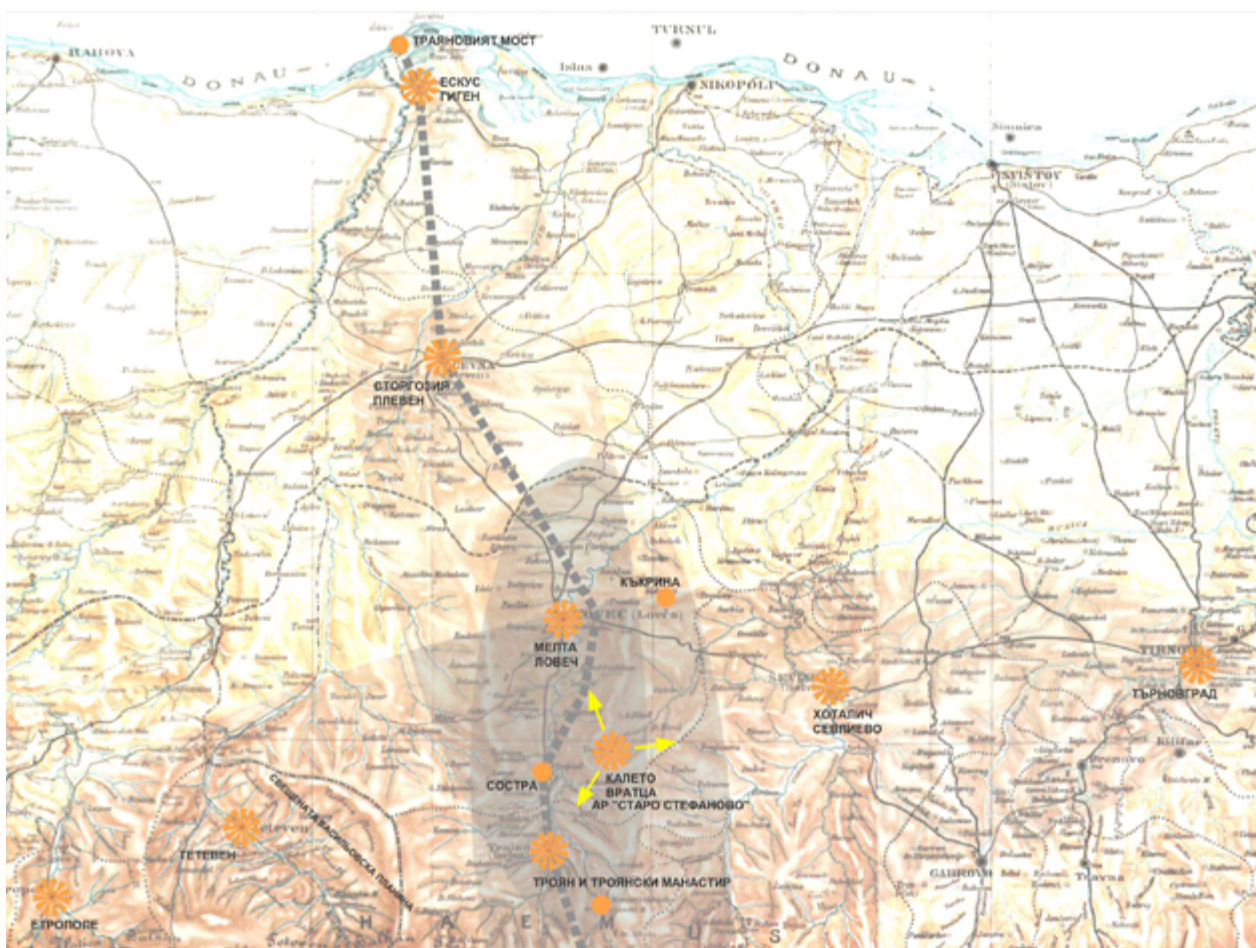

Схема „Регионална историческа урбанистична система“ към Планово задание ПОУ на АР „Старо Стефаново“, автор арх. М. Каразлатева и колектив. Източник: личен архив
 Scheme „Regional Historic Urban System“ to the planning brief for the Conservation and Management Plan of the Architectural Reserve „Staro Stefanovo“, author Arch. M. Karazlateva and team. Source: personal archive

Особено показателни са нейните интерпретации на градската среда, където архитектурните обекти се преплитат с човешкото присъствие, със знаци, текстове и послания. Там градът не е фиксирана даденост, а процес – жив организъм, в който всяка намеса носи морална отговорност. В тези рисунки ясно личи и нейната критична чувствителност към обезличаването на средата – към загубата на мащаб, хармония и смисъл.

Графиката за нея е и форма на лично свидетелство, тя обичаше да рисува, да се изразява, не харесваше съвременните методи, с които работехме по-младите. Чрез нея тя изразява онова, което трудно може да бъде формулирано в проект или норматив – вътрешното преживяване на пространството като „дом“, като „обител“, като част от една по-голяма, почти космическа цялост. Така рисунките ѝ се превръ-

щат в естествено продължение на нейната архитектурна етика – онази „магическа“ връзка между човека, мястото и времето, за която тя ни говореше.

Именно в тази спойка между мисъл, слово и линия се открива цялостният образ на арх. Каразлатева – не само като архитект, но и като творец, за когото пространството е преди всичко духовно преживяване.

Запечатани в съзнанието остават думите ѝ: „функцията остойностява мястото“. В тази на пръв поглед кратка формулировка се съдържа същността на нейното архитектурно мислене – разбирането, че стойността на пространството не произтича единствено от формата или от историческата му даденост, а от начина, по който то се обитава, преживява и осмисля.

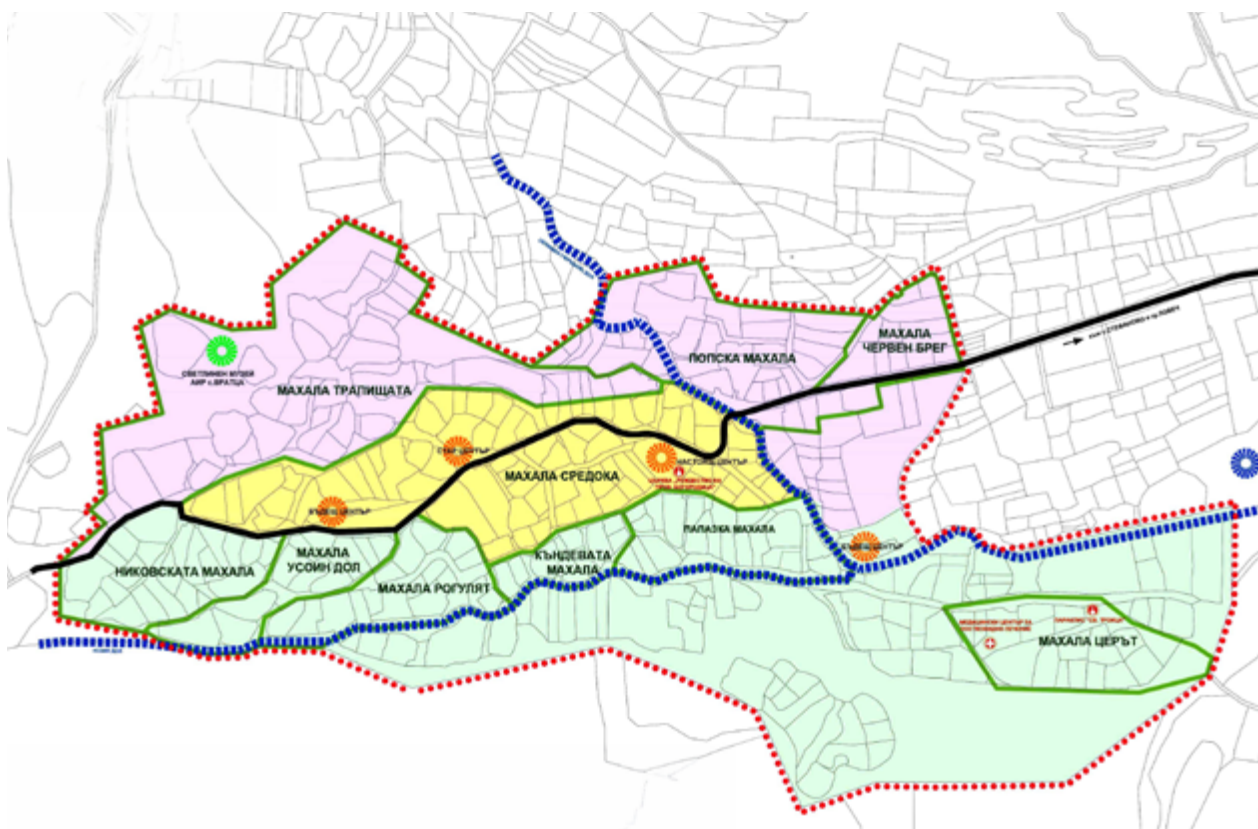

Схема „Урбанистична структура и центровата система на АИР с.Вратца“ към Планово задание ПОУ на АР „Старо Стефаново“, автор арх.М.Каразлатева и колектив. Източник: личен архив
Scheme “Urban Structure and Centre System of the Architectural and Historical Reserve of the village of Vrattsa” to the planning brief for the Conservation and Management Plan of the Architectural Reserve “Staro Stefanovo”, author Arch. M. Karazlateva and team. Source: personal archive

За арх. Мария Каразлатева функцията не е утилитарна необходимост, а жив принцип, който придава смисъл и дълбочина на средата. Именно чрез нея мястото се превръща в носител на памет, идентичност и принадлежност. Когато функцията е органично свързана с духа на мястото, архитектурата престава да бъде просто изградена форма и се превръща в обиталище на човешкия опит.

Авторитетът на арх. Мария Каразлатева далеч не се вписваше само в рамките на професионалната общност. Към нея се обръщаха не само архитекти, но и археолози, урбанисти, представители на местната власт, държавни институции – всички, които търсеха задълбочено разбиране и отговорно отношение към средата, в която имаха влияние и/или намеса. Тя беше рядък тип експерт, способен да води смислен диалог с различни професионални и об-

ществени групи, понякога той прерастваше в монолог, защото разговорът с нея изискваше подготвеност и дълбочина, които малко нейни събеседници ѝ осигуряваха. Търсен и високо ценен консултант, арх. Каразлатева притежаваше способността да надгражда всеки проект с онази добавена стойност, която не може да бъде сведена до техническо решение. Нейният принос се изразяваше в умението да свързва функция, памет и дух на мястото в единна цялост – качество, което малцина успяват да постигнат и което я утвърждава като истински капацитет в своята област.

Според Мария Каразлатева нашата професия е свещена, а това да бъдеш „архитект“ е сакрална привилегия, но не просто дадена, а изграждана и защитавана постоянно – формално нелепно извоювана и придобита, но на практика непрекъснато утвърждавана чрез мисъл, чувство и

Чардаклиевата къща, възстановена по проект-дарение на арх. Мария Каразлатева
The Chardaklieva House, restored according to a donation project by Arch. Maria Karazlateva.

труд, чрез ценностната система, чрез цялостното разбиране за света, чрез начина на живот. От зората на цивилизациите архитектът градостроител е бил онази ключова енциклопедична фигура в обществото, пазител на сакралното знание, носител на прогреса, царят жрец, антропомон и сътворец.

Арх. Мария Каразлатева никога не разглеждаше един проект или изследователски въпрос сам за себе си. Подхождаше холистично, изследваше свързаностите – времеви, пространствени, функционални и всякакви – като основа на всеки проект и чак тогава сглобяваше цялостната картина. Тя припознаваше териториално-пространствените урбанистични и архитектурни изследвания като задължителна основа за планово-устройствената геопространствена защита на наследството и значението на контекстуално-ценностния обмен в исторически урбанизирани пространства като детерминиращ фактор за регламентирането на конкретните специализирани устройствени режими при създаването на устройствените планове на всички равнища. Като архитект градостроител и експерт по опазване на културното наследство тя беше наясно с процесите и с

това, че е необходимо първо да се осигури правилният устройствен статут на територията, който да гарантира устойчивото опазване и устойчивото развитие, които в контекста на взаимодействието устройствено планиране – опазване на КН са идентични. Говореше за експозиционната среда на паметника не само като негов контекст, а и като негова органична част; за това, че паметта създава идентичност и това налага понятието „паметник на културата“ в смисъла му на „ценност с памет“ като по-резонно, особено когато става въпрос за опазването на недвижимото културно и историческо наследство. Категорично беше убедена, че трябва да се създаде функциониращ полидисциплинарен институт за опазването на културното наследство, а Плановите за опазване и управление (ПОУ) да се трансформират в Планове за опазване и Планове за управление тъй като Плановите за опазване са оперативни документи, задават какво трябва да се направи на експертно ниво и се разработват от специалисти по наследството и устройственото планиране, докато Плановите за управление са стратегически и програмни документи, обезпечават начините за изпълнение и прилагане на плановете за опазване, като определят приори-

*Онбашиевата къща, възстановена по проект-дарение на арх. Мария Каразлатева
The Onbashiya House, restored according to a donation project by Arch. Maria Karazlateva.*

метите, средствата, ресурсите и етапите за реализация и са част от цялостната управленска политика на местните власти. Плановете за управление са инструмент за реализиране на плановете за опазване.

Арх. Мария Каразлатева беше и философ. И то как можеше да е другояче? Та нали философията е „любов към мъдростта“ – онзи стремеж към знание, към разбиране на света, на човешкото съществуване и на Битието изобщо, откъдето тръгват всички изкуства и науки. Опитваше да обясни необяснимото и да вкара в модели разсъжденията си. Например, но не само: „Зрителните конуси на всевиждащото око на Абсолюта (обратната перспектива) и на погледа на Антропософа (човешката рецептивна визуалност, правата перспектива) се пресичат в убежната точка на хоризонта“ или „Оптика на гледането е рецептивната конструкция, виждането е резултат от сензитивния опит, визията върху света е ментална система – разумното око“. Понякога трабваше особено да се внимава, за да може да ѝ се хване мисълта. Често си оставаше неразбрана. То кой ли гений е проумян приживе?

Имаше идеи и нестандартни проектни предложения, но те винаги бяха в резултат на дълбоки познания и мисъл. Тя обичаше да разсъждава. И въпреки високото си професионално ниво и капацитет се вслушваше и в алтернативни позиции, опитваше се да разбере и другите мнения. Наред с доказаните професионалисти тя работеше и с по-младите хора, в които виждаше потенциал, защото искаше да има приемственост. Доколко успя да предаде своите знания и опит е рано да се каже, но едно е сигурно – тя имаше още много какво да даде на професията и на света. Архитект Мария Каразлатева беше едно тихо, ненаатрапчиво присъствие, което не можеше да остане незабелязано и сигурно точно затова толкова натрапчиво и осезаемо се усеща липсата му сега.

Сега, някъде там горе, или пък по-близо, отколкото може да се предположи, Мария проучва вселенските времепространствени свързаности и проектира със замах междугалактическите устройствени планове, и то не само като експозиционна среда на нашата планета Земя. Този път от обратната, контрамоделна перспектива. Тя ги разбираше тези работи със сътворението.

Мемориален комплекс „Всех святых болгарских“, построен по проект-дарение на арх. Мария Каразлатева
Memorial Complex "All Bulgarian Saints", built according to a donation project by Arch. Maria Karazlateva.

THE QUIET, UNOBTRUSIVE PRESENCE THAT COULD NOT GO UNNOTICED

Arch. and Urban Planner Diana Ivanova, Ph.D.
Arch. Tanya Krencheva

This in memoriam article commemorates Arch. Maria Karazlateva (1952–2026), an outstanding Bulgarian architect, urban planner, researcher, and thinker whose work significantly contributed to the theory and practice of cultural heritage conservation. Her professional path spans key institutions, including the National Institute for Immovable Cultural Heritage and the Ministry of Culture, as well as independent research and design practice.

Karazlateva's work is distinguished by a holistic and interdisciplinary approach, integrating urban planning, architecture, and cultural heritage into a unified conceptual framework. Among her notable achievements are exemplary spatial plans, pioneering management plans for cultural heritage sites, and the development of methodological guidelines still relevant in contemporary practice.

A central focus of her work is the restoration and interpretation of historical environments, most prominently the National Museum "Vasil Levski" in Karlovo, where she reconstructs not only physical structures but also the cultural and spiritual context of place. Her philosophy understands architecture as a mediator between memory, identity, and human experience, where function gives meaning to space.

Beyond her professional achievements, Karazlateva's legacy includes her artistic drawings and philosophical reflections, revealing a profound sensitivity to the spirit of place. Her work remains a lasting contribution to the preservation of cultural memory and the continuity of architectural thought.

This in memoriam article commemorates Arch. Maria Karazlateva (1952–2026), an outstanding Bulgarian architect, urban planner, researcher, and thinker whose work significantly contributed to the theory and practice of cultural heritage conservation. Her professional path spans key institutions, including the National Institute for Immovable Cultural Heritage and the Ministry of Culture, as well as independent research and design practice.

Karazlateva's work is distinguished by a holistic and interdisciplinary approach, integrating urban planning, architecture, and cultural heritage into a unified conceptual framework. Among her notable achievements are exemplary spatial plans, pioneering management plans for cultural heritage sites, and the development of methodological guidelines still relevant in contemporary practice.

A central focus of her work is the restoration and interpretation of historical environments, most prominently the National Museum "Vasil Levski" in Karlovo, where she reconstructs not only physical structures but also the cultural and spiritual context of place. Her philosophy understands architecture as a mediator between memory, identity, and human experience, where function gives meaning to space.

Beyond her professional achievements, Karazlateva's legacy includes her artistic drawings and philosophical reflections, revealing a profound sensitivity to the spirit of place. Her work remains a lasting contribution to the preservation of cultural memory and the continuity of architectural thought.

АРХИТЕКТУРА ARCHITECTURE

Magazine
for architectural creativity,
architectural theory and criticism
YEAR SEVENTY THREE

3 - 4

2026

Edition of the Union of Architects in Bulgaria. "Architecture" magazine is included in the National reference list of modern Bulgarian scientific publications with scientific peer review /NACID/.

Circulation: 1000, ISSN 0324-1254

Address: 1504 Sofia, 11 Krakra str.,

e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu

Editorial board:

prof. arch. Valery Ivanov, Ph.D. – Chairman

cor. memb. prof. arch. Atanas Kovachev, D.Sc.

prof. eng.-arch. Penyo Stolarov, Ph.D.

prof. arch. Stella Tasheva, Ph.D.

assoc. prof. land.-arch. Velyana Naydenova, Ph.D.

assoc. prof. arch. Aneta Vasileva, Ph.D.

arch. Aneta Slavova, Ph.D.

arch. Maria Diamandieva, Ph.D.

Ch. Assist. Prof. Arch. Rositsa Bratkova, Ph.D.

Ch. Assist. Prof. Urb. Irina Mutafchiyska, Ph.D.

Editor-in-Chief: arch. Evgenia Kukusheva

Graphic design and preprint: The egg adv. agency, office@theegg.bg

Proofreader: Lora Sultanova

Print: Multiprint Ltd.

First and fourth cover: "RUHOUSE II" – facades

Second cover: "Antoni Gaudi – 100 years", author G. Devedzhiev

Third cover: "Portrait of Kolyo Ficheto", artist Iv. Solarov

CONTENTS

UAB GALLERY	4
CONTEMPORARY ART GALLERIES TODAY THE HUGE ACCELERATION IN ARCHITECTURE AND CULTURE Arch. Aneta Slavova, Ph.D.	6
PAINTING RESTORATION. HISTORICAL DEVELOPMENT, BASIC APPROACHES AND MODERN TECHNIQUES. RESTORATION TRAINING Arch. Jana Bailey	20
BULGARIAN ARTISTS OF THE 20TH CENTURY IN THE COLLECTION OF THE UAB Arch. Petar Dikov	28
ALEXANDER DUBOVIK – ARCHITECT AND ARTIST Eng. Natalia Bondarenko	34
NOTICE OF THE WORK OF ARCHITECT ALEXANDER DUBOVIK IN VARNA Hristian Oblakov	39

АРХИТЕКТУРА

ARCHITECTURE

3 - 4
2026

Magazine
for architectural creativity,
architectural theory and criticism
YEAR SEVENTY THREE

CONTENTS

- 43** **ANTONI GAUDI**
- 44** THE ARCHITECT OF THE GOD
Georgi Devedzhiev
- 54** TRENCADIS, THE SOUL OF PARK GbELL. FROM IMPERFECTION TO JOY
Prof. arch. Chiara Kurti
- 65** **STUDENT PROJECTS**
- 66** THE BEST STUDENT PROJECTS FOR 2025 AWARDED BY THE SAB SOCIETY
Arch. Snezina Georgieva, Ph.D.
- 72** EXHIBITION OF LANDSCAPE ARCHITECTURE DIPLOMA PROJECTS
land. Arch. Vesselina Kalaikova.
- 79** **RESEARCH AND IMPLEMENTATIONS**
- 80** THE CITY HOTEL – BRAND STANDARDS OR LOCAL IDENTITY
Assoc. Prof. Arch. Alexandrina Nenkova, Ph.D.
- 91** INTERIOR ADAPTATION OF A CULTURAL HERITAGE PROPERTY INTO A DESIGN
HOTEL IN SOFIA
Assoc. Prof. Arch. Alexandrina Nenkova, Ph.D.
- 100** RUHOUSE II - SYMBOL OF MODERN URBAN LIFE AND COMFORT
Assoc. Prof. Arch. Evgeni Rafailov, Ph.D.
- 107** **BOOK WRITING**
- 108** THE SOFIA METRO. ASPECTS OF DEVELOPMENT
Prof. Eng. Stoyan Bratov, Ph.D.
- 111** THE ARCHITECT - LIFE AND WORK IN TWO ERAS
Prof. Arch. Todor Boulev, Ph.D.
- 115** **IN MEMORIAM**
- 116** THE MASTERED HARMONY OF ARCHITECT SVETLA STATKOVA
Diana Dzhuneva
- 120** THE QUIET, UNOBTRUSIVE PRESENCE THAT COULD NOT GO UNNOTICED
Arch. and Urban Planner Diana Ivanova, PhD, Arch. Tanya Krencheva

**Sources of illustrations are not credited when they are the author's.*

**The texts in English are by the authors of the articles.*

„ПОРТРЕТ НА КОЛЪО ФИЧЕТО“, художник Иван Соларов
„PORTRAIT OF KOLYO FICHETO“, artist Ivan Solarov

Иван Соларов
1925–2000

Работи основно в областта на живописа и графиката през Втората половина на XX век. Насочва се към реалистични и фигурални композиции, портрети и тематични картини, свързани с българската действителност. Творчеството му се отличава с умерена колоритност, ясна форма и психологическа задълбоченост на образите. Негови произведения са притежание на художествени галерии и частни колекции у нас и в чужбина.

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика

г-р арх. Анета Славова
доц. г-р Силвия Варадинова
арх. Петър Диков
инж. Наталия Бондаренко
Християн Облаков
Георги Деведжиев
проф. арх. Киара Курти
г-р арх. Снежина Георгиева
ланд. арх. Веселина Калайкова
доц. г-р арх. Александрина Ненкова
доц. г-р арх. Евгени Рафаилов
проф. г-р инж. Стоян Братоев
проф. г-р арх. Тодор Булев
Диана Джунева
г-р арх. и урб. Диана Иванова
арх. Таня Кренчева

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Цена: 15,34 € / 30 лв.